

~~3. 6. 68.~~

Znameniti Hrvati.

Poviestne pripovedke

za mladež napisao

G J U R O T U R I Ć

UČITELJ GRADJ. ŠKOLE.

S 10 originalnih slika.

Nikola Šubić Zrinski.

NAKLADA AKADEMIJSKE KNJIŽARE LAV. HARTMANA

KUGLI I DEUTSCH)

Zagreb, Illica 4.

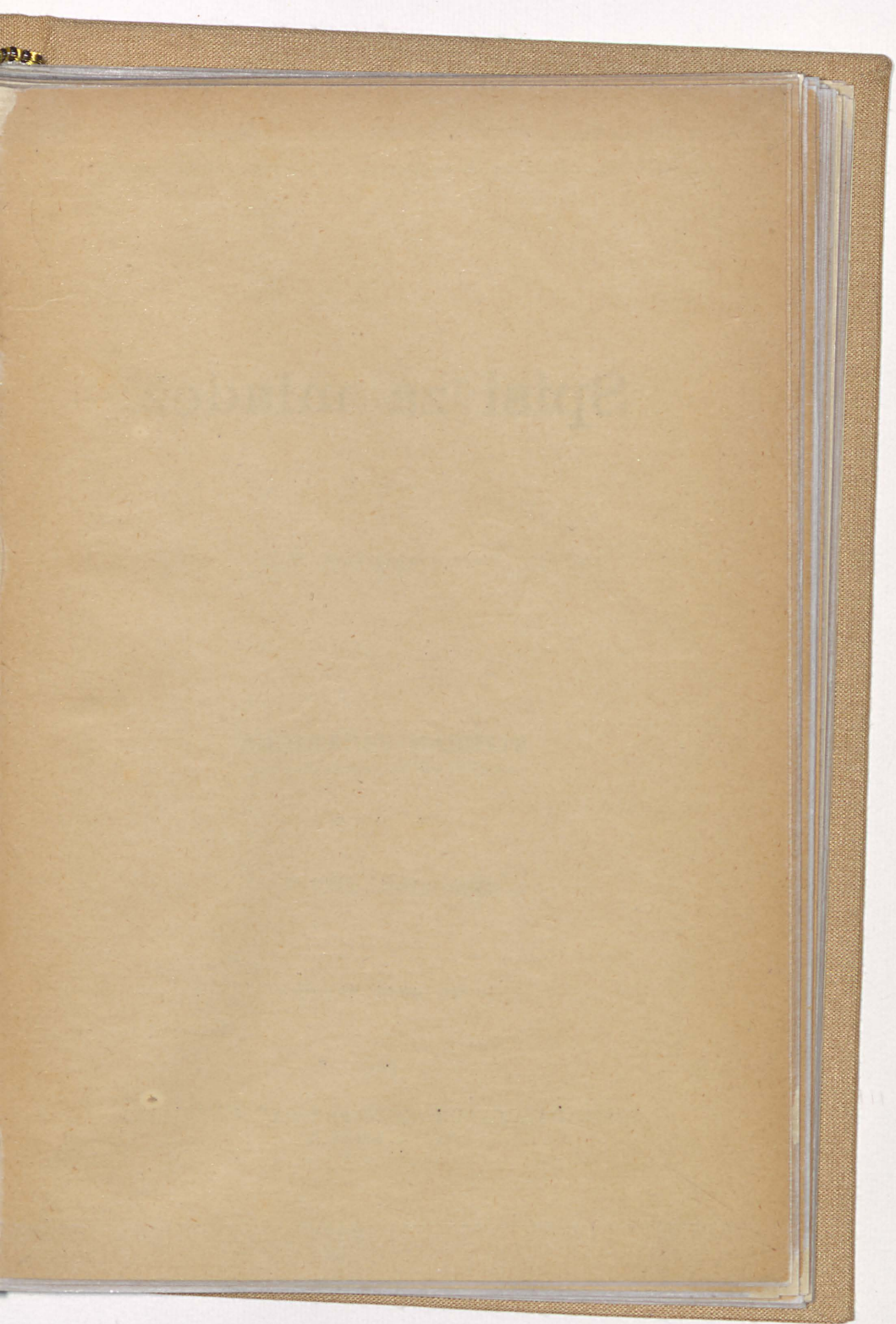
177.969

NSK ODJEL ZAŠTITE
KUHINJSKE GRUPE

RESTAURACIJA
TUVUZANO 2008.

NEW YORK
KUNST-VERLAG
100 N. 5th St.

5009
VERLAG
KUNST-VERLAG

Spisi za mladež.

UREDJUJE

STJEPAN BASARIČEK

UČITELJ KR. UČITELJSKE ŠKOLE.

* * *

Znameniti Hrvati.

1887.

NAKLADA AKADEM. KNJIŽARE LAV. HARTMANA

(KUGLI I DEUTSCH.)

Zagreb, Illica 4.

a

Pg 1

Znameniti Hrvati.

Povjestne pripoviedke

za mladež napisao

GJURO TURIĆ
UČITELJ GRADJANSKE ŠKOLE.

S 10 originalnih slika.

1887.

NAKLADA AKADEM. KNJIŽARE LAV. HARTMANA
(KUGLI I DEUTSCH)
Zagreb, Ilica 4.

8

K-140
1975

177.969

Tisak Scholza i Kralja u Zagrebu.

Krsto Frankopan i Nikola Jurišić.

I.

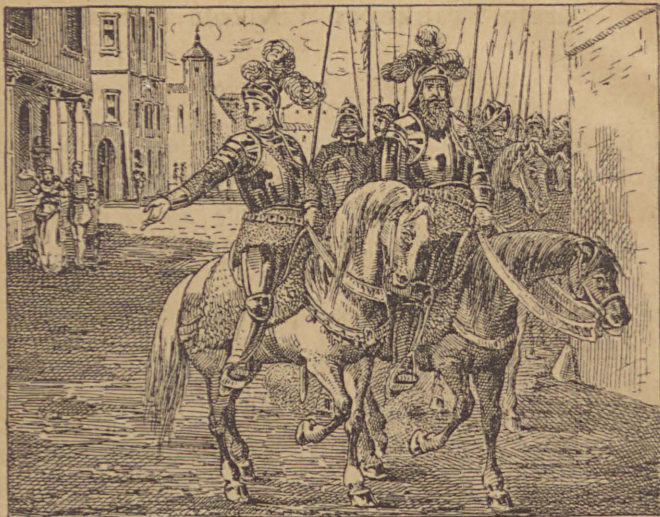
Pred plemićkom kućom Jurišićâ stajala je oboružana pratnja mladoga kneza Krste Frankopana. Vojnici su nestrpljivo izgledali svoga gospodara, jer od godine 1505. već je bio četvrti mjesec na domaku, te je proljetno sunce pripicalo dosta oštro, a i konji su bili sve nestrpljiviji, trzali su uzdama i kopali kamenitu senjsku cestu.

Sunce se već ovisoko podiglo, kad se na vratih Jurišićeve kuće pokaza mladi knez Krsto. Bio je to snažan momak, odjeven u gospodsko hrvatsko odielo. Crni, mladenački brčići i pogusta brada pristajali muževnomu licu, a iz toga lica iz sjajnoga oka, iz svega držanja provirivala neodoljiva snaga i odvažnost. Prem je bio mlad, to mu se na čelu sad već vidjelo, da mnogo više misli, nego li čuti.

Za Frankopanom izidje drugi mladić, liepa, još djetinj-skoga lica. Snuzdio se bio malo, pa kano da mu smetaju suze majčine, koja je takodjer na prag izašla, pohiti niz kamene stube. Uzvi se vješto na spremnoga konja, i sagnu se te poljubi otcu ruku. Otac njegov — sied, ali snažan starac, — progovori mladcu nekolike osbiljne rieči, a ovaj je samo mućao i stiskao ustne. Snuzden je bio, dapače žalostan, te u strahu, da će ga savladati čustvo, obode konja i u jednom skoku bio je na čelu četi, gdje je Krsto nešto najstarijemu vojniku naredjivao.

— Ja sam spreman kneže! — reče mladić muklo. Knez Krsto ga pogleda milo i razumje, što misli, te zapovjedi, da se četa kreće.

— S Bogom plemenita gospo! doviknu Krsto starici, što je naslonjena o stupac motrila svoga sina; a ovaj samo pogleda majku, te trzne konja i pojuri naglim korakom. Na

zakretu ulice okrenu se još jednom i opazi mater, kako je pružila ruku prama četi. Otac je stajao na ulici, i onda svega nestade. Sve: kuća, prag domaći, mater, otac, prostor onaj pred kućom, gdje je otac stajao, sve to zamače za kuću na uglu.

Četa prodje kraj kaštela i na velika vrata izidje iz Senja. Stražar na vratih zaželi mladiću sretan put, a on mu zahvali i izpade izvan senjskih zidina. Konj pod mladićem poigravao, a on otresav se ponešto tuge, razgleda se malko, te se sjeti,

da jaše uz kneza Krstu Frankopana na čelu čete vojnika, i on očuti u grudih neki ponos, zadovoljstvo i muževnost. Jahali su neko vrijeme uzkom dolinicom, kojom je žuborio gorski potok. Svud naokolo zelen, život, miris, a oni kano da su se uvalili u liepe zelene jase, pa ih konji nose. Veselo sjalo proljetno sunce, veselo žuborio potočić, veselo se oglašivalé ptice, a u tu naravnu glasbu miešala se zveka oružja i topot konja. — Mladiću bilo je sve prijatnije pri duši i on poče maštati o svom budućem junačtvu, o slavi i sreći. Krsto ne htjede smetati mladomu drugu i mučahu tako sve, dok se ne uhvatiše Vratnika. Četa se ustavi, vojnici sjašu s konja, jer su svi bili štočim natovareni, te se polagano počnu prtiniti uz strmi Vratnik, a mladiće praćene samo jednim konjanikom ponesu konji nešto brže.

Kad su se nešto više popeli, okrenu se drug Krstin i ugleda sjajno more, što se na suncu ljeskalo.

— Žališ li za domom? — upita knez i zagleda se u dobroćudno mladićevo lice.

— Ne žalim kneže! — Ja sam jedva namolio oca, da me pusti s tobom, pa što bih onda žalio.

— Da stari otac nerado te pustio od kuće i da ne bude plemenite gospoje, tvoje majke, to ne bi sigurno danas jahao s menom.

— Po svoj prilici, jer otac je svakako želio, da u ovo nesretno doba, gdje od Turčina svaki čas nevolja prieti, ostanem uzanj i budem mu od pomoći; ali mati me je evo volila pustiti s tobom u daleki, tuđji svijet, nego li da kod kuće ostanem; jer veli da bi lakše pregorjela i pretrpjela, kad bih vojevao i na kraju svieta, pa bilo s kim, nego li s Turčinom, ma i pred vratima Senja.

— A zašto to?

— Veli, da su Jurišići nesretni u ratu s Turci. Ili namah poginu, ili ih Turci zarobe, pa onda — — —

Pa se poturče kao već dva, hoćeš da rečeš, pomože mu Krsto, kad mladić zamuća u neprilici.

— Da, ona u to vruće vjeruje. Nije dana bilo, odkada sebe pamtim, a da mi ne bi rekla, kako bi voljela vidjeti me sto puta mrtva, nego da vjerom svojom krenem. — Pa da tim spasiš meni život, otcu, Senju, svoj zemlji, ne bi ni onda smio krenuti vjerom, — jer zla nad tim zlom nema. Tako mi je malo ne svaki dan govorila i vjeruj, ja sam već i sam uvjeren, da će me prvi put, kada se ogledam s Turci, oni uhvatiti i siliti na to, da se poturčim.

— Ne mora baš biti tako. Ali da se umiriš ti, a još više plemenita gospa, tvoja majka, bolje je da ideš s menom. Uvidjeti ćeš, što je to rat, naviknuti ćeš nanj, vidjeti ćeš tuđih zemalja i naroda, pa dađe li Bog, vratiti ćeš se kao pravi junak, i biti će još vremena i s Turci se naganjati.

Mladi knez Krsto Frankopan, sin staroga Bernarda, spremao se u vojsku njemačkoga cara Maksimilijana i sina njegova Ferdinanda. Car njemački zaratio se bio na više strana, a Krsti povjeri vojsku, što ju je spremio na Mletčane. Krsto ne htjede ići tuđoj vojsci ni za vojvodu bez svoje domaće čete, jer je znao da će se na svoje ljude moći u svakoj prilici osloniti. Skupi dakle izabranu četvu, a u nju uze i mladoga plemića Nikolicu Jurišića, koga upravo taj dan povede od otčinske kuće. Mladiću je moglo biti 17 godina. Liepa crna kosa obavijala mu široko čelo, a oduga lica podsjećala još na djetinsku nježnost. Kad je razgovor nešto zapeo, upita on Krstu, kako li njega može otac od kuće pustiti.

— Knez Bernard, tvoj svietli otac, dosta je star, a njegova imanja svaki su dan na turskom udarcu. Biti će mu teško bez tebe.

— Teško hoće biti, ali bi moglo nastati i još gore vrijeme. Toga se boji moj otac, pa zato se sad već, — dok je doba, — brine da nas nevolja još veća nepripravne ne zateče. Sada još, dok je naroda na okupu i dok nije klonuo, može se Hrvatska koje vrijeme i sama braniti od turskih navala, ali što će biti poslie, kad narod klone, kad ne bude vremena nekolike godine obdjelavati polja, pa: nastane glad.

Otac moj više je puta, kako si možda čuo, išao u Mletke, molio pomoć, predlagao saveze. I Mletčani su pristajali na njegove predloge, uvidjali, da je pogibelj zajednička, te da se moraju i braniti skupa. Tako su govorili pred njim, a u isto doba slali su Turčinu s darovi poslanike, koji su odavali nevjerniku sve naše namjere. Cincari ti talijanski gledali su, da samo sebe spase, a nas su rivali u propast, ne bi li se tako umilili Turčinu. Pa im nije dosta ni to, nego kad su vidjeli, da smo u nevolji, hoće se i oni tim da okoriste i od nas što odkinu. — Već evo nekoliko godina, što nam car Maksimilijan, a još više njegov sin Ferdinand, nadvojvoda austrijski, šalju po malo pomoći, i još više obećavaju, kad se jednom završe nesretni ratovi na zapadu. Nije li dakle i od naše koristi, da se rat na zapadu čim prvo svrši, i to sretno po naše prijatelje Habsburge? — Jest, pa zato zimus, kada je nadvojvoda Ferdinand upitao moga oca, bi li me htio poslati, da vodim vojsku na Mletčane, pristade moj otac drage volje, a još draže, kada se sjeti, da ću imati prilike osvetiti se za sva zla, koja su nam ti podmukli cincari nanieli.

Mlad jesam, tek mi teče dvadeset i šesta, ali se uzdam u Boga, da ću svladati dušmanina našega, steći sebi i svomu narodu moćne prijatelje u sjajnoj kući habsburškoj, pa će nam oni pomoći odbiti silnoga Turčina od naših kuća. S tom mišlju polazim u službu toj moćnoj kući, ta misao je dobra i plemenita, zato sam i ja miran i sretan. Mi dobro smjeramo, a u božjih je ruku, hoće li se naše nastojanje izvršiti.

— I ja sam kneže miran i sretan. I to ponajviše zato, jer s tobom idem. Znam, da ono što ti radiš, mora biti dostojno junaka, a onaj put, kojim ti ideš, da vodi slavi. Tako sam barem čuo, a tako mi kazivao i otac, da je to već u vašoj svietloj obitelji. Meni dakle nije za me, nego što će biti ovdje, dok mi budemo u tudjem svietu!

— Bojiš se za Senj i svoje roditelje?

— Da kneže.

— A bi li oboje bilo sigurno, kada bi ti ostao ovdje.

— Ne velim to kneže, ali ja ljubim Senj neizmjerno, pa mi se čini, da te sile nije, koju ne bih svladao, kad bi mu zaprijetila pogibelj.

U to prispješe i pod vrh Vratnika. Krsto sjaše s konja, da malo odahne, a još više da dade prilike svomu mladomu drugu nagledati se Senja i mora, jer je vidio, kako se mladiću otimlju oči na taj kraj. On se zagleda u mladićevo lice, kad je izgovorio zadnje rieči, a na licu sjajila se sбилja i odvažnost, kojoj se je Krsto čudio.

— Nikolica! — reče on silazeć s konja. — Kada sam počeo tražiti dobra druga, koji bi me pratio u tudji sviet i bio mi tamo brat, prijatelj, drug i pomoćnik, sjeti me otac moj na tebe. — Mlad si, znao je, ali reče: ako si slika i prilika otcu svom, tō moraš biti vrl. Otac se moj prevario nije, i ja ću imati dobra druga. Teško će nam biti, a jedino će nas tješiti to, što se nadjosmo. Zato brate, prvo nego se razstaneš sasvim s kućom svojom, prvo nego ti se rodni kraj s vida izgubi, prvo nego ti izpred očiju izgine sve tvoje, evo mene, pa ti se nudim za brata, možda ti barem u nekoliko nadoknadim, što gubiš, pa će ti biti lakše u tudjem svietu, a biti će i meni. Budi mi pobratim!

— Hoću, kneže! — reče mladić, i oni se zagrlje.

Mir, šumski čarobni mir vladao je oko njih. Za neko vrieme začu se iz daleka šum bure, koja je omanjivala vrhovi hrašća. Taj šum bivao je sve jači; predje preko njihovih glava, i onda sve se više gubeć izčeznu u senjsku dragu.

Mladi Jurišić izvi se iz zagrljaja, pogleda Senj, što mu se opasan tvrdimi zidinami bjelasao pod nogama, potraži mjesto, gdje mu je otčinska kuća, zagleda se u Nehaj, pa na more, te vlažnih očiju okrenu se Krsti i oduševljeno reče: Sada si mi sve ti! i poče se naglo uzpinjati k vrhu. Tamo ih dočekaše konji, koje je momak držao. Uzjahaše i počnu se

kroz šumovit kraj spuštati niz brdo. Dodjoše do Žute Lokve, i tamo stanu, dok ne dodje pratnja, te poslie duljega odmaranja, i kad su nešto založili, krenu dalje. Jašuć sve šumom popnu se na vrh kose upravo, kada se je sunce spuštalo na počinak. S drugoga kraja kose pukla zelena ravnica, a preko nje se vijugao potok. Sa svih strana obrubile ju visoke ravnine, a u sred nje na brežuljku podigao se Sokolovac, tvrdi i liepi grad knezova Frankopanskih. Eno nam noćišta Nikolica, reče Krsto i pokaza mu prstom liepi grad.

Sura litica, na kojoj je bio sagradjen Sokolovac, činilo se, da je srasla s velikimi kulami, što su se ponosno dizale. Zelenilo okolnih planina i ravnice, što su se pružale, razlikovale se od samoga grada, i u toj razlici odavalo se gospodstvo njegovo nad svom okolicom. Mladi Jurišić je oduševljeno gledao tu sliku i svračao pogled sad na grad, sad na visoke planine. I Krsto je bio veseo i blažen. gledajuć otčinske dvore, pa veselo uzkliknu: Svud je liepo, ali kod kuće najljepše.

Bilo je već odavno sunce zašlo, kada se četa dohvati Brinja, što se stislo pod Sokolovac. Sumrak se je već hvatao, te Krsto dade rogom znak vrataru uzpinjuć se trudno i oprezno uz liticu. Vrtar se odazva rogom, te kad je upoznao, tko je, otvori četi vrata.

Nikola Jurišić probavi tu noć bez svojih roditelja. Za nekoliko dana odtisnu se s Krstom i njegovom četom u daleki, tudji sviet.

II.

Početkom godine 1526. bijaše u plemenitoj križevačkoj varoši veoma živo. Sabrala se sa svih strana Hrvatske množina velikaša, plemića, svećenika, izabranih poslanika gradskih, ma sve je došlo, što ima pravo stupiti u sbor kraljevine Hrvatske. Mora da je nešto znatna, kada su se gospoda u to doba godine po sniegu i zlu vremenu dala na toliki put, koji se je i usred ljeta sbog loših cesta veoma

teško prevaljivao. No svi se sabraše, ali nije bilo zakonite glave sabora, a to je ban, prem su u to doba u Hrvatskoj vladala dva bana, oba namještena od kralja Ljudevita II. Pače toga sabora i ne sazvaše bani, kako je moralo biti po zakonu i drevnom običaju, nego gospodu pozva mogući velmoža knez Krsto Frankopan, a u pozivu prikriča gospodi, da se požure, jer Hrvatskoj prieti turska aždaja, da će ju za nekóliko mjeseca proždrieti.

U sumrak 24. januara iste te godine, ujaše u Križevce četica konjanika. Po nošnji i oružju, te po pojedinih riečih, koje su mrki konjanici izgovarali, vidjelo se namah, da je to strana četa, i to plaćenici nadvojvode austrijanskoga Ferdinanda, koje je on u nekih pokrajinskih gradovih Hrvatske držao. Odalje pred četom jahao je strojan čovjek umotan u široku kabanicu, izpod koje je provirivala široka sablja. Odkako je taj stranac stupio u grad, nemirno se obazirao okolo, te prvoga čovjeka, koga sreće na ulici, zaustavi.

— Znaš li za kneza Krstu Frankopana? — upita čisto hrvatski.

— Znam, odgovori gradjanin križevački. Za njega u ovoj nevolji svaki zna.

— A je li prispio već u Križevce?

— Jest već nekolika dana! — dobi stranac odgovor, pa kada je još saznao, gdje prebiva knez Krsto, obode konja, a za njim sva četa. Plemići nekoji, što su prolazili kraj stana Frankopanova, opaziše tudje konjanike, gdje zakreću u dvorište, i nabrzo se med gospodom hrvatskom razturila viest, da su kneza Krstu posjetili neki stranci, i svakoga je morila znatizelja, po kakovu li poslu ti ljudi do njega dodjoše.

Medjutim kako je god glas brzo o četi letio, tako se je ona brzo razpremila i ukonačila, a zapovjednika njezina, od kako je otišao u Krstinu sobu, ne bi već natrag. Sjedili su njih dva u velikoj sobi, a Nikolica Jurišić, — pridošlica i gost Krstin, grijao ozebla uda kraj velike peći.

Knez Krsto Frankopan.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

— Teško li si se promienio Nikolića moj! — reče knez Krsto držeć ruku na ramenu svog pobratima, i milo mu u oči gledajuć.

— I ti si se svietli kneže čitavo promienio u ovo desetak godina, što se ne vidjesmo. Ali i kako da se ne promienimo; kakove su bure sibale po našim licima.

— U istinu bilo je svega, ali ponajviše muke. No sad je hvala Bogu dobro. Poslie dvadeset punih godina evo nas opet skupa u Hrvatskoj, pa dade li Bog, ne ćemo se više iz nje ni micati.

— I moja je to želja. Bilo je već dosta klatnje po širokom svijetu. Najprvo s tobom tri godine u Istriji i Furlanskoj, na to me uze nadvojvoda Ferdinand, te je bilo potucanja po Germaniji, Španiji i Italiji, sad na bojištih, sad po raznih poslanstvih. Dosta mi je bilo toga, i umolim nadvojvodu, da me odpusti iz svoje službe, jer sam željan povratiti se u Hrvatsku, u kojoj je i onako evo teško. I bio bi me Ferdinand otpustio, ali u to ga svjetova brat, možni njemački car Karlo, da me imenuje zapovjednikom njihovih četa, što su razmještene po Hrvatskoj. I eto sad putujem, da se latim svog novoga zvanja, pa niesam mogao odoljeti srdcu, nego sam se navratio ovamo, da te vidim.

— Pravo si imao i hvala ti! — I znaj, da bih ti bio kruto zamjerio, kad bi bio prošao kraj mene, a nadvojvoda Ferdinand učinio je po volji nama, kano da nas je pitao, kad tebe šalje u Hrvatsku svojim četam za zapovjednika, i on će tim steći još više privrženika i prijatelja, nego li je do sada imao. Ti si domaći sin, ugledan sa svoga junačtva, poznaš naše zakone i običaje, pa ne će biti zavadnje s plemstvom, kao do sada. A znaš bolje bome i što je Turčin, i kako se s njim ratuje, nego li njemačka gospoda. Uz to ćeš imati i srca za ovu zemlju, jer brate ti Ferdinandovi plaćenici vraži su prijatelji, žare po zemlji kao Turci, osobito manje plemiće, pa gradove, koji imaju stotinu pokora s njimi. Znaš i sam, da su blagajne carske presušile poslie ve-

likih ratova, što su vodjeni one zadnje godine, pa često puta zakasne plaće, te ta talijanska, španjolska, njemačka i Bog ti zna odaklen još čeljad uzimlje ondje, gdje vidi, da će biti najmanje otimanja. Vjeruj mi, da smo kadkad siti tih naših kršćanskih prijatelja, svejedno kao i turskoga neprijateljstva. — Ali čemu da ti to sve pripoviedam, došao si u sgodan čas, i sutra ćeš imati prilike vidjeti i čuti, što tišti hrvatsku gospodu.

— Moram ti biti iskren, jer me na to i naše bratstvo veže, pa ću ti reći, što kao službenik habsburške kuće ne bih ni mario. Ali ne škodi njim, ne škodi ni obćoj stvari, a tebi će biti milije, da znaš. Kad se je u Beču začulo, da si pozvao sabor hrvatski, i da se kupe mnogobrojni ljudi u Krizevece, požuri me Ferdinand u Hrvatsku, ne bi li dospio ovamo u sgodan čas, i stavi mi na dušu, da dobro promotrim, što misle hrvatska gospoda, a ponajviše što misliš ti svietli kneže. U Beču se dobro zna, da ti misliš za mnoge ili bolje za sve, zato bi nadvojvoda Ferdinand, a i sam car Karlo željeli, da ostanete dobri prijatelji.

— Što ja mislim, to dobro zna nadvojvoda Ferdinand i svaki, koji me pozna. — Ja ne mislim danas ništa drugo, nego ono, što sam od uvijek mislio, a to je: spasiti Hrvatsku i pomoći narodu. Hrvatska je sad, kao nikada prvo u pogibelji, pa ako se sad ne spasi, ako sad posrne, ona je za uvijek propala, jer će ju one ogromne sile, koje se taru jedna o drugu, satrti, i ona se ne će već nikada oporaviti. Zato se ne čudi, kad ti kažem, da mi sada ne smijemo gledati, tko nam je bliži, tko dalji, nego tko nam pomaže, tomu i mi. Prvi pako uvjet spasu jest: sloga. Zato sam ja još večeras neodlučan i biti ću sve dotle, dok ne vidim, kuda će okrenuti veći broj sutrašnjega sabora. Činiti će ti se čudno, što tako radim, i ti si sigurno mislio, da ću ja na sutrašnjem saboru zapoviedati. Lošo bi prošao ja i ono, što bih želio. Mene Hrvati sad slušaju, oni me štiju, ali to će sve trajati dotle, dok ne budem zahtievao, da mi učine, što po

volji. — Tim časom graknuti će na me, da sam ohol i da hoću zapoviedati, pa da je moja misao upravo za njih najkorisnija, oni će joj se uzprotiviti. Hrvati ne umiju slušati, to je velika pogreška njihova. A obmanuti ih je lako, i onda se dadu voditi, samo im treba govoriti liepo. Ja dakle ne odlučujem do sustra. — Med plemstvom pako ima više misli i sutra će biti više predloga, za koje sigurno i ti znaš, jer ovamo neko vrieme zna se u Beču, kada Hrvati kihnu, i tko im dovikuje: na zdravlje, a kamo li ne bi se znalo za te predloge. Znati ćeš dakle i za to, da se u Hrvatsku od neko doba navraćaju turski poslanici, i donose ponude sultana Sulejmana. Sulejman kano da smjera poći na zapad, pa bi rada, čini mi se, prvo da se s Hrvati izmiri. A i liepe su ponude njegove. Prvo je, da ni jedan vojnik njegove vojske nikad preko Hrvatske ni preći ne će. Drugo, da će nam povratiti sve otete zemlje, a uz nje sve sužnje, kojih su pune turske tamnice. Treće ostavlja nam našu vjeru, ostavlja slobodne ruke, da se možemo vladati, kako je nas volja. Još nam nudi, da će krajeve, koji su pusti, naseliti našim narodom, bilo iz Bosne ili od koga drugoga kraja. A za sve to ište Sulejman, da mirujemo, da naše vojske ne šaljemo proti njemu, i da ne priznajemo nikakova tudjega kralja za svoga, nego da se vladamo medju se. Nije li to mnogo?

— Jest mnogo kneže! — A pristaju li Hrvati?

— Pristaje ih dosta, jer je dogorilo do nokata. Ali sluti, da ne će imati ni jedan snage javno to spomenuti, jer bi mu se teško činilo nositi na sebi glas izdajice. A ti znaš, da je Hrvat u prvo njegova vjera, pa mu je to teško i pomisliti, da bi neka dobra primao od nevjernika, dok bi se drugi kršćani proti njemu borili, i da bi tako svojoj otačbini oteo ime »bedem kršćanstva.«

Je li da se u Beču zna za sve to? — završi Krsto. Jurišić potvrdi, da se to zna u Beču, pa su zato i skrbni ponajviše, što li će odlučiti Hrvati u Križevcih.

— A kralj naš Ljudevit? upita Nikola nehotice.

— Ljudevita nije med nas, niti je jednoga čovjeka danas u Križevcih, koji bi se njega sjetio. Znaš, kako se kod nas veli: Blago ti se ludu i nejaku! Tako ti je i naš Ljudevit diete još nejaku umom i tielom, a ljudi koji su oko njega jesu ludi, pa ni on ni oni ne vide de je konac kraljevanju blizu. Evo gledaj: sav sviet već zna, da je Sulejman sakupio silnu vojsku, koju je već pomaknuo prema Dunavu, i da će ta vojska, dok proljeće svane, potražiti Ljudevita, ali on ne čuti nikakove pogibelji, on lovi i gosti se skupa s dan-gubami, što su se oko njega skupile. Na takove ljude ne može se Hrvatska u ovih strašnih časovih obazirati. Otidji u Budim, i misliti ćeš, da nema sretnije zemlje nad Ugarskom. Takova su tamo slavja, i tako se ponosno drže ugarska gospoda.

— U Beču se čulo, da te zovu u Budim.

— Ne idem, jer nemam posla. Ovdje u Hrvatskoj mogu učiniti mnogo, tamo ne mogu ništa. Uz to ne bih rada, da pomisle u Budimu, kako je i Krsto Frankopan žedan slave, kojom se oni opijaju. Lani u ovo doba, kako i sam znaš, zahvalio sam se na časti nadvojvodi Ferdinandu i pošao u Hrvatsku. U njoj sam našao nevolju. Dva bana, a ni jedan ne banuje, plemstvo nesložno, nitko nikoga ne sluša, kmet stenje i moli se Bogu, da ga nestane sa svieta. Turčin zagrlio gvozdenom rukom Jajce, taj bedem, koji još jedino brani Hrvatsku, pa već poldrugu godinu niti koga u nutra, niti koga van. Skočim do banova, ali bani ni ne mare zato, kan' da to i nije njihov posao. Ivan Tah i gnjavi kmetove i sigurno nigdje nije Turskoj raji, kako je njegovim podložnikom. Njemu je dosta junačtva, da mrevari goloruku sirotinju. Baćan, drugi ban, pije, jede i smije se, te svaki čas leti u Budim, da vidi sjajne parade. — Pohitim i ja u Budim, a i u Budimu znadu, da ako Jajce pane, pala je Hrvatska, pa su vrata u Ugarsku širom otvorena, ali nitko da bi uhom maknuo. Umolim Ljudevita, da meni dozvoli razviti hrvatsku kraljevsku zastavu, a on bez ikakova prigovora dozvoli ni nesjećajući se, da u Hrvatskoj ima dva svoja namjestnika,

dva kukavna bana. Naloži mi uz to, da pričekam, pa da će se i Ugara skupiti, koji će s menom pod Jajce. U to dodje na dvor i Jure Mesić, te donese tužne poruke iz Jajca. Čudom se je provukao kroz tursku opsadu i pripovjedi, da je u Jajcu nevolja, da je glad. I mesa već im je ponestajalo. Sve sam ga nekako slušao, dok ne poče pripoviedati, kako je jedna žena oprosila sve Jajce za komadić kakve god hrane noseć na ruku gladno diete. Pa kad nije mogla ništa dobiti, ode nad Vrbas i baci diete u vodu, da ga ne gleda od gladi umirati. Kosa mi se ježila slušajuć to! A Ljudevit i njegovi doglavnici prirediše još istu večer sjajnu gostbu. Kad sam to vidio, bilo mi je dosta. Sutra dan mah krenem u Hrvatsku. Na to me svjetova i papinski poslanik Burgio, i reče mi, da se od kralja nenadaj nikakovoj pomoći, jer da je i od njega posudio 2000 dukata za hranu, pa kako će što pomagati.

U Hrvatskoj skupim na brzu ruku 5000 junaka i predjem Savu. Sa svih strana mi rekoše, da ludo činim, i da ću ja i vojska badava propasti. U istinu bio sam zasliepio. Od Save do Jajca vodi put kroz mnoge klance i gudure, i ja sam dobro znao, da u svakom vreba četa turska, a oko Jajca bilo je 30,000 vojske. Ali ja niesam na ništa mislio, niesam ništa vidio, nego ženu i diete, kako pada u Vrbas. To mi nije dalo počinka, nije pustilo da se bolje spremim, jer mi se činilo, da svaki dan, pače svaki čas, pada jedno gladno sirotče u Vrbas. Od Save do Jajca pratio me prasak pušaka i jek topova. Svaki klanac morao sam jurišati, ako sam krozanj preći htio. Došao sam do Jajca, raztepaó opsadu tursku, a jadni grad okupa me u suzah. — Od to doba ja ćutim u sebi dvostruku snagu, ja sam uvjeren, da onoga, koji pošteno radi i bližnjemu svomu hoće da pomogne, pomaže sam Bog. Ni kršćani ni Turci niesu vjerovali, da sam to učinio, dok ne uvidješe, da je Jajce spašeno. A kako sam učinio, misle još i danas.

Istim putem krenuo sam natrag. Pa da do kraja izku-

šam božju milost. ne htjedoh stranputicom, ne upotrebljivah varke ni prevare, nego gdje sam omrknuo tu i prenoćih, a danju, dok je sunce sjalo. išao sam napred. Turci sbrojiše svoje mrtve i ranjene, što ih je palo u bojevih na mom povratku, i bilo ih je 6000, a mojih vojnika pade 30. — Vojnici me zavolješe neizmjerne, pa da sam ih u Carigrad poveo, oni bi išli i povjerovali, da ih vodim k pobjedi. — Ne čudi se dakle, što se o tom putu ciele priče pripoviedaju po svijetu.

Kad sam se vratio, navale na me velikaši, da primim bansku čast. I sbilja bio sam voljan to učiniti, te podjem u Budim, i kažem volju hrvatskih velikaša. I njih je bilo nekoliko tamo, te se izjadaše kralju sbog nesloge, koja vlada u Hrvatskoj, a tomu svemu da su krivi loši bani, jer niti umiju ravnati državom, niti imaju ugleda. Zaiskaše, neka im kralj mene za bana namjesti, i da će se dragovoljno i vesela srdeca kupiti pod barjak kraljevine, ako se on bude u mojoj ruci vijao. Kažemo kralju, da je Ivan Tahi goropadnik, koji uništi seljake, i da seljaci s njegova vladanja žele Turčina.

Dakle izkažemo sve jade kralju Ljudevitu, i on je bio spreman dignuti Taha s njegove časti, a na to ga je svjetovao i naš slavni zemljak biskup Brodarić, ali kraljica ne dade na svog ljubimca, pa se volja žene poslušala, a glas naroda, glas razbora ne. Ostrogonski nadvladika, kad spomenusmo Bačana, počeo meni prigovarati pred svim viećem, da činim smutnje po Hrvatskoj, da sam u dogovoru s Turci i zato su me oni propustili u Jajce, samo da lakše stećem milost kraljevu, koji će mi onda dragovoljnije dati banstvo hrvatsko, pa će mi biti onda lako svu Hrvatsku Turčinu predati. Završi tim, da je sve ono, što sam o Bačanu rekao, laž. Slušao sam ga, i kad je dovršio, pridjem k njemu i u ljutini udarim ga, što sam bolje mogao. Zatvore me! Vriedni kardinal Burgio skoči na kralja, pisa papi u Rim, jer se je bojao, da će u Hrvatskoj buknuti očita buna. — Umirim ga i poručim u Hrvatsku, da mi se ne će ništa dogoditi, no ujedno

kažem vriednomu svećeniku, da ja, a po svojoj prilici i Hrvatska, prekidamo prijateljstvo s tom ugarskom gospodom.

Kad su me pustili iz zatvora, odem kralju Ljudevitu i zakunem mu se, da on mene ni ja njega više vidjeti neću, i krenem na put, te pred božić prispijem u Hrvatsku i urečem namah sabor u Križevcih. Neki dan mi pisa kardinal Burgio, da su u Budimu čuli za spremanje Sulejmanovo, te kralj Ljudevit želi čuti, što ja mislim, pa bi me rada vidjeti u dvoru. Odgovorio sam, da ne želim budimskoj gospodi kvariti veselja pa zato, da ne ću doći.

Ugarska će žalibože pasti, njoj spasa nema; za to se mi moramo pobrinuti za moćnijega saveznika, da ujedno s njom ne propanemo.

U tom smatram i ja spas Hrvatske, reče Jurišić.

Još dugo u noć razgovarahu se te dvie plemenite duše, što bi se sve moglo i moralo učiniti, da se očuva Hrvatska. Osobito je Jurišiću milo bilo, kad mu prijatelj počeo tumačiti, kako će najbolje raditi u svojoj novoj časti.

* * *

Sutra dan t. j. 25. januara 1526. sastade se sabor hrvatski. U njem se pojavise dvie stranke. Jedni su željeli, da se stupi u savez s Mletačkom, drugi sa carevinom Njemačkom. Pristašem mletačkim bio je na čelu Ivan Karlović, knez Like i Krbave. Njega su Mletčani već više put hranom i novcem pomogli, jer je on i njihove zemlje, s kojima je medjašio, često put obranio od turskoga haranja. Većina pako odluči se za savez s Njemačkom, a najviše ih odbije podmuklost mletačka. Znali su dobro, da Mletčanin ne bi htio javnoga ugovora sklopiti, jer bi se bojao Turaka, i da se on nikada ne brani na pošten način od neprijatelja, niti poštero misli s prijateljem. I Krsto Frankopan je tako mislio, te kad je sabor izabrao poslanstvo, koje će poći k njemačkomu caru, pa njega postavio na čelo tog poslanstva, primi on tu čast dragovoljno. Sabor mu naloži, da

podje do njemačkoga cara Karla i njegova brata nadvojvode Ferdinanda, pa neka ponudi toj moćnoj gospođi i njihovim državam savez, koji će koristiti svim. Imali su protumačiti pogibelj, koja Hrvatskoj prieti od Sulejmana, pa da će i njim biti bolje pomoći Hrvatom braniti se, nego li da Hrvati padnu, pa da sva sila turska navali na njihove države, jer da bi joj se onda i oni teško obranili.

Tim radje pristali su velikaši na savez s Njemačkom, kada im Krsto kaza, da Ferdinand šalje Nikolicu Jurišića kao zapovjednika svojih četa u Hrvatsku. Jurišić im kaza, koliko se je Ferdinand borio za obranu Hrvatske, jer uvidja, da ako pane Hrvatska, propale su onda i njegove zemlje: Štajer, Koruška i Kranjska, pa i ostale. To i jest razlog, što je on molio hrvatske stališe, da dozvole njegovim četam u Hrvatsku. Sada da je tih četa malo, ali kad se carstvo na zapadu smiri, onda će ih poslati i više, pa će ako Bog da zajedničkim silami progmati Turčina.

Sabor, a osobito niži plemići, preporučise Jurišiću, da uvede red u svoju vojsku, jer da Ferdinandovi plaćenici kadkad više zla čine, nego li sami Turci.

Poslie sabora dodje Krsti Ivan Karlović. Tužio se taj junački knez, da on jedva brani svoju djedovinu od turskih navala, a još bi gore bilo, kad ga nebi Mletčani pomagali hranom, zato da on mora s njimi u savezu i prijateljstvu živjeti. Krsto mu dađe za pravo, ali mu protumači, kako je to i Mletčanom od koristi, jer ne trebaju barem četu držati na medjah svoje zemlje, pa neka se ne boji, da će oni i poslie ovoga sabora prekinuti s njim prijateljstvo. Dapače će i voljeti i moći mu lakše pomagati, jer se ne će bojati turske sumnje, kad Turčin vidi, da su Hrvati pristali uz Njemačku.

Car njemački živi sad u prijateljstvu s Mletčani, pa će ti biti lako sklapati ugovore s Mletčani na svoju ruku i držati se opet skupnoga saveza ove kraljevine. A kad vidi car njemački, da je Hrvatska složna, tim radje će s njom

ugovarati i sklapati savez završi, knez Krsto, te i Karlović na to pristade.

Krsto je bio podpuno zadovoljan sa saborom i njegovimi zaključci, jer je uvidio, da se Hrvati osbiljno brinu za spas svoje otačbine. Nitko se nije otimao žrtvam, Zaključiše brati strogo porez, i narezaše pravedno svakomu, što je tko više dati mogao, pristadoše, da će svi utvrdjivati pokrajinske gradove. Urediše stražu na medji, dogovoriše se s Jurišićem, što će on sa svojimi četami čuvati: a obadva njih Krsto i Jurišić najviše su se radovali tomu, što se Hrvati osloniše na Njemačku; jer su znali, da se u Njemačkoj najbolje zna cieniti, od kolike je znatnosti Hrvatska u obrani proti Turčinu, pa su izvadjali odtud, da će im Njemačka ponajživlje i pomagati.

— A koliko me to veseli, reče Jurišić u razgovoru, što su ga isti dan u večer njih dva zametnuli, i koliko se od toga saveza po Hrvatsku i po kršćanstvo dobru nadam, toliko još više, gdje upravo ti vodiš poslanstvo.

— Zašto? upita ga Krsto.

— Zato, jer su velike zasluge, što si ih ti zaslužio za kuću Habsburga, i oni ih duboko priznavaju i cieni, te čekaju priliku samo, da ti se oduže.

— Priliku ću im ja evo sad namah dati. Svu muku, što sam za njih premučio, sve patnje, sve rane, sve stečevine, koje sam im ja stekao, neka sve to mojoj otačbini izplate, i ja ću biti podpuno zadovoljan.

— A oni i hoće, vjeruj mi! — A i Hrvatska će biti s tobom zadovoljna, jer bude li se njihova pomoć mjerila po tvojoj muc i trudu, što si ju za njih podnio, to će biti pomoć obilata.

— Bilo je muke, reče knez Krsto. I sam znaš one prve tri godine, što si bio s menom od 1506., pa do 1509., koliko li se nakrvarismo, dok Mletčanin ne izpade iz Istre i Furlanske. — Kasnije kada si ti otišao k Ferdinandu, ode s tobom i najbiranija vojska, a mene ostaviše bez svake pomoći, da držim silu Mletačku na uzdi. Bio je to težak

posao. Ferdinand neprestano poručuje, da navaljuj na Mletčane. Bojao se on njih jer carske vojske vojevahu na drugim stranah, pa sam morao ja Mletčane zabavljati. I zabavljao sam ih vražki. Grad za gradom, tvrđja za tvrđjom padaše, i ja sam već kucao na vrata ohole Venecije. Sva Furlanska bila je 1513. god. u mojih ruku. — 25. ožujka 1514. obsjedaću grad Osopo, rani me neprijatelj u glavu, i već sam bio Bogu dušu preporučio, no ipak se nekim čudom spasim. Ali vojska ostade bez vojvode, i dok sam ja ponešto ozdravio, baci nas Mletčanin iz Furlanije. Pridignem se sve onako slab, priberem svoje sile u Gradišku, da zaprečim neprijatelju daljni napredak. Odlučim čekati tu, dok se podpuno od rane oporavim i priberem što vojske, pa da ću opet navaliti u Furlaniju. Za te dangube zabavljali smo se izletajući u manjih četicah preko neprijateljske medje. Na to se priučise i Mletčani, te smo malo ne svaki dan izilazili i jedni i drugi na projahivanja, pa se redovito, — samo ako se sastani, — popuškaraj. Bilo je isto tako 23. rujna 1514. Izadjem sa šest konjananika u misli, da ću projahati okolicom. Za čas stvori se pred nami četica Mletčana, i dok nas opaze, počnu bježati. Mi zagrabimo za njimi, te u onom zóru odmaknemo se od tvrđje, da nas niesu mogli vidjeti. U taj čas zaskoči nas neprijatelj. Bilo je to naglo, a nagrnu ga toliko, da se niesmo mogli ni maknuti. Odvedu me u Mletke i bace u tamnicu. Brzo za menom dodje i žena, te joj dozvole, da može s menom biti u tamnici. Možeš si misliti, koliko sam bio sretan u svoj nesreći, kada je ona bila uza me, i da nebi nje, to ja sigurno ne bih onih čemernih dana prepatio. Tamnovanje otegnu se strašno, i nikad se nije znalo, što će biti s menom. Iskao me je car Karlo, iskao francezki Kralj Franjo, a Mletačka me držala u svojih šapah. Napokon se odluči 1519., da me predadu Franji francezkomu. U svibnju te godine krenem jakom pratnjom iz Mletaka, a da me još jače raztuže, ne dadoše ženi s menom. Govorili su, da ću brzo na slobodu, da imam velik put prevaliti, i da mi je žena slaba,

pa da se je bojati za njezin život. I sbilja bila je veoma oslabila, ali sam dobro znao, da će još više venuti, ako nas razstave, nego li da nastavi s menom tamnovanje. — Dodjem do Milana, i tu me opet bace u jedan kašteo, pa kano da je sav sviet na me zaboravio, niti je tko pitao za me, niti je bilo glasa, što će biti s menom. Već sam sdvajao, kad se javi žena. Slutio sam, da je u Milanu. Javi mi po jednom vojniku, da je došla umah za menom, ali mora se skrivati, da ju tko ne prepozna. Njoj da je već sve dozlogrdilo, zato da će pokušati, ne bi li kako omogućila, da utečem. Na 14. listopada umrie zapovjednik onoga kaštela, gdje sam ja bio zatvoren. Opazio sam namah u jutro, da se je moralo nešto dogoditi, jer se je sve bilo uzžurbalo po dvorištu i hodnicih. Straže nisu bile postavljene, u obće opazio se nered, kojega nije nikad bilo. Oko podne dodje onaj vojnik, što mi je donio glas od žene. Kaza mi, da je kastelan umro, pa neka budem spreman, jer ako sad ne utečem, kad je u kaštelu nered i zabuna, to da već i neću. U večer dodje on i opet. Dade mi konop i pomože još privezati za kuke prozora, i ja se spustim po konopu. Pod prozorom čekala me žena, a malo dalje tri konja i sluga. Tu i još dvie noći jahali smo neprestano, a oba dana provedosmo u šikari. Treći dan zateče nas sunce na zemlji cara Karla. Javim se, da sam živ. Sretan sam bio moj mili Nikola, da poslie tolikoga vremena mogu slobodno dihati. Ali ta sreća ne potraja dugo. Žena moja, koju mi je Bog dao kao najveći svoj dar, sve je više slabila. Tamnica, žalost, muke oko mojega bjega, pa one tri noći skršiše njezino zdravlje. I umrie mi 4. siečnja 1520.

To je vrh žalosti moje i nesreće, pa mene ne može više ništa zadesiti niti ucviliti, jer od toga dana ja ne živim za sebe, niti mogu živjeti; moje srce se je od teške tuge okamenilo. — Poći ću do cara Karla, pokazati ću mu ove dvie rane, što sam ih dobio boreći se za sjaj njegove krune, pokazati ću mu kose, koje su u Mletačkoj tamnici posiedile, spomenuti ću mu, da sam dvadeset godina najljepše ljudske

snage njemu žrtvovao, razkrit ću mu rane srдца svoga, i umoliti ga, neka plati sve to, a platit će, ako pomogne Hrvatskoj, jer za me plaće nema.

Jurišić je slušao tužne rieči svoga pobratima, koje su se od srдца odkidale. Tješio ga tim, da će uslišati car Karlo njegovu molbu, pa će tim i njegove boli barem u nekoliko odlahnuti.

U toj nadi podje i Krsto Frankopan u Njemačku.

III.

Tekli su zadnji dani godine 1526. Snieg zasuo svu Hrvatsku, pa se goli modruški brieg bielio, a na vrhu izticao se čvrsti Modruš svojom snagom i ljepotom. Miran je bio kraj, miran grad Modruš, a u njem šetao se mrk i zamišljen mogući knez Krsto Frankopan. Mjesec dana već da je došao na Modruš i još ne izidje ni u lov niti kud u posjete bližnjemu komu velikašu. Osbiljno njegovo čelo nabralo se i sudeć po tih naborih morale su se težke misli rojiti u njegovoj glavi, a srđce pritiskati kakova golema nevolja. Već odavno niesu vidjeli ljudi Krstini smieska na licu svoga dobrog gospodara, od kada je najme umrla plemenita gospoja njegova, ali bio je ipak razgovoran. K njemu su dolazili po pomoć i savjet, rado je razgovarao s kmetom, ali od neko doba i to sve prestade.

Pusta je krajina, zasuti su putevi, ne vide se natovareni konji, što nose trgovinu iz kamenoga Senja, ne čuje se kas težkih konjanika, što se žure na tursku medju, nije vidjeti vesele pratnje gospodske; svega toga nestalo je, a nadomjestio sve bieli snieg. Tek u zadnju ruku vidjali se osamljeni konjanici, gdje težkom mukom gmižu uz modruško brdo, i gube se u gradu. No nabrzo se vraćali i otidoše netragom valjda onamo, odkuda su i došli. Gledali ih kmetovi modruški iz svojih koliba, što su se stisle pod tvrdim Modrušem, gledali ih, ali ne mogoše razpoznati ni jednoga. Niesu to bila gospoda iz susjedstva, nego neki strani ljudi.

Ali po čestom njihovú dolazku domišljali se oni, da gospóda nešto znatna snuju, no njihov nagli odlazak dokazivao im, da ih knez Krsto ne prima najbolje. Zla su se bojali, velikoga zla, kako su njihova kneza obuzele toli težke i nemile misli.

Upravo na badnji dan pod večer uzpinjahu se tri konjanika gradu Modrušu. Po vanjštini se vidjelo, da je jedan gospodin, a druga dva njegovi pratioci. Kmetovi se domišljahu, da mora nešto znatna biti, što na taj sveti dan goni ljude iz kuće. Gledahu za došljaci i mašué glavom, mrmeljahu: Bože i sutrašnje sveto rodjenje spasi nas od zla. Konjanici zamakoše u grad, te brzo za tim dojaví sluga knezu Krsti, da je na grad došao stranac.

— I opet! reče ovaj, sjedeć na jakoj stolici. Pred njim stajala je velika listina pergamene pisana debelim ćirilskim slovom. Sluzi naloži, da pridošlicu podvori, i ako ne bude naročito zahtievao, da još istu večer govori s knezom, to neka ga ne dovedu k njemu. Sluga ode, a on se opet zadubi u čitanje. Poslie nekoga vremena probudi ga zveka ostruga, što se čula pred vrati i u isti čas, kada se je on zlovoljno okrenuo, razgrnu se zastori.

— Evo ti kneže položnika božiénjega! — reče Nikola Jurišić, a Krsto se skoči veselo.

— Zdrav bio Nikolica moj! — uzkliknu knez i zagrlí prijatelja.

S njegova lica nestade tuge i zamišljenosti, bio je spokojan i više put zahvali prijatelju, što ga je svojim dolazkom razveselio. Kako sam kukavno mislio božićevati, gore nego li u mletačkoj tamnici, pa evo se okrenu sve na jednom, govorio on stojeć pred Nikolom i gledajuć mu u lice.

Uz večeru, što ju sluge nabrzo donesoše, spomenuše se prijatelji svoje obitelji, popitaše jedan drugoga za zdravlje, pripovjedi sad ovaj sad onaj štogod o poznancih, ali o domovini i o onom, što se u njoj događja, ne spomenu ni jedan ni drugi ništa. Poslie večere udaljiše se sluge, a njih

dva, kano da su završili razgovor, umukoše. I jedan i drugi čekao je, da se zametne razgovor, i ćutili su da taj razgovor mora biti osbiljan; ali ni jednom ni drugom ne dade se početi. Jurišić se sjeti, da je po to upravo i došao, te počeo govoriti.

— Svjetli kneže, milo mi je, da sam te razveselio svojim dolazkom, a još mi je to milije, kad znam, da si od neko doba neprestano tužan i jadovan. Otišao si ovamo u Modruš, visoko si se popeo, daleko zavukao, samotuješ, kano da zaboravljaš na sviet, i kano da ne znaš, što oko tebe biva. Kad sam pošao ovamo, bila mi je namjera, da te razveselim, ali sam odlučio upitati i za uzrok, sbog koga je moj svietli pobratim sviet odbjegao i za ništa ne mari. Znam, da si od neko doba tvrd na rieči, ali sveto mi naše pobratimstvo daje pravo pitati, a tebi je dužnost odgovoriti mi. Pa ako ne bi ni to moglo otvoriti tvojih usta i srdeca, to ću te sjetiti obveza, koje imaš napram otačbini.

Rieči Jurišićeve zvučale su turobno u velikoj dvorani. Sjedili su uza stol na sred sobe, a nad njimi visjela svjetiljka, osvjetljujuć dva osbiljna lica. Dalje oko njih bila je polutama. Kad je Jurišić dovršio, zavlada mir, ništa se ćulo nije, samo iz vana dopirao šum bure.

— Hvala ti moj Nikolica, što si me pohodio, a hvala ti i na bratskoj rieči. — Sjetio si me našega pobratimstva, i ono me prenosi u one mlade dane, kad je još sreća cvala. Mnogi liep san je od ono doba razrušen, mnogo ćustvo izćupano ili sagoreno u mom srdcu; ali pobratimstvo naše ostalo je ćielo i zeleno. Zato ću i otvoriti srdce pred tobom, reći ću ti sve svoje jade, jer samo ti ćeš me moći razumjeti. Želio sam te, da ti kažem sve, što me tišti, jer ću kazujuć tebi i sam progledati, je li sve onako crno, kako se je meni na oći navuklo. Dolaziš sa Cetina od rodjaka mojih. Ima tamo mnogo gospode sakupljene i svi mene krive. Kazuj mi zašto, a ja ću se tebi po duši izpovjediti.

— Tako valja čestiti brate moj! — U istinu dolazim sa Cetina i tamo je sakupljeno mnogo hrvatske gospode, jer na novu godinu urečen je tamo sabor. Birati će se tamo kralj, jer Hrvatska ne može biti više bez glave. Mene s još tri druga, poslao je kralj Ferdinand, da pred hrvatskom gospodom zastupamo njega, i zaistemo od Hrvata krunu kraljevsku, a u zamjenu njim damo prijateljstvo i ljubav kraljevu, a uz to savez dosadanjih Ferdinandovih kraljevina i zemalja, a i zaštitu mjemačkoga carstva. Znamo već sve, koji će pristati uz kralja Ferdinanda i savez s Njemačkom, znamo, i za one, koji su proti tomu savezu, a za Ivana Zapolju izabranoga kralja ugarskoga. Za sve to znamo, ali ne znamo, što ćeš ti.

— Ja ne ću ništa!

— Kako to ništa?! — Hoćeš li doći sutra osam dana na Cetin?

— Ne ću!

— Ako i ne pristaješ uz Ferdinanda, dodji, reci razloge, pa znam da si uvjeren i sam o dobroj volji kralja Ferdinanda, i da će ih on ukloniti.

— Ne ću.

— Nego što bi ti rada?

— Rada bih ono, što vas ni jedan ne će. Rada bih sreću i slobodu Hrvatske.

— Pa to i mi hoćemo, o tom svi radimo i mi i kralj Ferdinand.

— Umišljate si, da radite, a i želite to, ali radite sasvim zlo, zato će vam posao zlim i uroditi.

— Vjeruj kneže, da te ne razumijem. Pa kada te ne bih dobro poznao, to bi morao pomišljati na glasove, što kolaju po Hrvatskoj i okolo po kršćanskom svijetu.

— To jest, da se Krsto Frankopan dogovorio s Turci, je li? — Stara stvar! — Lani me tim počasti ostrogonski nadbiskup. Onda mu nije nitko vjerovao, sada vjeruje svaki. A zašto? — Jer ne htjedoh ljetos u kolovozu na Muhač, a

jesenas u Augsburg moljakati Niemce i ostale zapadnjake pomoć. — A ne sjećaš li se uvreda, koje me stigoše na budimskom dvoru! Pa uz to, kada je dva dana prvo muhačke bitke i smrti Ljudevitove, dakle na 27. kolovoza, biskup Brodarić nagovarao ugarsku gospodu, da čekaju mene i hrvatsku vojsku, koju sam imao uza se, tad su sva gospoda ugarska zinula nanj protiveć se svakomu otezanju, jer da bih onda ja odnio slavu sigurne pobjede. A s takovimi sliepci, koji niesu ni dva dana prvo uvidjeli svoje očite propasti, ne vojuje knez Krsto. Nije li bilo pametnije, što sam pohrlio u Slavoniju, umirio uznemireni narod, koji se je listom htio izseliti, učvrstio gradove na granici, sakupio vojsku, uredio zemlju i priprazio se, da dostojno dočekamo Turčina, ako bi htio na povratku svom provaliti u Hrvatsku. Onda su velikaši hrvatski klecali pred Krstu Frankopana, i molili ga, da ih spasi od Turčina, a danas mu kažu, da je izdajica. Ili sam možda kasnije izdao zemlju? — Povučem se na sjever Hrvatske, da dočekam Sulejmana, ako bi htio preko Drave. Ne htjede, nego prodje mimo mene. Prikričim njemačkoj gospodi, što su ušla u Jajce i Banjaluku, kada su hrvatske posade pošle s menom, da vojuju, neka dobro čuvaju te gradove, i ako im bude od najmanje nužde da me eto na pomoć. I sbilja što sam slutio, izpuni se. Kada je Turčin prebrodio Savu i Dunav, odtisnu jedan dio vojske na zapad prama Jajcu. Dok sam to čuo, poletim na jug, ali nasred puta začujem, da su Niemci predali Jajce. A za dva dana dogodi se to i Banjaluci.

Poslie toga sam ja uvidio, da na ovaj način nam tudjin ne pomože, a to je mogao uvidjeti i plemeniti kralj Ferdinand. On šalje k nam plaćenike Španjolce, Talijane, Niemce. Ti plaćenici možda su dobri vojnici na ratištih, gdje se bore proti isto takovim plaćenikom, ali izpred Turčina bježe. S Turčinom ratuje hrabro samo onaj, koji brani ognjište, svoju kćer i svoju svetu vjeru. — A to su Hrvati! Tudjinu se hoće gospodstva u našoj kući, to sam uvidio i u

Augsburgu, kada me ono poslaste iz križevačkoga sabora. Barunom njemačkim nije do Hrvatske, nego bi rada oni u njoj pravicu krojiti, zato i napustiše Jajce samo, da budemo slabiji, pa da nas oni lakše k sebi pritegnu. Mislio sam, da će sve to uvidjeti i svietli kralj Ferdinand, pa da će odlučiti, kako drugčije pomoći Hrvatskoj.

— Krivo imaš Krsto. Njemački baruni i plemići dobro znadu, da ako mi padnemo, onda je na njih red došao. Njih će samo Hrvatska očuvati od Turčina.

U istinu! — Jer kad god zine turska aždaja, da što proguta, a oni će mu baciti u ralje komad Hrvatske. Zato im se i hoće gospodstva nad nami. U Jajcu i Banjaluci zadali su Niemci Hrvatom dvie ljute rane, koje im Hrvati ne smiju nikad zaboraviti.

Poslie oduljega mučanja započe Jurišić i opet razgovor.

Kad nikako ne misliš u Cetin, molim te, učini mi jedno po volji kneže!

A to je?

— U Dubravi kraj Križevaca kupi se takodjer sbor, a na čelu mu je biskup zagrebački Erdedi. To su pristaše Ivana Zapolje.

— Znam to.

— Tamo je ljudi, koji tebe slušaju.

— Jesu slavonski plemići. Zahvalni su mi, što ih ljetos očuvah od Turčina.

— Otidji tamo med njih.

— Pa što ću?

— Žive su krvi, planuti će, povaditi će se s ovimi, što su na Cetinu. Biti će zla, krv će bratska teći, otačbina naša srnuti će u propast. A to sve zlo ležati će na tvojoj duši, jer si silan, možan, jer si Krsto Frankopanski. Ja ću učiniti sve, da se naša braća na Cetinu ne prenagle, ti učini to isto u Dubravi, pa da ništa ne učiniš više, i da ništa do sada za domovinu učinio nisi, tim bi već mnogo

učinio. Ne učiniš li pako toga, to si navalio na se prokletstvo naroda.

— Idem brate! reče knez Krsto. Ja vidim, da više niesam gospodar svoga koraka, mene goni sudba i dogodjaji. Što li će s menom učiniti, kako li će svršiti, to Bog zna. — U to se začu cilik zvonca. Oba se digoše sa stolaca.

— Blagoslovljen čas poroda Tvoga! — prošapta Krsto, a kroz noć zvečalo sitno zvonce navještujuć Modrušu porod Hristov.

* * *

U sjevernoj kuli modruškoga grada služio je starac svećenik polnoćnicu. Oko razsvietljena oltara skupila se gradska čeljad, a uz oltar klećao je Nikola Jurišić u klecalu vruće se moleć Bogu. Dalje od oltara bila je mala crkvice na pol tamna i prazna, samo u jednom uglu naslanjala se crna visoka sjena oborene glave. Jurišić je svrnuo na tu sjenu kadkad okom, no ona je neprestano stajala, mirna, ukočena kao sablast. I zapjeva svećenik pjesmu starinsku u pozdrav poroda Gospodova i radjajuće se nebeske svjetlosti, dajuć bogu nebesku slavu, a za ljude proseć mir i blagoslov. Jurišiću se izvi iz grudiju pobožna pjesma, a svim tielom razli mu se oduševljenje, veselje, pobožnost i on očuti silno pouzdanje u Boga. Ona sjena pako sagnu duboko glavu, kano da ju mrak, što se oko nje vije, pritište k zemlji, a glasovi pobožne pjesme zalievaju težkom tugom. I svrši se služba božja. Po tamnom hodniku stupao Nikola Jurišić, a koraci mu muklo odzvanjali. U nekoliko koraka dostiže onu sjenku crnu, kneza Krstu.

— Mir tebi! — Hrist se rodi, reče Jurišić, a glas mu još i tad odzvanjao nutarnjim oduševljenjem.

— Ah mir! — Da li nam nosi taj porod mir, ili ovim danom i opet počinje godina jada i čemera, izusti Krsto muklim drhtavim glasom.

Obje te duše bile su u hramu božjem uzdrmane, samo što Jurišić oćuti podpuno ufanje u Boga, a knez Krsto ne mogaše se već uzviti do toga ćuvstva, jer mu je duša bila preveć ojadjena.

IV.

Sutra dan na sam božić, izidje iz Modruša jaka konjanićka ćeta. Podalje pred njom jahali Krsto Frankopan i Nikola Jurišić. Niti liep zimski dan, niti božićnja slava ne mogla razvedriti junacima lica. Tiho je stupala ćeta, tiha je bila krajina, ni jednomu ni drugomu kano da nije do božićnjeg veselja. Spustiše se prijatelji u dolinu, gdje im se puti razstajali i ustave konje.

— Nikolica! poče knez Krsto. — Evo ti moje bratske ruke s istom ljubavi, kao što sam ti ju u mladosti na Vratniku pružio. Evo brate, ja nekako slutim, da nas sudba razstavlja, ali sve se može dogoditi, no to ne smije, da nas dva sablju jedan na drugog potegnemo.

— Nemoj tako brate i kneže. Dati će Bog i sve će biti dobro, a tvoje se zle slutnje izpuniti ne će. Idemo med nesložnu braću, mi složni, pa ćemo i njih složiti i sve će biti dobro.

U to prispije i pratnja. Njih dva se ogrle i Krsto zadje na put, što je dubokom dolinom vodio pram sjeveru, a Jurišić se poče uzpinjati uz brdo prama iztoku. Kad se je popeo na vrh strane, već je Krsto podobro odmakao, no on ga još dobro razabirao pred ćetom. Nad njim u modrom zraku opazi silnoga orla. Ptica je vijala i spuštala se sad više, sad niže neprestano kružeć nad glavom Krste Frankopana.

Gledaj, kano da se je upravo navezao glave svjetloga kneza, vije se neprestano nad njim, reće jedan od njegovih pratilaca, koji su takodjer gledali pticu.

— Da nam ga je poplašiti, primjeti drugi.

— Daleko smo! — bijaše odgovor, što ga je ćuo i Ju-

rišić. Zazebe ga nešto na dnu duše, i on jedva odkide oči sa svoga pobratima, te zamaknu za brdo.

* * *

Jašuć u Dubravu ćutio je Krsto, da ide u neku silnu neizvjestnost. Više put htjede krenuti natrag, ali uvijek ga uzdržaše rieči pobratima. I dodje sretno u Dubravu, gdje je već bila sakupljena brojna hrpa hrvatske gospode. Niesu ga se nadali, jer im je odbio sve molbe i pozive, te ne bi kraja veselju, kad med nje stupi. Dolazak njegov dade plemstvu silnu snagu. Krsto je mirio sakupljenu gospodu, predlagao, da se ne prenaglaju, nego neka počekaju neko vrie.n.e. Sjećao ih, da će i kasnije primiti svaki hrvatsku krunu, jer da je lako naći kralja za kraljevinu, ali je teško kraljevinu i otačbinu naći, kad se jednom izgubi. Svjetovao ih, da progledaju malko, što li će braća na Cetinu učiniti, pa ako bude mudro i dobro, što oni učine, to mogu i na to pristati. I bili bi ga poslušali, da na 3. januara ne dodje glasnik sa Cetina, i ne javi da je za kralja izabran Ferdinand, te pozva i njih da prisegnu vjernost zakonitomu kralju. Taj glas uvriedi sakupljene velikaše, i oni odgovore Krsti na njegove molbe, da kad gospoda na Cetinu ne paze na njihovu volju, to ne će ni oni na njihovu, i izaberu Ivana Zapolju, kralja ugarskoga, za svoga saveznika i pokrovitelja. Krstu to teško razžalosti. Pisa Jurišiću, neka iz svih sila nastoji kod hrvatske gospode, a i kod njemačke, da se ne zameće smutnja. Ali mjesto utjehe zadade mu Jurišić još veću žalost. Pisa, da je on nemoćan. — Hrvatska gospoda htjedoše ga postaviti za bana, ali se tomu uzprotivi Ivan Ungnad, doglavnik kralja Ferdinanda i njegova sestra Marija, koja najvoli, da je na tom mjestu Baćan.

Od toga časa kretahu u Hrvatskoj stvari sve na gore. O Gjurgjevu provale Turci u Liku i grad za gradom pade, te za nekoliko dana zagnaše Turci konje u biskupsku crkvu na Udbini. Iz Rima se vrati poslanik Krstin i donese Hrvatom pozdrav papin i božji blagoslov, ali pomoći nikakove, nego

poruka, da mu i samomu pomoći treba. Mletčani okrenuše kabanicu, samo da se Turčinu umile i na svakom koraku bacali su Hrvatom klipove pod noge. Krsto nagovori Jurišića, da se sastanu pristaše kraljevi na Cetinu, i neka umole od Njemačke pomoći. I sbilja sastanu se mnogi velikasi i opet na Cetinu, te poruče u Njemačku, da se zlo sprema na Hrvate, da vezir Ibrahim vodi 90.000 vojnika. Ali iz Njemačke im odgovore, da se ne nadaju nikakovoj pomoći, jer se i u Njemačku uvalila nesloga i nevolja. Iz Njemačke, Ugarske, pa i Hrvatske nasrnu razni ljudi, te počnu otimati gradove i imanja Zapoljinim pristašam, te po svoj kraljevini nastaje grabež i smutnja, a nitko joj ne htjede na put stati. U toj nevolji javi Nikola Jurišić Krsti, da se je zahvalio na vojvodskoj časti, i da polazi kralju Ferdinandu potužiti se na nepravde.

Turci navaljivali sve žešće. Uvidješe, da Hrvatom ne može doći pomoć od kralja Ferdinanda, pa su gledali, da ih što bolje stisnu. Krsto sdvoji, i odluči na svoju ruku s Turci mir učiniti, pa javi to i Jurišiću. Ovaj ga zaklinjao i molio, da se ne prengli, da će doći nabrzo pomoć od Ferdinanda. I sbilja ne prodje puno vremena, a Krsti stiže poslanik pun obećanja, no Krsto ga prekinu i zaiska, da njemačka gospoda postave vojsku proti Turčinu, ili neka Hrvate puste na miru. Tek sto ode taj poslanik, dodje drugi od Ivana Zapolje. Ivan bratimi Krstu i moli ga, da mu ide u pomoć, jer su na njih navalile čete kralja Ferdinanda. Krsto mu odgovori, da ne može u pomoć doći, jer je u Hrvatskoj velika pogibelj i nesloga, a on opet ne će, da se zavadja s Ferdinandom. — Pogibelj je prietila od svih strana i Krsto založi sva svoja imanja, proda dragocienosti svoje žene, te sakupi liepu vojsku. Nadao se još uvijek, da će hrvatska gospoda pristupiti k njemu, pa će biti sloge, a u slozi se sve lako postigne.

Bilo je to koncem augusta. U Štajerskoj nieszali, što Krsto smjera, i bojali se, da će se složiti s Ivanom

Zapoljom, pa na njih navaliti; zato se i tamo poče pribirati vojska. K toj vojsci pridjoše i hrvatska gospoda Keglevići, Zrinski, Frankopani, Karlovići i mnogi drugi. To Krstu rani u srdce. Uvidje, da je zemlja otvorena Turčinu, pa zato poruči Ivanu Zapolji, dobru prijatelju cara Sulejmana, da ponudi Turčinu u ime njegovo mir, a da car Sulejman uvidi njegovu tvrdu nakanu s njim se sprijateljiti, to se on s vojskom kreće na one Hrvate, koji su pristali uz Njemačku. Njih će savladati, i onda će se moći sklopiti savez izmed Sulejmana i Hrvatske. Sve to dojadi on Jurišiću. Piše mu, kako već dodijaše njemu i Hrvatskoj težki jadi, pa kako su hrvatska gospoda ostavila zemlju otvorenu Turčinu i otišla u vojsku, koja se proti njemu kreće. On zna, što gospodu tišti; strah da će nad njimi zavladati. Smirio se je s Turci na čas, preći će Dravu, samo da u Hrvatsku rata ne prenosi, i umiriti će zemlju. Kad nastane mir, ili će nas pomoći kršćanska gospoda, pa ćemo pristati uza njih, ili ako ne će, a mi ćemo sklopiti trajan savez s Turčinom, pa ćemo imati mir.

Jurišića zateče ta viest u taboru štajerskom. Kaza sve hrvatskoj gospodi, što Krsto poručuje, a oni graknu na nj, da ih hoće sbog svoje slave i gospodstva poturčiti. I namah mu pisa Jurišić. U pismu ga zaklinje živim Bogom, neka se ne prenagli i nek miruje još neko vrijeme. On da ide namah kralju Ferdinandu, i da će mu protumačiti jade hrvatske. Ne odsuduj velikaša, — nastavlja u listu, — što predjoše u tabor štajerski. Ne prigna ih ništa drugo, nego strah pred Turčinom i tvoja namisao s Turčinom se izmiriti. U Hrvatskoj sreće nema, ako se s Turčinom izmiri. to vjerujem ja i ostali velikaši hrvatski, što su ovdje. Pa bi bolje bilo, da ne ostane kamen na kamenu u svoj Hrvatskoj, nego li da mi mirujemo, dok bi Turčin ostale kršćane klaao. Ne bi li se tim Hrvati iznevjerili vjeri Hristovoj, i navukli na se prokletstvo božje i omrazu kod svega kršćanstva.

Ovaj list ne zateče Krste. On je bio već iz Križevaca

krenuo prama Varaždinu u namjeri, da predje Dravu. Dne 24. septembra pade pod Varaždin. Grad mu se ne htjede predati nego zatvori vrata. Pod večer približi se on s malom četicom konjanika gradu, da razvidi, odaklen bi se dalo najlakše navaliti. Opaze ga s gradskih bedema, opale topom i zrno pogodi Krstu. Nabrzo oćuti on, da je rana smrtna, no ne odade se. Vidio je, da će umrieti, ali ne prožali toga, nego miran čekaše smrt. Umirao je mirno, kano da je života ovoga sit, a onoga se ne boji. I umrie dne 25. septembra 1527.

Bez slave, bez borbe, nestade junaka, koji je čudesa stvarao, i o kom su se čuda pripoviedala.

* * *

Nikola Jurišić požuri se u L'ožun kralju Ferdinandu. Želja mu je bila izkazati jade, koji tište Hrvatsku i reći Ferdinandu, da povede rat s Turci ili se s njimi izmiri, pa će onda umiriti i Hrvatsku, a udobrovoljiti i privezati uza se kneza Krstu. I branio je on Krstu, a braneć njega zamjerao se gospodi, što su bila oko kralja Ferdinanda. No brzo za njim stiže viest o smrti Krstinov. — Sad se učini njemačkim dvorjanikom, da je najbolja prilika iztisnuti Hrvate i Jurišića iz milosti kraljeve, te mu počnu prigovarati, da je vojvodstvo i kralja zapustio, kad je najveća pogibelj bila. Nije se čula obrana Jurišićeva, da on ne može gladnoj vojsci zapoviedati i gledati, kako mu otačbinu harači. On ode težko uvriedjen u Hrvatsku, a kralj Ferdinand nebojeć se više Krste navali na Ivana Zapolju, da uništi vlast njegovu u Ugarskoj i oduzme mu krunu.

V.

Frankopana Krste vojska razleti se po njegovoj smrti, ali se ipak zametnu rat izmed rodjene braće. Jedna stranka i druga priljubiše se uz svoje kralje, ratovahu med sobom biesno, samo da steku milost kraljeva svojih, a po Hrvat-

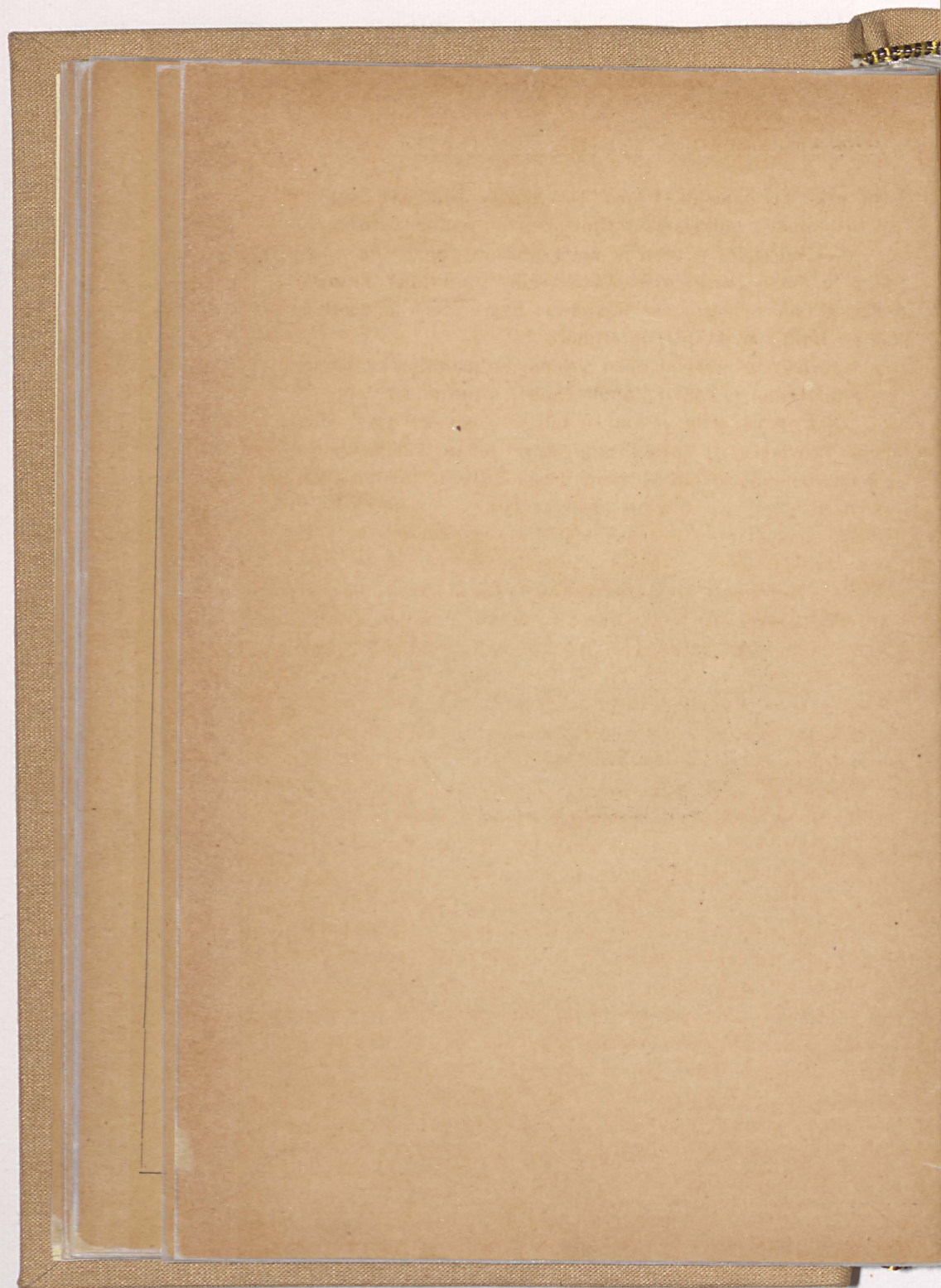
skej, — osobito oko Zagreba, — tekla krv. Tako je bilo, kada Nikola Jurišić prispje kući. Ne mogao on toga gledati, te tužan nad smrću pobratima, tužan nad nesrećom otačbine, pobježe u Senj, da se utješi barem u nekoliko na roditeljskom pragu. Ali tamo ga dočekaše druge muke. Dok dodje, počeše se oko njega kupiti Senjani pitajuć, kada li će prestati te muke; jer on, — vojvoda kraljevih četa, — morao je to znati. I morade čuti mnogu gorku, koja se sipala na njegovu glavu i na glave hrvatskih velikaša. — Nije prošlo dana, da Turčin ne bi provalio iz Like ili iz Bosne. Narod bježao u šumu, k moru, ali se opet morao povraćati na izgorjela selišta. Provaljivao lako Turčin, jer na medji ne bilo ni cigloga vojnika, sve se povuklo na sjever, da lije krv za jednoga ili drugoga kralja, a goloruku nejačad Turčin nemilo gnjavio i odvodio u robstvo. Narod skapavao od gladi. Ne bilo vremena obradivati polja. Ako si obradio, poharao bi Turčin, a more zatvorio Mletčanin, pa ne da ni zrnu žita, da dodje u biedne krajeve.

Gledao to Nikola Jurišić, gledao, a srdce mu se ciepalo, i odluči povratiti se na kraljevski dvor, da moli kralja, neka bi se smilovao nesretnomu narodu. Pročulo se i dalje, da je u Senju kraljev vojvoda, i da smjera kralja moliti za pomoć. Upravo onih dana, kada je Nikola smjerao na put, dodjoše k njemu tri starešine iz tri okolna sela i umoliše kraljeva čovjeka, da bi im u kralja izprosio drugo prebivalište, jer da oni u tom kraju više obstati ne mogu. Odgovarao on ljude od selitbe, no kad vidio, da ih odgovoriti ne može, reče im, da idu s njim. Kralj da će im dati zemlje, a oni neka pregledaju, što im kralj dade, pa ako im se svikne, neka pozovu narod, da se seli. Pristanu oni na to, i dignu se za koji dan s Nikolom na put.

Putujuć uklanjao se on Zagrebu, uklanjao krajevom, gdje je biesnio rat. I navrati se u Žumberak. Dočekaše ga mnogi uskoci. sretni da vide živa i zdrava vojvodu, koji ih je u taj kraj naselio. Kad je htio dalje, dodje k njemu če-

Nikola Jurišić.

stiti uskočki kapetan Gjuro Gavrilović. Njih dva ratovali su već mnogo put skupa i Gjuro zavoli veoma Jurišića.

— Vojvodo, u tebe je mala pratnja, reče Gjuro gledajući u ljude Jurišićeve. Vidiš sada se hvataš kranjskih brda, a ona su često put nevjerna. Nego idem ja uzeti nekoliko ljudi, pa da te popratimo.

Jurišić se protivio neko vrijeme, no naposljedku popusti i s njim krene nekoliko Žumberčana s Gjurom na čelu.

Noć je već bila, a oni su bili još odaleko pred Metlikom. Provlačili su se polagano kroz jedan klanac, kad iz grma zagrmi puška, a za njom druga i treća. Jurišićev konj se ritnu, pope na stražnje noge i pade. U to se ostali razaberu. Uskoci srnu u grm, odakle su sjevale puške, i kad se je Jurišić izvukao izpod konja, čuo se već jauk, zveka oružja i bježanje. Brzo raztjeraju četvu, u kojoj je moglo biti oko četrdeset ljudi. Bilo ih ranjenih, ubijenih, ali s Gjurom za nikoga brinuo nije, nego za tri zarobljenika, što ih pred Jurišića dovuče.

— Ovo je naša nevolja gospodaru, reče on i kaza, da su to Mrtovlasi. Jurišić počeo izpitivati, a jedan od njih priznavao se sam za glavu čete, odgovarao. Prešli su pred dva dana iz Turske i došli se do Metlike. Začuli, da će proći trgovci sa silnim novcem i robom, zasjeli, da ih dočekaju, i od njih, — od Jurišićeve pratnje, — pomislili da su trgovci. A da su oni znali, tko je to, da ne bi navaljivali.

— A to znamo izmete ljudski. Navaljujete samo na goloruke ljude, ljutio se Gjuro i pripovjedi Jurišiću, da Mrtovlasi više dodijaše, nego Turci. Znao je to i Jurišić. Oni su pratili turske vojske i najveće grozote, što su se na starih i nejačadi počinjale, sve su ih oni izvodili. Oni su palili, pljenili svakoga i Turčina i kršćane. Ne znalo se, kakove su vjere, pravoga jezika nisu imali, nego govorili raznom smjesom.

U to planu i oganj, što ga pod jednom bukvom snie-
tiše, i razsvietli okolo stojeće. Mrtovlasi bili su mali, crni

ljudi, koščati i odjeveni u gadno zamazano ruho. Vodja njihov pade pred Jurišića na koljena i zaklinjao ga, da mu daruje život, pa će mu vjerno služiti do groba. Jurišić je gledao to gadno lice, taj stvor, koji je samo približno nosio lik ljudski, a ništa ljudskoga nemao više, i čudno mu bilo, kad pomisli, da ga je takov čovjek mogao usmrtniti.

Pratnja njegova režala nemilo na nesretnike, i svu mržnju, proklinanje, srčbu sipala na glave njihove, a oni drhtali, plakali i svijali se pod udarci. Već se Jurišić htjede smilovati, kad ga Gjuro opomenu, neka prepusti sud na kukavicah pratnji, a njih dva da mogu dalje. Jedva se makoše nekoliko koraka, a s granē, što se upravo nad vatru svijala, počē se kopreati vodja mrtovlaški, a s bližnjih grana njegova dva druga.

Starešina, što je s Jurišićem išao, da traži novu domovinu, uzdahnu teško, te reče: — Ovakovi me progone iz kuće! —

Daljni put nastavi Jurišić bez neprilike i sretno dodje do kralja Ferdinanda. Pred njim i pred njegovimi doglavnici kaza on jade, koji biju Hrvatsku, a savjetnici svjetovahu kralja, da učini mir s Turci, i on pristade na to. — Jurišiću je bilo čudno pri duši. Nagovarao je, da se s Turci rat osbiljan zametne, ali mu njemačka gospoda rekoše, da nije za to ni novca, ni ljudi, ni vremena. Kad je uvidio misao kraljevih doglavnika morade pristati i na to, da ide sam u Carigrad sultana Sulejmana mir moliti. Bio je jednom u Carigradu, domolio primirje na nekoliko mjeseci. Ali Turci, a osobito Mrtovlasi, provaljivali u Hrvatsku dan na dan. Zato on ode namah druge godine t. j. 1530. opet u Carigrad i ponudi silni harač. Ali su se Turci rugali Jurišiću i Hrvatom, koji traže sreću izvan kuće. Spočitovali im, što su izabrali kralja Ferdinanda za svoga vladara i zašto ne učiniše saveza s Turci, pa bi imali mir i svaku sreću.

Sjajan je bio dvor cara Sulejmana. Pred njegovim vratima stražili su stražu lavi i slonovi, a oko Sulejmana sjajilo se 1000 janičara u zlatnoj odori. Nu Jurišića ne smete ništa,

i kad dodje pred sultana, zabrani ovaj, da se njemački ili latinski ili kako drugačije govori, nego dozvoli Jurišiću, da s njim hrvatski razgovara. Sav razgovor završi Sulejman obećanjem, da će čim prvo pohoditi kralja Ferdinanda i njegova brata cara Karla, koji hoće da bude Sulejmanu jednak, prem zna, da je samo jedan Bog na nebu, i da tako isto ne može biti, nego jedan car na zemlji.

Pa što obeća, to i izvrši namah godine 1531.

VI.

Dana 10. kolovoza 1531. ustavi se pred Kisegom turska vojska, a na čelu joj Sulejman. Vojske brojilo se 300.000 s 300 težkih topova. Vezir turskoga carstva Ibrahim dodje pred vrata kisežka, i nadje ih zatvorena. Razgleda slabe kule, a sve to prislonilo se uz brdašce, s koga se mogla vatra iz topova na grad sipati. Ibrahim razgleda sve to, pa mu se čudno činilo, što li misli i kako se smjera taj junak braniti proti silnoj turskoj vojsci. Zaželi mu znati ime, i sazna da je Nikola Jurišić zapovjednik Kisega.

Ibrahim napisa list Nikoli, u kom javi, da su se Sulejmanu predali jači gradovi Sikloš, Breznica, Kapolna, Bobovac, Rum, Sombotelj, pa ne će ni on valjda biti lud i dobre volje u toj orahovoj lupini poginuti, nego neka preda grad, pa je slobodan izlaz njemu, njegovim junakom i svemu narodu. Sulejman mu dariva život, jer ga štuje, a opet ne bi rado, da i jedan dan izgubi boreći se pred Kisegom, jer želi čim prvo vidjeti cara Karla, koji ga s vojskom čeka na bečkoj poljani.

Jurišić odgovori, da on grada predati ne može, jer grad nije njegov, nego je on postavljen unj, da ga brani. Njemu pako nije ni sile grada predati, jer da ima dosta zaire, grad je čvrst, a u njemu dosta po izbor junaka sve samih Hrvata. Zato će grad braniti, i nada se, da će car Karlo potražiti sultana pod Kisegom, i tim ovomu prištediti put do Beča.

Veziru Ibrahimu, kada je proštio list, bi nemilo, prem je dobro znao, da nije u gradu sve onako, kako to Jurišić piše. A i nije bilo u gradu najbolje. Zidine slabe, praha malo, i hrane tako, a u njega se sbilo mnogo nejačadi.

Kad začu, da se turska vojska primiče, zovne Jurišić starešine obližnjih sela i kaza im, što je i kako je. Bili su to isti oni, što su s Nikolom pošli tražiti postojbinu. I našli su ju oko Kisega, ali evo Turčina i prieti, da će ih i otdud prognati. Odluče dakle, da će braniti tu svoju novu otačbinu, dok bude jednoga i povuku se svi u Kiseg. Sve vojske bilo je 10 oklopnika, 28 konjanika i 700 jakih seljaka, spretnih za oružje. Nadao se je, da će ipak moći izdržati dva ili tri dana navale Sulejmanove, a do to doba moći će prispjeti i car Karlo s liepom vojskom, što je stajala sakupljena kod Beča.

Gradski bilježnik Vuk Trešković pisa pismo caru Karlu, i u njem javlja odluku Jurišićevu, da će braniti Kiseg. Razlaže još Jurišić u tom pismu, kako će ustaviti vojsku Sulejmanovu, da ne hara daljnih kršćanskih zemalja, i kako će lakše pobjediti Sulejmana kod Kisega, nego li bi kod Beča, i kako će Turci onda više poštivati kršćane, kad vide, da ih se ovi ne boje, nego im izlaze u susret.

Dok je Nikola odporučio u turski tabor, da se ne će predati, opazi namah, da se Turci spremaju navaliti. Pozva svoju četu na skup i upita ih, da li se uzdaju u Boga.

— Uzdamo! odgovori četa odlučno.

— Onda se i ja u Vas uzdajem, reče Jurišić, pa se ne bojim dočekati tursku silu i u ovako slabu gradu.

— Ovo, što nas je oko tebe, progovori jedan od onih triju starešina, jesmo svi Hrvati, pa je upravo za čudo, da ni jednog čovjeka od drugog jezika i strane nema. Učinimo li što slavna, sva je slava za naše hrvatsko ime; bude li sramote, sramota sva po nas. Eto vojvodo, to mi dobro znamo, pa smo se odlučili boriti do zadnje kapi. Drugo je, što si ti naš vodja, koji si nas naselio ovdje, pa si i sada,

dok začu, da se Turčin primiče, doletio do nas. Eh vala, — pomoći ćemo i mi tebi prodičiti ime, kako si i ti nam u nevolji pomogao, pa i sad pomazeš. Treće je, što smo se mi ovdje med tudjim svijetom doselili tek pred nekoliko dana, pa taj svijet misli, da su Hrvati od straha pred smrću pobjegli iz svoje otačbine. Moramo pokazati, da to nije istina. — Čestiti vojvodo Nikolica, ti naš, a mi tvoji, dok bude jednoga, tako nam Bog i Bogorodica pomogli! — završi stari starešina. i položi ruku na prsa.

— Amen! — ozva se četa, a s brežuljka zagrmi top, i prosu prvi oganj na grad.

Tri dana ne umukoše turski topovi zujuć po gradskih zidinah i bedemih. Ali što su oni izrovali, to je četa na novo učvrstila i popravila. Na koncu trećega dana uvidi vezir Ibrahim, da gubi mnogo vremena, pa naredi, da se kopaju lagumi.

S brežuljka sipali su topovi vatru na grad. Vojska turska primaknu se do bedema, noseć sobom sprave, kojima će se na bedeme popinjati, a s južne strane primiče se po najveća hrpa i poče kopati jamu pod bedemom. Jurišić naredi oko grada junake, da brane bedeme od Turaka, koji su se prtili, a sam ode na ono mjesto, gdje su Turci kopali lagum. Žene i djeca zakuhavali su vodu i donosili do vrh bedema, a starci i vojnici lievali su tu vruću vodu na Turke, što su pod bedemom kopali, bacali su klade, sipali kamenje, ubijali puškom, gnjavili na svaki način, ali Turaka ne prognaše. Oni su kopali, i ozdol pucali na one, što su gore, te se mnogi starac, mnoga žena i mnogo diete strmo-glavi s bedema. Zapališe slamu, granje, komade drva, ali ni to ne pomaze. — Turci su kopali dalje. Jurišić je vidio, da ih odagnati ne će, a ako opet svrše svoj posao, to je grad izgubljen. jer će lagum dignuti veliki komad bedema i napraviti vrata, kroz koja će Turci lako u grad.

I on se domisli! — Brzo počese vojnici kopati na istom mjestu iznutra, gdje su Turci izvana kopali. Žurno su radili

junaci naši, i upravo kad su Turci dogotovili, svršiše i oni svoj posao. Jurišić je motrio, kako Turci silni barut zasiplju u jamu. Kad su barut sasuli, počеше jamu čepiti ostavljajuć ciev, kuda će silni prah upaliti. Taj čas bio je odlučan. Jurišić pozva najodabranije momke k sebi i upita ih, koji će u jamu.

— Ja! odgovori omašan momak po imenu Ivan Radešić. Jurišić ga uputi, kako i što ima u jami, što je s nutarnje strane grada, uraditi. Mladić se prekrsti, zamoli od Boga oprost grieha, i udje u jamu. Prodje nekoliko časova, a zemlja se potrese, bedemi više laguma se zaljuljaše, a iz jame, što su ju Turci izkopali, suknu pakleni oganj, koji uništi one, što su bili u jami i oko nje.

Naum Jurišićev uspio je, i on naredi, da se jama s nutarnje strane što brže zatrpa. U tom groznom času nitko se nije brinuo za Ivana. On je opaljen, razmrskane desne ruke ležao pod bedemom. Sila praha, bacila ga iz jame brže, nego je i mislio, no ipak ostade živ.

Jurišić pogleda na nebo i zahvali Bogu, što mu je uspio naum, a onda pogleda na onu stranu, odakle je imala doći vojska kršćanska. Ali te vojske nije bilo. I ne bi nje još pet dana, za kojih su Turci učinili sedam juriša.

Na 18. augusta pisa Jurišić pod Beč i tuži se gospodi kršćanskoj, što ga puste tako dugo na tolikoj mucu. Piše im, da Turci grade oko grada drvene tornjeve, s kojih će moći rukom dohvatiti i preko bedema u grad pucati. Zaklinje ih živim Bogom, da se žure, dok se još grad može braniti.

Jurišićevi vojnici upališe te turske drvene tornjeve. Sutra dan provale Turci lagumom bedem i ulete u grad, ali ih kršćani dočekaju za novim zaklonom i porinu izvan zidina. Sljedeći dan t. j. 20. augusta navale Turci pet puta, a Hrvati ih svaki put odbiju izglédajuć pomoć od kršćana, ali te pomoći ni tada ne bi.

Do toga dana nije Sulejman vjerovao, da se njegova vojska hrabro bori i navaljuje na tu ljusku, te se pope na

brežuljak i vidi onih hrabrih pet navala, i bi mu teško. Žao mu bilo vremena, što ga pod Kisegom gubi, žao vojske, što mu za ništa gine, žao sramote, koja ga pred otim kukavnim gradom stiže, a strah ga bilo, da će doći kršćanska vojska i skršiti do kraja njegovu silu. — Zaište Jurišića, da mu preda grad, a on može sa svim svojim mirno izaći.

Ponuda ta uvjeri Jurišića, da mu pomoć ide, pa poruči Sulejmanu, da se on ne će predati. On je dobro poznao sultana Sulejmana, pa je bio uvjeren, da on ne ponudja pogadjanja, dok nije u najvećoj neprilici. Odatle se je on domišljao, da mu se pomoć primiće. Sulejman isti taj dan ponudi tri puta mir, i svaki put većom odlukom i oduševljenjem odbi ga Nikola.

Brzo je uvidio, da se vara, kako se je već deset dana varao. Turci se primaknu bedemom, prislone ljestve uz gradske zidine, i kano da niesu ljudi, nego zvijeri, koje su u očajanju silnom i bjesnoći zaboravile same na se, srnu na gradske bedeme. Koliko ih se je popelo, toliko ih hrvatska ruka surva pod zidine, ili ih koplje prebode, ili ih nož sasioče, ili ih klade, kamenje, mrtva tjelesa, što su ih bacali s bedema na one, koji su se prtili, sagnjaviše. Ali se sili odoljeti ne može. Oni na bedemih klonjavaju, ginu, nestaje ih, a oni izpod bedema ne jenjaše puna dva sata, nego srću napred. Zavijori se deset turskih barjaka na devet strana bedema kisežkih, a turska sila kao rieka, kada se preko nasipa prelije, suknu u grad s bedema i za čas eto Turčina, gdje se uhvati ulica kisežkih.

Oko crkve podigao je bio Jurišić branike, i za te branike smjestio hiljade žena, djece i staraca. Tamo pohrli ono nekoliko branitelja, što živi ostadoše, da još zadnjom kapcom krvi brane sirotinju. Donesoše glas, da Turci dolaze, a nejačad vrisnu sdvojnim vriskom, da se je zrak potresao. Turci hrleć u Kiseg stanu, zapanje se na taj klik i zapanjeni opaze, gdje sa strane hrli neki div na konju, neko biće, koje ne može biti čovjek, jer koji čovjek pobjedjenik, da se usudi

poletiti proti hiljadam pobjeditelja. Oni su bili uvjereni, da je sam Bog čuo uzklik iz grada i poslao pomoć tomu vitezu. U isti čas, kada su čuli klik, opaziše i viteza, te im sve to munu glavom i počnu bježati natrag. Za neko vrijeme bili su

Turci opet izvan zidina Kisega, a onaj božanski junak, u kom su i kršćani opazili sv. Martina, bio je Jurišić Nikolica; on se dohvati turskih ledja i nemilo ih stane prašiti ljutom čordom. Za njim jurila je osokoljena četa, te mnogi Turčin poljubi ledinu na bedemih Kisega.

Izvan bedema gledala su gospoda turska taj nenadani preokret. Oni htjedoše već sami ući u pobjedjeni Kiseg, kad evo njihovi najhrabriji vojnici bježe natrag. Povuku sablje, te dočekaju bježeću vojsku. Ali uplašeni Turci srću na gole sablje, padaju strmoglavce s bedema, bježe u očitu propast, samo da umaknu onomu divu. Plaču turske paše, hvataju glave svojih najmilijih i najhrabrijih vojnika i silom ih okreću prama Kisegu, da se sami uvjere, kako ih je ludi strah uhvatio i savladao, ali ti junaci, koji su krv dan na dan gledali,

koji se nikad smrti pobožali niesu, skrivaju glavu u dlanove, samo da Kisega ne vide. Ibrahim biesni, stenje od muke, obećava zlato neizmjerne svakomu, koji bi natrag u Kiseg, povukao sablju, razigrao konja, pa hrleć prama bedemom grada gazi bježeće Turke, polovi ih sabljom, ali ih ustaviti ne može.

Koli neizmjerna sila mora biti u čovjeka, koji je možan hiljade grozovitih, strahu nenaučnih, uplašiti.

* * *

Podne zazvoni, a zadnji Turčin pade s kisežkih bedema. — Mir zavlada u turskom taboru, mir u Kisegu. Jurišić prebroji svoje junake, i bilo ih je tri stotine. Praha je nestalo, zidovi uništeni, a pomoći od nikud, samo da bi se oglasila. On počeka, da vidi, hoće li se Turci spremiti još na navalu, i odluči tad predati im grad bez borbe uz uvjet, da hiljade hrvatske nejačadi puste slobodno iz tvrđje izići. — Na pomisao, da će se morati predati sramotno, da će ga Turci povući u robstvo, savijaše se njegovo tužno srđce. Teško je to podnosio, ali je morao pođnieti, jer hiljade pravednih, nevinih sirota ne mogu se izvrći mukam sbog njegove slave. — A svoj toj boli bio je kriv general Rogendorf, koji sa silnom vojskom planduje kod Beča, a ne misli koliku nepravdu zadaje braniteljem Kisega, koliko svoj njihovoj otačbini, jadnoj Hrvatskoj, — kad ne će sad na njezina oslabljena dušmana da navali.

Dok je on takove tužne misli premetao, dodje u turskom taboru aga janičarski pred Ibrahima, i reče mu, da njega i njegove janičare povede u Beč na svu carevu vojsku, povede proti svakomu, samo ih neka ne šalje više na Jurišića i Kiseg.

U tri sata poslie podne primakoše se k zidinam četiri konjanika. Donesoše pozdrav Jurišiću od Ibrahima, koji mu poručuje, da je stekao milost cara Sulejmana. Silni padišah divi se njegovu junačtvu i želi s njim govoriti. Jurišić uvidi

da će biti on i svi ostali spašeni. Primi ponudu, i kad do-
djoše taoci s pismom od Ibrahima, ode on sjajno odjeven u
turski tabor. Pred gradom ga dočeka aga janičarski i doprati
do Ibrahimova čadora.

Čador je od svile, a po zemlji prostrti su sjajni sagovi.
Ibrahim je sjedio, a kad stupi Jurišić, skoči, te podje pred
njega, i pruži mu ruke.

— Dobro mi došao junača! — reče srdačno Ibrahim.

— Još bolje našao, desna ruko careva! odzdravi Jurišić,
te oba sjedoše.

Poznati još iz Carigrada, popitaše se za junačko zdra-
vlje, te kad dodje red na osbiljan razgovor, mignu Ibrahim
ostalim velikašem, da izadju. Nije htio, da svaki čuje, što su
govorili, a znao je, da svi odlični Turci umiju hrvatski.

Jurišiću! — poče Ibrahim, kad sami ostadoše. Jurišiću.
ti si golem junak, pa mislim, da si i pošten. Uz to Hrvat si,
a ti ljudi lagati ne umiju.

— Vjera je. da ne umiju Ibrahime.

— Dobro! — Zadađ mi besjedu, da ne ćeš ni rieči odati,
što sad čuješ, pa kako se naš govor svršio, da svršio.

— Dajem ti junačku rieč!

— Hvala ti! — U ove tri nedjelje, što smo pod Ki-
segom, ti si nas Jurišiću zatro, mi smo slabi i red se je
umah vratiti u Carigrad. Ti nam smete, da ne dodjosmo do
Beča. Sulejman je slutio to, da će Hrvati i dalje Beč braniti
i sve one nevjerne kaure na zapadu, pa mu se eto slutnja
izpunjava. Ne htjedoste pred četiri godine biti svoji, nego evo
ginete za drugoga.

Ti i sam već si se uvjerio, da pomoći dočekati ne ćeš,
ja se pako te pomoći ni bojao niesam, prem si ti tvrdo dr-
žao, da će doći. Zato Jurišiću predaj nam samo na oko Ki-
seg, da se ne sramoti vojska silnoga Sulejmana, jer bude li
ona njega sramotila, jao njoj i meni. Ja ću poslat deset ja-
ničara, i ti ih pusti zadjeti na bedeme barjak svetca Muha-

meda, i ja sam zadovoljan, a tebe će pratiti milost čestitoga padiše i prijateljstvo moje.

Jurišić pristade, te ga Ibrahim nadari sjajnom odorom, i pozva ga, da se pokloni Sulejmanu.

— Bih rada Ibrahimе. Ali ove dvie ljute rane, ne dadu mi maknuti, te sam jedva prevalio ovo nekoliko koraka do tebe. Pa znam, da na sve pristaje i čestiti car, što njegov umni vezir Ibrahim uglavi.

Bila je mila Ibrahimu ta pohvala, pa kada su se još porazgovorili, pozdraviše se prijateljski i Jurišić ode natrag u Kiseg.

Upravo je sunce zapadalo, kad se deset janičara pope na bedem i zatače zeleni barjak svetca Muhameda. Na njem je napisano: »Nije nego jedan Bog, a Muhamed je njegov prorok!« Uzkliknuše Turci »Alah« i sidju s bedema.

Gledali su Hrvati veliku tu tursku slavu, pa da bude još veća, porazgovore se s njimi, i ponude ih jelom i pićem.

Tek što se zeleni barjak izpravi na bedemih Kisega, posla Ibrahim sretne glase caru Sulejmanu. Sulejman dade glasniku 500 dukata i još uz to 10.000 aspera godimice. Ibrahimu šalje sjajnu odjeću i uz to pero od čaplje, kojim se kite junaci, a Nikoli Jurišiću dariva Kiseg i uz Kiseg još mnogo sjajnih darova. Istu večer naredi on, da vojska bude spremna na odlazak.

Sutra dan krenu vojska na jug, a Nikolin glasnik na sjever k Beču noseć glase kršćanskoj vojsci, da je Sulejman krenuo izpod Kisega, i da će se sigurno hvaliti, kako mu kršćani ne smjedoše na oči. — Htjede on generala Vilima Rogendorfa krenuti na Turke, ali Vilim sve voli, nego li s Turci vojevati, pa dok začu, da Turčin kreće prama jugu, razpusti svoju vojsku.

* * *

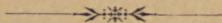
Kralj Ferdinand obsiplje Jurišića sjajnimi darovi, ali ovomu srdce uvijek tužno. Pa ga upita kralj Ferdinand, radi česa

se žalosti, i kako to da ga ne veseli slava, koju si je stekao, i milost njegova kralja. Jurišić mu odgovori, da ga veseli i jedno i drugo, ali da je veća žalost, koju mu zadadoše jadi njegove otačbine. I poče se tužiti i kazivati, što sve Turci po Kranjskoj i Hrvatskoj počinise, kad su se vratili izpod Kisega; on nabroji na stotine mjesta, što ih Turci popališe, sbroji stotine hiljada čeljadi, što Turci pognjaviše, a toliko opet što ih u robstvo odvedoše. Svemu tomu pako kriv je general Vilim Rogendorf, jer ne htjede barem iz daleka poći za Sulejmanom, koji onda ne bi imao vremena toliko harati, kad već nije smio navaliti na izmučenu tursku vojsku.

I nije se mogao Rogendorf oprati, te mu kralj ote vojvodstvo nad svojom vojskom, a dade ga Nikoli Jurišiću. Nikola primi tu liepu čast i branio je svoju otačbinu od turske navale, što je samo bolje mogao.

Čutio je da nad njim lebdi duh njegova pobratima Krste, pa mu se činilo, da ga taj duh opominje, neka gleda o sreći jadnoga svoga naroda.

Umro je nekoliko godina poslie slavnih dana kod Kisega, pa ga tamo i zakopaše.

Jure Glović nazvan Julius Clovius Croatus.

I.

U samostanu crikveničkom otaca Dominikovaca-sra-kara, koji su nosili na bijeloj crnu halju, bavio se oko godine 1516. otac Nikodem obučavanjem mladeži.

Od svih učenika bio mu je najmiliji Jure Glović, mladić od 17 godina, a rodom iz Grižana. Neki stari pop-glagoļjaš, koji ga je godine 1498. krstio, nauči ga prva slova, a mali Jure dodje u crikvenički samostan i ne dade se više iz njega. Brzo je napredovao, te već u to doba pi-sao izvrsno, pa mu davali častni otcu odlična djela prepisavati. Sve, što je trebalo za starešine manastira, ili kada bi se prepisavale molitvene knjige za kastelane Frankopanske, a bome kadkad i za same Frankopane, — knezove i gospodare vinodolske, — sve je prepisivao Jure Glović. Dapače on je tu svoju pisariju uresivao na početnih stranah i na uglovih malimi, liepimi sličicami, čim se nije još nijedan djak otca Nikodema bavio, nego riedki koji kaludjer, sloveći sa svoje umjetnosti.

Otac Nikodem gledao je s veseljem svoga učenika, pa kada bi se u samostan navrnuo koji visoki gospodin, bilo zemaljski ili duhovni poglavar, to bi otac Nikodem s veseljem pokazivao rad svoga Jure, a gospoda se čudila, kako je mladić vješt i preporučivali starcu Nikodemu, da nastoji oko njegova napredka. Njega pako hvalili i spominjali mu imena slavnih slikara.

Iste godine 1516. proljetnoga nekoga dana sgrnu se mlađež u dvoranu samostansku. Na licih nekih opazio se strah, drugih ljubopitnost, a kod sviju prevladjivala znatizelja. Živo zagorili mladići, — bilo ih počam od desete pa preko dva-desete godine, — i pogadjali što je razlog, da ih sazvaše u hrpu. Niesu dugo pogadjali. jer u dvoranu stupi siedi samostanski poglavar s jakim bradatim vojnikom u pratnji.

Starac poglavar sjede na uzvišeni stolac, a onaj vojnik stojeć kraj njega poče promatrati mladiće. I uze starac govoriti, da je evo došao plemeniti gospodin Niko Ivić, častnik Frankopanove vojske, poslan od svojih glavara u crikvenički samostan. Oni ga šalju u svoj samostan, da pobere odraslije pismene mladiće. Njih će uvježbati u oružju i uvrstiti kao častnike u svoju vojsku. Koliko je to Frankopanom nužno, toliko još više njihovu rodu gospodi knezovom Zrinjskim, jer da je množina njihovih samostana razbježala se od straha pred Turčinom, pa nije gdje, a nije ni vremena u tom predjelu, priučati djecu pismu. — Za njih, koji su i tako dužni služiti u vojsci svojih glavara, jest to dobro, jer postaju častnici. Još ih je starac svjetovao, da ono, što su naučili dobra, da ne zaborave, nego da ljube Boga i svoga bližnjega, i neka se junački bore proti Turčinu, neprijatelju Boga i hrvatskoga naroda. Opomenu ih, da budu na mucu strpljivi, jer da ih silne muke čekaju. Požali, što ne mogu nastaviti nauka, koji su mnogi tek počeli. Ali završi tužno starac, sada je u Hrvatskoj prestao nauk, prestalo umieće, nam se je svim boriti proti ljutomu dušmaninu, koji je već prevalio prag naše otačbine.

Starac podiže drhćuću ruku, a svi mladići poklekoše. On ih blagoslovi. Niz obraze i bradu curkom mu curile suze. Plakao je nad timi krasnim izgubljenim glavama, i plačuć izidje iz dvorane. Mladići se podigoše, te med njih stupi plemić milo im se smješeć.

— Hoćete ići s menom? upita on, a iz većine grla

zaječi oduševljeno: Hoćemo! — I on podje od jednoga do drugoga.

* * *

Od toga časa nestade običnoga mira u svetoj kući. Mladež slobodna, vesela, bućila je spremajuć se na odlazak. Malo ne svi sretni su bili nad tim, što im je poći iz samostana, jer bijahu kmetski i slobodnjački sinovi, a sada im se otvara put do gospodstva, slave a i užitka. Mlada njihova krv željela je borbe, a znali su, da će brzo doželjeti ono, što žele, jer su odredjeni bili u gradove, što leže na turskoj medji. Dječaci, koji niesu bili za vojsku, spremali se kući, da čekaju, dok se više učenika ne sabere, pa će onda nastaviti nauk.

Otac Nikodem prolazio od jednoga mladića do drugoga, praštao se s njimi, opominjao ih, te preporučivao božjoj milosti. No sve mu teže bivalo, te kad već nije mogao srdcu odoljeti, sklonu se u školsku dvoranu, da se tamo na samu izplače. Ali dvorana ne bijaše sama, kako se je nadao. U njoj nadje Juru Glovića. — Mladić vitka, već momačkoga stasa, a lica osbiljna i liepa, savio se bio uz svoju klupu i ljuto plakao. Pred njim razastrte su bile nekoje njegove radnje, te ih je kroz suze razmatrao svom čežnjom i ljubavi. Otac Nikodem motrio je neko vrieme mladića, pa tiho pristupi.

— Sinko moj, što radiš? reče, i položi ruke na rame mladića. Ovaj se naglo okrenu, htjede sakriti suze i pergamen, što je pred njim ležao, no kad opazi dobro lice svoga učitelja, cviknu na glas plakati, i poleže po listovih, kano da mu ih tko otimlje.

Starac ga je tješio na svaku ruku, nastajao saznati, koji je uzrok njegovoj žalosti. Nije li se možda uplašio, ili mu je žao ostaviti samostan i kraj, u kom se je rodio? — No mladić nije odgovarao na pitanja. Nikodem ga pusti, da se izplače, pa kad se je smirio, upita ga ponovno, zašto

je toliko žalostan? — On mu odgovori, da mu je zao ostaviti samostan.

— Ne žalosti se zaman sinko moj. — Slobodnjak si, dužan si ići u vojsku proti neprijatelju otačbine, pa nije ti sudjeno valjda namah poginuti.

— Ne bojim se smrti oče moj, jer ne marim više ni za život, kad odem odavle. Daljnim izpitavanjem dozna Nikodem, da je upravo slikarstvo pravi razlog, što se mladić tako teška srca dieli sa samostanom.

— Ja sam htio do kraj života baviti se slikanjem, a moram se evo s njim razstati, i ostaviti ga, tek što sam počeo. — Otac Nikodem zagleda se u listove, što su ležali pred mladićem, i učini mu se, da je tu mnogo stvari, što ih ni on još vidio nije. Poče promatrati jednu za drugom, te se sve više i više čudio i divio. Bile su tu hrpine malih angeoskih glavica, bila je slika Bogorodice preslikana sa žrtvenika posve vjerno, bio je sv. Juraj na konju, pa drveća, grnja, cvieća, crkvenički samostan i valovi morski, kako mu u zidine biju, pa još mnogo toga. Starac posegnu naposljedku za jednim listom, a mladić se zažari i htjede ga uztegnuti, no ne uspije. Bila je to krasna sličica otca Nikodema, kako se je naslonio o klecalo i moli se Bogu. Dugo je starac razmatrao tu sliku, a onda se okrenu prama Jurju i reče mu:

— Sinko, ti si odredjen, da na drugom putu slaviš Boga i svoju otačbinu, nego li mačem u ruci. Bio bi grieh, da ti se taj put zakrči. Čekaj me tu! — završi starac, po bra pergamene, i ode iz sobe.

Za neko vrieme povrati se vesela lica. — i kaza, da je bio kod poglavara, a s njim kod Frankopanova poslanika. Ovaj je dozvolio, da Jure ostane u samostanu, obećao, da će na to svjetovati i svoje glavare, a još više, da će nastojati oko njih, da rade o mladićevu napredku. Sebi da je uzeo sličicu sv. Jurja, koju da će dati svomu gospodararu. U ovoj

Julio Klovio-Glović.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

žalosti teškoj imam barem jednu utjehu, a to si ti i sreća tvoja, sinko moj! — završi starac.

* * *

Osam dana poslie vladao je u samostanu podpuni mir. Mladići, kad koji, odoše svi već, te su samostanci sad tek oćutili svoju tešku samoću. Poćam od ćastnoga poglavara, pa do zadnjega vrtljara i ribara svi se spominjali onih milih lica. Kad je bilo vremena za razgovor, govorilo se samo o njih, pa najgori, najnemarniji, na koga su znali ćesto svi graknuti, bio im sada mila uspomena, a kad je bilo vrijeme od molitve, vijala se molitva pred prestol boćji za sreću i zdravlje njihove djeće. Otac Nikodem dolazio i dalje u školsku dvoranu, sjedio tamo i buljio u prazne klupe. Njemu je najgorćije bilo, pa mu je danas imala i zadnja utjeha izće-znuti. Taj dan odilazio je Jure Glović u Italiju. Knez Fran-kopan sasluća mnoge preporuke i pusti mladića u Italiju, da se bolje uvješti u slikarstvu.

Još za rana udje on u školsku dvoranu i sjede, te se zagleda u klupe. Gledao je od mjesta na mjesto i mašta mu stvarala njegove ućenike. Koliko njećnosti i više nego ro-diteljske ljubavi ćutio je on u tom ćasu. Ni žalost nije bu-nila toga uzvišenoga ćustva, jer on je samo gledao svoje ućenike onakove, kakove je on htio, da budu, i kako ih je putio, da se ravnaju onda, kad im on ne bude više ućitelj. On ih je gledao umne, osbiljne, hrabre, bogoljubne, a uz to su imali još svoja sjajna mladenaćka lica.

Iz tih blaženih osjećaja probudio ga korak Jure Glovića. Mladić, podpuno spreman i vesela lica stupi k starcu.

— Otće Nikodeme! — reće on, traćim te, da se s tobom pozdravim, jer je došla doba, da se razstanemo.

— Odlaziš već! — reće starac mirno. — Podji u miru boćjem i pratio te moj blagoslov. Sliku moju, što si ju ti napravio, ostavio sam sebi. To je zalog, da ćeš u istinu na-stojati oko napredka svoga, da ne ćeš zaboraviti na mene

svoga učitelja, a ni na svoj rodni kraj. Ti si utekao najsvetijoj dužnosti čovjeka, koju on ima prama Bogu i samomu sebi, pobjegao si s bojišta, gdje se gine za vjeru, koja te vodi do Boga — i za otačbinu, koja te hrani, i bez koje ni tebe ne bi bilo. Zato ti je dužnost, da preagneš svom snagom, i krv, koju si oduzeo otačbini, obilato nadomjestiš trudom svoga uma i ruke.

— Blagoslov moj pratio te! — I starcu stade rieč u grlu, te mu se mladić savi na grudi, koje su se na časove potresale.

Sat. dva poslie stajao otac Nikodem na najvišem mjestu samostanskoga tornja, kud se je mogao popeti. Podaleko već pred Crikvenicom bielila se jadra na sjajnom moru, i starac ih je pomno motrio, jer ona su mu odnosila Juru Glovića u tuđi sviet.

Sve mi ode, svi se razbjegoše, a moje jadne, staračke grudi ostadoše prazne! — uzdahnu starac, i spuštaše se polagano niz stepenice tornja šapćući vruću molitvu za sreću svojih učenika.

Mladi Glović stupi vesela srca na ladju, koja će ga odvezti u Italiju. Uz blagoslov, koji mu podieliše, ponese priličnu kesu putnoga troška, a što je još više preporučna pisma od Frankopana na odličnu gospodu talijansku, a od samostanaca na njihove poznate Hrvate, kojih je bilo razsutih dosta po Italiji.

Sretno doplovi do Mletaka, te kako su se u Hrvatskoj nadali, tako ga i primi kardinal Grimani u svoju kuću. Kardinal je slušao pripoviedanje mladića, kako su mu drugovi otišli vojevat proti Turkom, a on savladan željom, da se uči slikati, došao u Italiju. Pokazao mu svoje radnje, koje je ponio sobom, te je visoki taj dostojanstvenik bio sa svimi zadovoljan.

— Primam te sinko moj pod svoje okrilje, jer vidim da si obdarenik božji, a uz to dolaziš iz tužne zemlje, gdje

sad nije vremena misliti na ništa, nego ginuti na slavu božju. Tvoji zemljaci štite naš život i slobodu, a naša dužnost je nastojati, da podignemo njihove duhove. Tim barem neka im se odužimo za njihove velike muke.

II.

26. rujna 1526. sjedio je otac Nikodem na kamenoj klupi samostanskoga vrta, što se protezao uz žal morski. Uz njega bio je muževan čovjek, odjeven više u talijansko plemićko odielo sa širokim šeširom, a uz tielo visio mu

uzak mač. Starac je milo promatrao svoga mladoga druga, i pomno slušao rieči, što su tekle preko liepih usta. Bio je to njegov učenik Jure Glović, koji se poslie deset godina po prvi put svrati u svoj rodni kraj, i dodje, da vidi svoga dobroga učitelja Nikodema. Mora da je nešto strašna, što mladić pripovieda starcu, jer suho navorano lice izražavalo svakim časom sve veći užas, a mnogobrojni nabori podrhtavali od teške žalosti, što su ju rieči pobudjivale.

— Da, otče moj, pogibe kralj Ljudevit II. na muhačkom polju, a mi, što smo ga u ludo pratili, razletismo se na sve strane. Evo će biti blizu mjesec dana od toga nesretnoga dogodjaja, i ja sam bježeć neprestano doletio ovamo, a za menom uzastopce dizao se dim zapaljenih sela i gradova. U ovoj jadnoj zemlji nije više obstanka!

— Do volje božje, sinko moj! — A kuda sad ti namjeravaš?

— Natrag u Italiju! — Moj dobrotvor, kardinal Grimani dao mi je prilike, da se mnogo naučim, a sada ću nastaviti, gdje sam prestao.

Pa ne bi li to mogao ovdje kod kuće?

— Ne bi otče, jer bez učitelja nije prave nauke. U Italiju se kupe umjetnici sa svih strana svieta; ona je velika umjetnička škola, a učitelji su umni ljudi, koji su sami umjetnici, ili se razumiju u umjetnost. No takovih ljudi recimo ima i kod nas, ali nema one množine slika, kipova, krasnih crkava, palača, sjajnosti svjetske i crkvene, a to su prvi i glavni učitelji za umjetnika. Pa čovjek sam nikad ne može napredovati, kao onda, kad je oko njega drugova, s kojima se natječe, i od kojih svaki dan što dobra nauči.

— To ti sve vjerujem sinko moj. Ali kad se sjetim, da je tebe već kralj Ljudevit pozvao bio na svoj dvor, da njemu radiš, pa si mi eto pripoviedao, kako te je slavni biskup zagrebački Erdedi kod sebe držao i jedva te pustio u Budim, onda mislim, da si ti već sada dobar umjetnik za nas, pa bi mogao nam slikati, mjesto što ideš i opet u tuđji svijet.

— Ne mogu otče stati na pol puta. Kada bih se uvjerio, da bolje slikati ne mogu, ne bih više ni slikao. — A da ostanem u Hrvatskoj, ne bi li se svoga miloga posla odreći morao? Evo pogledaj naše vladike, pope, samostance, veliku gospodu, mladiće, starce, kmeta, prosjaka, pače i naše žene, sve se to bavi ratom, misli o ratu i sprema se nanj. — Pa bi li ja mogao baviti se drugim poslom, nego li svi ostali?

Danas je glavno obraniti otačbinu od ljutoga neprijatelja, a sve je ostalo nuzgredno. Ne bi li se sâm morao smatrati za dangubu? Pa bi li mi u ovih prilikah itko za moj posao kruha dao? Ne bi otče, jer danas ima u Hrvatskoj pravo jesti samo onaj, koji vojuje. Eto gledaj, ili bi morao ostaviti slikanje, pa mač u šake, ili bi umro od gladi.

— Sinko moj, ja uvijek mislim, da bi bolje bilo, kada bi se svi naši učeni i slavni ljudi, što se raztoplju po širokom svijetu, sakupili kod kuće. Sviet bi onda i zemlju i narod više cienio i nastojao pomoći nam, a ovako nitko za nas i ne mari.

— Varaš se otče! — Mi, koji smo vani, nastojimo steći prijatelja našoj jadnoj otačbini. Evo gledaj, koliko se brine za nas sv. otac papa, pa car njemački i ostali knezovi.

— Uvidjam to! — Ali tu pomoć skupo plaća hrvatski narod, jer gubi pravo na vas, slavne sinove svoje. Eto niesi li i ti već svoje ime promienio u »Julius Clovius,« a tim si izgubljen za svoj narod.

— Niesam otče! — Tako rade muževi i drugih naroda, jer to se je već uobičajilo. Govorimo obći jezik latinski, pa si i ime prema tomu jeziku prekrojimo. Drugi su mi dali to ime, pa da mu se ja svom silom protivim, ono će ostati! — Ali znati ćeš valjda, da je uz moje novo ime uvijek napisano »Croatus« ili Hrvat, znak, da se ne sramim svoga naroda, nego njim ponosim, a tako će biti i od sada sve do konca moga života.

— Ali koristi, prave koristi, od tebe Hrvatska imati ne će, a to je grieh sinko moj, jer ti si dužan Hrvatskoj život, a dužan si joj i svoju krv.

— Imati će otče moj! — Ja ću svom snagom nastojati, da i dalje napredujem, a budem li napredovao, to ću biti umjetnik, kojemu će sviet priznati njegova djela. Moći ću dakle još za života svoga pokoristiti domovini, jer će mi slušati molbe moćni ljudi, a te će molbe sve biti za moj narod. — Sama djela umjetnička, učenjačka koriste narodu

veoma, ali polagano. Kada bi mi mogli u domovini raditi, dakako da bi narod imao veću korist od nas, jer blago narodu, gdje se umjetnici i učenjaci ugnjezde. Njihova plemenita djela, kao slike, pjesme, glasba, kipovi, učene radnje dodju ponajprvo pred oči velikoj i mogućoj gospodi i oplemene njihova srca. Kada su pako mogućnici umni, pošteni, plemeniti, to će oni nastojati, da i njihov puk takov bude, a kad je puk takov, onda je i sretan.

Na naš narod napalo je zlo, naši ljudi, koji budu htjeli umno vladati svojim narodom, morati će ići u Italiju po pamet, a tamo će ih čekati djela njihovih zemljaka, na kojih će moći razgrijati i uzpiriti plemenitost srca svoga. A kada se narod jednom oslobodi ove nevolje, onda će lako moći naši potomci prenieti iz susjedne zemlje u svoju ono, što im mi njihovi otc i u ovo zlo vrijeme tamo spremamo. Eto, otče moj, koristi, koju će od nas otačbina imati. Pa kada bi se ja za čas uvjerio, da bi moj život više koristio Hrvatkoj, nego li budući trud moga života, onda bih vjeruj stupio u bojni red.

Poslie tih rieči umukoše obadva. Starac nije znao, što da odgovori, nego poslie oduljega mučanja upita, u koji li grad smjera?

— U Rim, — odgovori, Glović.

— U Rim! — Ne će li te nestati u tom moru učenjaka i umjetnika.

— Ne će otče. Glas moj stekao mi je već možnih prijatelja, a tamo je i kardinal Grimani, koji će mi biti i sad od pomoći.

Dalje nastaviše oni nježniji razgovor, sjećajuć se prošlih dana. Klovio je nastojao saznati sve o svojih nekadanjih drugovih, a starac mu je pripoviedao sve, što je znao.

* * *

Na razstanku reče otac Nikodem svomu učeniku, da se po svoj prilici zadnji put vide. I sbilja bilo je tako. Sta-

rac je sve više slabio, a godine 1530. leže na krevet, koji mu je i smrtni bio. — Jednoga dana rekoše mu, da je došao zanj list iz Italije. Starcu sinuše oči od veselja, jer je slutio, odkud list dolazi. I zbilja list je bio od Jure Glovića, koga se je slava već na daleko prostrla, a doprla bila i do starca Nikodema. On nije mogao sam čitati, nego mu pročitашe sljedeći list:

Mili moj učitelju!

Prošle su već četiri godine, da se vidjeli niesmo, i da ti se oglasio niesam. Niesam toliko sam kriv, koliko nevolje, koje su me u ovo vrieme trle. Kada pročitaš ovaj list, oprostit ćeš mi, nadam se, i uvidjeti, da nije lienost ili zaborav, ili kakovo drugo zlo svojstvo krivo tolikomu mučanju.

Jeseni godine 1526. došao sam sretno u Rim. Kardinal Grimani primi me svesrdno, te mi pruži svaku priliku, da napredujem u slikarstvu. Pomoćju božjom napredovao sam za kratko vrieme u toliko, da me odličnici rimski ubrojše med najbolje slikare. No ta sreća moja ne potraja dugo. Namah sljedeće godine, — znam da ste čuli za to, — navalíše njemačke čete u Italiju, provalíše u Rim, i grozno su tamo postupale. Poplieníše bogatstvo, uništíše svu umjetnost, kano da im oči kopa i smeta, a sve živo, što izadje pred njih, pomoriše. Velikim čudom izvučem se živ iz Rima, ali panem u drugu nevolju, jer po svoj okolici rimskoj bile su razsute divje čete, a ja bez kruha, bez novčića, bez odjeće provlačio sam se kao divlja zvier uklanjajuć se ljudskim stazam, jer tamo je smrt vladala. U toj ljutoj nevolji zavjetujem se blaženoj Gospi žrtvovati život svoj i sav trud svoj, ako me spasi iz ove nevolje. I sbilja nakon težkih patnja dočepam se Mantove, stupim u samostan, i obučem se u kaludjersku odjeću. — No nevolja me ni tu minula nije. — Biti će tomu dvie godine, što sam prebio desnu nogu. Slabi ljekari, a još više nemilo postupanje mojih drugova samostanaca učiniše, da mi bolest okrenu na zlo i ljekari odlučiše nogu mi odre-

zati. — Moj otče! Sad, kada sam u teškoj nevolji bio, oćtim, da sam u tuđoj zemlji, med tuđim narodom, da nigdje nije ruke, koja bi me bolna pridigla. Groza me je uhvatila, kada sam začuo za odluku ljekara, te na silna razpitivanja doznam za jednoga naučnjaka u Milanu, komu se odputim, te taj spasi mene, i nogu.

Kada sam ozdravio, prva mi je skrb bila, da izidjem izmed tuđih ljudi, s kojimi su me zatvarale samostanske zidine. I sblja mi dozvoliše, da budem svjetski pop, te pohrlim u Rim med svoje prijatelje. Sada me evo u Rimu.

U ruku mi je molitvenik blaženoj Gospi posvećen. Njega prepisujem i uresujem sa slikami. U njem moja duša timi slikami izrazuje moju vjeru u Boga, ljubav i zahvalnost, koju ćutim za mater božju. U njem postizavam ono, što sam želio, a to je: da ono što ćutim, i što mislim, takodjer naslikati mogu. Ne ćudim se, što kardinali, ućenjaci, kralji, vojvode, pa i sam sv. otac papa dolaze gledati to djelo i dive mu se. Moj otče, ja sam sad sretan! — U toj sreći niesam zaboravio tebe, niesam zaboravio Hrvatske; ja se uvijek pa i sada ljubeći tvoju ruku

podpisujem

Julius Clovius Croatus.

Od to doba živio je naš Julio Klovio u Rimu. Na kratko bi otišao kuda, ali se opet natrag povrati. Od teškoga truda oslabiše mu nabrzo oči, te pod starost nije već mogao sam slikati, nego je putio samo svoje ućenike, kojih je bilo sa svih strana svieta. I tako proživi do godine 1578. Upravo je navršio osamdesetu, kada ga Bog pozva k sebi. Umro je u Rimu. Zakopan je u jednoj crkvi, a nad grobom mu se podiže spomenik, na kom je takodjer napisano, da je Julio Klovio Hrvat.

III.

Njegove slike sačuvane su sve do sada. Ima ih ponajviše u velikih gradovih Italije, pa u Ruskoj, Francezkoj, En-

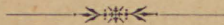
glezkoj, Španiji, Austriji, a jedna knjiga urešena njegovom rukom i tri slike jesu u našem Zagrebu. Slike te i sada su na veliku glasu i jako skupe.

Njegove slike su jako malene. Ima ih, koje su pedalj duge, pa toliko široke, a na njih je naslikano na stotine lica: što vojnika, što svećenika, žena, djece, sjajne gospode i bogalja, pa još se vide otraga ili sa strane kuće, crkve, polja, ili što takova. Na svakoj toj osobi pako vidiš točno dielove tiela, vidiš, u što je odjevena, vidiš joj na licu, je li žalostna, je li vesela ili začudjena. Nije li to čudo, koje se ne može dostignuti! Molitvenik blaženoj Gospi namijenjen, koji je on pisao i unj naslikao puno slika, vele ljudi i sada, da se ljepši ne može ni pomisliti. Kada je Julio Klovio slikao tu knjigu, vladao je u Rimu papa Pavao III., pa je nastojao, da on i njemu što više svetih knjiga uresi, a takovu jednu knjigu poslao je svomu prijatelju i znamenitomu caru Karlu, pa mu poručuje, da šalje knjigu, koju je uresila ruka najvećega muža, koji se je ikada bavio tom umjetnošću. I sbilja car Karlo nije se mogao nagledati te knjige. Tako su isto i drugi kraljevi i knezovi gledali, da si priskrbe barem koji komadić, što je prošao kroz ruke Julija Klovija.

Sve te knjige, što ih je uresivao Julio Klovio, pisane su na pergameni. Onda još nije bilo ovakovih štampanih knjiga, kao što sad, — (upravo u ono doba počele su se tek knjige štampati), — nego su sve prepisavane. Onaj, koji je prepisavao za veliku gospodu, htio je da knjiga bude što ljepša. Početna slova uvijek je uresivao, a tako i uglove, na pojedine pako listove naslikao bi ciele slike. Tomu su nalik naše crkvene knjige, u kojih ima liepih početnih slova i slika, što se sad sve odštampa, a prvo je to umjetnička ruka bojami jedino izvadjala. Dakako da je ovo mnogo ljepše. Takov umjetnički posao zove se sitnoslikarstvo, i u tom sitnoslikarstvu uspio je Julio Klovio više, nego ikakov čovjek, jer poslie njega malo su se s tim ljudi bavili.

Zlo je to, što su u prva vremena svi naši umni ljudi, ako su htjeli svojim umom napredovati, morali u tuđi sviet, te od njihova rada ima hrvatski narod samo ponos i slavu. a drugi narodi korist. Pšenica bjelica ne raste na slaboj zemlji, nego zemlja mora biti dobro nagnojena, a tako umjetnici i naučnjaci mogu slabo napredovati med onim narodom, nad kojim ne sjaje sunce sreće i blagostanja.

Štujmo i ljubimo našega Julija Klovija, jer onda će i živi naši slikari imati više volje, da što liepa naslikaju.

Nikola Šubić Zrinjski.

Dva posljednja dana njegova života.

Prvi dan.

Godine 1566. bijaše srpanj i kolovoz veoma suh. Dan za danom promicao, a na obzorju oko Sigeta i u svoj okolnoj ugarskoj maloj ravnici, ne pokazala se niti jedan oblačak. Močvare, što se pred dva mjeseca razprostirale oko Sigeta, sasvim presušise. Almaš, — mali potočak u blizini grada, — izdade svoju vodu, pa se činilo, da i samo sunce pomaže silnoj turskoj vojsci, koja je bez ikakove zapreke mogla doprieti do sigetskih zidina.

Dan 6. kolovoza primicao se kraju. Sunce se naklanjalo zapadu, ali ga ne mogoše vidjeti ni branitelji Sigeta, niti turska vojska, koja je iz vana navaljivala. Ne sakrivahu ga nebeski oblaci, nego dim, vatra, silni prah. Tek na časove opažala se njegova krvava ploča. Dim taj slegao se od silnih topova, koji su toga dana rikali od zore do mraka, te je suklijao iz vanjske sigetske tvrđje, koja je na sve strane u plamenu bila. U to doba bila je već popustila rika topova, nije se više čulo ni biesne vike boraca, ali za to preotimao vrisak žena i djece, što se po vanjskoj tvrđji razliegao, i pucketanje požara. Od prilike jedan sat prvo provališe Turci sa svih strana u taj dio Sigeta, potiskoše branitelje do mosta, što je spajao vanjsku s nutarnjom tvrđjom.

Uz most s onaj kraj, odakle su Turci navaljivali, dakle u vanjskoj tvrđji, ustavi se do 50 branitelja, a na čelu im Deli-Vid Žarković. Kada je ta četica do mosta prispjela, bili su Turci iza nje još dvadesetak koraka. — Mogoše dakle još prebjeći u nutarnju tvrđju, ali Žarković uvidi, da se ne bi mogla vrata zatvoriti i dignuti most. Za to se ustavi sa svojom četom pred samim mostom. Zapovjedi, da se odbace puške, zaleti se na leteće Turke, i ustavi ih deset koraka pred mostom. Da ostade uz most, dao bi Turkom prilike nanj i na njegove ljude strijeljati, a tim bi bila sva četa u hipu izginula, a Turci bi se bili mogli dočepati mosta. Ovako se je dulje borio, i postigao je svoju svrhu. Jer kada mu zadnji vojnik pade, zaruži za zadnji put takodjer kolo, na kojem se je savijao lanac, o kom je visio most. Most je bio dignut, vrata nutarnje sigetske tvrđje zatvorena, i kad Turci prispješe, mogli su se zagledati u jamu, koja ih je dielila od ostalih sigetskih branitelja, ali k njim ne mogoše, jer je ta jama opasala svu malu tvrđjicu.

Nikola Zrinjski, nekadanji ban hrvatske banovine, a u to doba zapovjednik tvrđje sigetske, nalazio se tada pred tornjem, što se dizao u sredini nutarnje tvrđje. Oko njega skupila se četa, koja je još imala vremena prelećeti preko mosta. Tik njih bila su vrata, što su ih dielila od krvnoga neprijatelja.

Ta vrata, pa svi bedemi i oko bedema jama, sve je to bilo slabo i uzko, te su oni razgovetno čuli viku Turaka, a na brzo i vrisak žena i djece. Zrinjski je prisluškiavao taj vrisak, a mogao ga je lako čuti, jer su i vojnici, što se sjatiše oko njega, htjeli čuti, što se vani sgadjja, pa se umiriše. Taj vrisak probudi u grudiju Zrinjskoga ponajprvo ljutu bol, a onda smilovanje. — Sjeti se, da je po prvi put, što on miruje, kad Turci kršćansko roblje odvode. I sbilja su to Turci brali sakrivenu djecu i žene po vanjskoj tvrđji. On očuti nagon, da spasi te jadnike, pa bilo to na kakov način. No prepade se od te misli, jer je uvidio, da ona vodi do kakova bezsmislena čina, kojim bi i nutarnja tvrđja Turkom

pala u šake, a to se nije smjelo dogoditi, dok je još samo jedan vojnik za obkopi. No kako je moralo biti u srceu vojnikom, kad su začuli onaj jauk iza zidina, jer bilo je njih, kojim su ono jaukale žene i djeca. Zrinjski uvidi, da tim ljudem mora teško, veoma teško biti, pa da ih čim prvo s toga mjesta odtisne, naloži Gaši Alapiću svomu podzapovjedniku, da razredi četu po bedemih nutarnje tvrđe.

— Ne razumijete li ovo neobično mučanje turskih topova. Oni se spremaju na nešto strašna. Ne dozvolite, da nas iznenade, reče on vojnikom, i oni pohriše za svojimi kapetani na predieljena mjesta.

Uz vrata ostade barjaktar Stanko Juranić sa svojom četom. Ta četa brojila se za stražu barjaka Zrinjskoga, a tim je bila i straža kneza Nikole Zrinjskoga. Uz vrata stajala je i kuća Nikolina. Kada su vojnici otišli na svoja mjesta, podje Zrinjski u gradski toranj. Visoko se je toranj dizao u sredini tvrđe, a najgornji sprat razrušise već turski topovi. U tom spratu bila su i tri zvona. I njih razlupa tursko zrno, te ih sruši na zemlju. Komade pobraše i metnuše u ugao dvorišta, a najmanje, što je bilo samo odškrnuto, nastaviše na dva kolca, i njim su zvonili na molitvu.

Zrinjski se pope, što je više mogao, pa se zakloni za zidine, i poče razgledati okoliš. Dim se je miešao sutonom, koji se već hvatati počeo, te on jedva razabirao blize predmete. No što je više noć preotimala mah, to je on bolje vidio, jer je oganj harajući po vanjskoj tvrđi razsvjetljivao okolicu.

Pod sobom vidio je svoju hrabru četu poredanu za branici. Razgledao je svoje slabe bedeme i jamu, što se oko njih vijala. Uz južni dio, toga zadnjega njegova utočišta, prostirala se vanjska tvrđja i u sjaju stotine plamena vidio je bježati Turke, gladne kršćanskoga blaga i kršćanskih glava. Vidio je na časove bljesak handžara turskoga, a iza svakoga toga bljeska poletjela bi staračka glava kršćanina. Turci su brali u roblje žene i djecu, a starce, — buduć bi im svojom

starošću smetali, — pogubiše. — Zrinjski je nastojao odkinuti svoje oko od toga užasa, pa se zagleda dalje prama jugu. Tamo se kroz dim ukazivale crne opaljene zidine staroga grada. Pred tri dana, kada toga diela nije više mogao braniti, upali sam Zrinjski stari sigetski grad, da tim otme Turčinu mnoge zaklone, s kojih bi na tvrđju navaljivao. Dalje prama jugu razabirao je novi grad takodjer spaljen. — Sbrajao je ljude, što mu na bedemih tih krvavih mjesta ostadoše, i nabroji ih sedam stotina.

— Još vas imam pet stotina i s vami ću stupiti pred prestol božji. Odabrani ste, ljudi ste, svi ginete za jedno, — a to je za svoju vjeru i otačbinu. Pa Bog, koji gleda ovu borbu, nagraditi će trude naše i smilovati se hrvatskomu narodu! — Zagleda se na to prama jugu, ali dim crn, ogavan ne dadé mu, da vidi barem nebo, koje se nad njegovom djedovinom, nad njegovom kolievkom proteže. Vidi u duhu svoj rodni Zrinj, sjeti se djetinstva svoga, pa onda djece svoje.

— Gjuro moj! prvorodjenče oca svoga, najviše mi je žao muke tvoje. Znam, što te čeka. Sutra, a najviše za dva, tri dana tebe će, roba svoga, namjestiti Turci, da gledaš smrt otčevu. I ti ćeš me vidjeti umirati, a pomoći mi ne ćeš moći. Hoćeš li imati hrabrosti, da to podneseš? — Hoćeš! — uvjeren sam o tom, jer kad ja imam hrabrosti umrijeti, moraš i ti imati, da vidiš smrt oca svoga.

Znati ćeš valjda sine moj, da umirem dobrovoljno. A smrt dobrovoljna uvijek se lakše podnosi, nego smrt pod silu. Smrt moja uliti će ti u dušu živu vjeru u Boga, k tomu ljubav otačbine i ponos junački, a to troje učiniti će te čovjekom, to troje mora ti i u ovom času ojačati dušu, da ne kloneš.

Sulejman mi poruči, da će te smaknuti, ako mu Sigeta ne predam, no znam, da je to bila groznja, da smekša srdce otčevo. Ali Sulejman se mora čuvati, da to ne učini, jer imena razbojnikoga nije lako nositi, a tim više, što će te moći skupo prodati caru Maksimilijanu i Zrinjskovoju rodbini.

Tvoja živa glava spasiti će i mnogu tursku glavu iz robstva. — Pa ne bi li već Sulejman iztakao glavu, da ju je skinuo! — O bi! — On bi mi barem tim vratio žalost za sve jade, što sam ih njegovoj vojsci počinio, i ne bi mi dao mirno umrieti.

No ako si poginuo, da li proklinješ otca svoga, što te mlada pusti umrieti? — Ne proklinješ, — jer kada bih ja tebe spasio svojom kukavštinom, ne bi li te naučio takodjer biti kukavicom. Spasio bih ti život, ali ubio ime, sviest ljudsku i svu vjeru. Volim poginuti za milijune duša, nego li spasiti svoj život i život sina predajom Sigeta. — A to znam, da voliš i ti sine moj, pa gledao otca s drugoga svieta, a gledao ga pogibati iz turskoga tabora. Ovo uvjerenje kriepi me na smrt!

Okriepljen tom mišlju, odvrnu oči od užasnoga prizora, što se na južnoj strani razprostirao, te se zagleda na sjever. Neka nada sjevnu mu u duši, no brzo se i izgubi. Otkad su Turci pali pod Siget, dakle već mjesec dana, nadao se on pomoći s te strane, no pomoći nije bilo. Uvidjao je, da se pomoć ni sad ne primiče, jer kad bi se primicala, opazili bi se znakovi. Tih znakova nije bilo ni tu večer, pa je Zrinjski uvidio, da ne će već ni prispjeti, dok on i njegova četa u životu bude. I opet se zaveze u duboke misli. Dodje mu u pamet, kako se je pred tri dana, kada mu Sulejman ponudi, da se preda, nadao da će stići pomoć kršćanska od Gjura, pa kako će složno dotući ostanke turske vojske, te sretan vidjeti posljedice svoje muke. Ali toga ne će biti, nastavi misliti dalje, šapćući pojedine rieči. — Meni je poginuti u Sigetu. S otim svršujem život svoj, a i djelovanje svoje.

— A je li ovo dosta za Nikolu Zrinjskoga? Jesu li ovim izpunjene želje moje i sni moji? — Jesam li učinio dužnost svoju napram ljudstva i otačbini? Ili bi bila dužnost spasiti život i raditi dalje? — Ne činim li ovom dobrovoljnom smrću, samo svoje časti radi, zlo po svoj narod? — Da li mene narod još treba?

— Jest ovo dosta za Nikolu Zrinjskoga i želje su moje izpunjene. Mojih ljudi bilo je dvanajst stotina, a Turaka dvie sto hiljada. — Moj jedan branio, se od sto i šestdeset, i nije se samo branio, nego smrvismo, uništismo tu aždaju. Pobjedio sam Sulejmana, koji je dvanajst pobjeda slavio! A tim sam učinio i svoju dužnost, jer ako kršćanska vojska nije ni sada spremna, da navali na skršena neprijatelja, kada bi se spremila, da dočeka svu silu njegovu. Kuda bi sve Sulejman dopro u ovaj mjesec dana, nesmetan od nikoga, da mu ne bijaše Siget na putu. Koliko li matera ne zaplaka, koliko li sela i gradova ostade cielih, koliko li kršćanske djece sačuvah pravoj vjeri Hristovoj, da ih Turci ne odvu-koše u robstvo i ne poturčiše, kolikim djevojkam sreću i mir životni spasih, koliki hramovi božji i danas stoje, a da nije Sigeta odavno bi se bio vrug u njih nastanio. — Ne spasavam li ovim činom kralju svomu krunu hrvatsku i ugarsku, a ne bi li mu bila i carska kruna potamnila od dima, što bi ga Sulejman po Njemačkoj vitlao?

A domovini se odužujem budućim mirom njezinim, Prognati će kršćanska sila Sulejmanove ostanke daleko na jug, i tursko kopito ne će više gaziti posvećene hrvatske zemlje. Nije li krv moja i mojih junaka blagoslov za našu otačbinu? A iz toga blagoslova niknuti će sreća njezina. Nije li ovo zadužbina pred Bogom, kad mu spasismo toliku djecu, hramove, sluge i ugodnike njegove? Ne će li on sbog te zadužbine nagradjivati djecu našu? Ovu krv Bog od nas zahtieva, i ona nosi ponošni spas Hrvatom, — spas na ovom svietu od vruga turskoga. Da li bi nam drugač Bog dao ovu silnu moć, što je u nas, da li bi nas pustio umrieti ovako slavno? Mi mu moramo zahvalni biti za ovu smrt!

Iz tih razmišljanja probudi Zrinjskoga jek turske trublje. Jek taj dolazio je od gradskih vrata i bio je veoma blizu. Zrinjski se požuri niza stube povijuše, koje su s tor-nja vodile.

* * *

Nikola Šubić Zrinjski.

Gha

1855

Straža na vratih prokaza, da je pred obkopom jedan Turčin, i da želi do Zrinjskoga kao Sulejmanov poslanik. Uz obkop stajao je sbilja samo jedan Turčin, a ostali bjehu se posve odmakli, tako da nije moglo biti straha od kakove prevare. Zrinjski naredi, da toga čovjeka oprezno puste u tvrdju, a sam podje u kuću. Za neko vrieme udje i poslanik turski u sobu, po kojoj se je Zrinjski šetao. Doprati ga Črnko sluga Zrinjskoga. Ovaj mu mignu da izadje, a on sumnjivo pogleda na Turčina, te kano nehotice prodje kraj njega, i zagleda mu se za pas. Turčin je razumio taj pogled, pa pokazav na pas, reče:

— Zvornički beg ne pohadja nikoga na prevaru, a najmanje Nikolu Zrinovića. Na to izadje Črnko. Kraj stola stajao je Nikola Zrinjski, obasjan od dvie uljenice, što su više stola sjajile. Treća uljenica visjela je pred slikom trsatske Bogorodice, a izpod ove bila je slika sv. Nikole.

— Selam aleikum! veliki kneže i vojvodo Nikola Zrinoviću, reče turski poslanik i dotaknu se desnom rukom čela, usta i prsiju, te se duboko pokloni.

— Zdravo da si zvornički beže! — reče Zrinjski ganuto. Jedva da te prepoznah, kako si se postarao. Koje mi dobro nosiš?

— Nosim ti dobro silni junače, jer zlim ne bih htio stupiti pred sjajno lice tvoje. Milost moga padišaha silna je, a on mi ju ukaza i danas, kad me je evo k tebi poslao, da gledam lice junaka nad junake, jer to bi lice rada vidjela sva silna vojska moga gospodara.

Vjerujem ti to zvornički beže! — Pa što mi poručuje sultan Sulejman?

— Silni padišah, komu se klanjaju svi vladaoci svieta, komu je Sigmund Zapolja kralj ugarskih ravnic a erdeljskih brda poljubio papuču pred mjesec dana u Biogradu, komu služi kralj prostrane Francije, pred kim i sad drhće ćesar švabski, komu nema ravna, kuda god sunce paše, koga je

prorok Muhamed pozvao, da ovrši ono, što on sam dospio nije, taj Sulejman šalje ti svoj pozdrav i želi te nazvati bratom svojim.

— Pa zašto me odlikuje silni Sulejman tolikom milosti?

— Zato jer si mu ravan junačtvom, jer u tebi je našao vjere, kakove još vidio nije. On me evo poslao k tebi, i moli te, — a još nikoga molio on nije, — da spasiš život svoj, i da ne gineš ludo u Sigetu.

— Sulejman bi rada, da mu predam Siget, pa tim život svoj odkupim.

— Nije mu do Sigeta, jer mu je u rukama sada. To si mogao reći pred tri dana, da ti život za Siget dariva. Danas je Siget njegov.

— Još nije danas zbornički beže.

— Ali biti će najzad sutra. Jer kako nije u Sigetu vode, to bi mogli pustiti, da od žedje pomrete, i grad bi bio naš. Uz to znamo Nikola Zrinjski, da se ovoj tvrđji mogu lako krovovi iz vana podpaliti, pa bi bio red ili izgorjéti ili bježati iz Sigeta.

Zrinjskoga iznenadi to, da Turci znadu njegovu nevolju, te se junak raztuži s pomisli, da ga je netko od njegovih izdao. Upita zato poslanika, tko li sve to dokaza turskoj vojsci?

— Dokaza nam kršćanin Antun Mletčanin. Svega je u vas kršćana za novac moj Zrinoviću. I ovaj Antun Mletčanin, čovjek mudar kano zmija, bio je dvie godine pod tvojim krovom. Pa kada su Turci pod Siget došli, a ti njega poslao, da traži pomoć u gospode gjaurske, on prebježe za dobru plaću k nam, i od tada nam služi.

Vidiš Zrinoviću, da te silni Sulejman ne moli ključa od Sigeta. Misliš možda, da se boji silne vojske, što se je kod Gjura sakupila. Ne boji se, jer ona ovamo ni doći ne će.

— Možda se u tom vara Sulejman.

— Ne vara se! — Jer kad bi Sigetu htjela vojska od Gjura pomoći, ona bi morala već danas biti ovdje, a nje

evo nema. Bilo je vremena za tu pomoć od 28. srpnja, kada si ti kneže pozdravio topom s bedema novoga varoša našega moćnoga cara. Koliko je od tad krvavih dana prošlo?

— Mnogo vas je tada bilo zbornički beže: 200.000 pješaka pod vodstvom krvnoga dušmana kršćanskoga, ljute poturice Mehmeda Sokolovića. Bilo je u vas 200 topova, kojimi je ravnao umni, ali nevjerni Aliportug, a nad svimi vami bio je nepobjedivi Sulejman. — Tko će mi doći u pomoć, kad nigdje vojske nije bilo!

— Ali nas je nestajalo! — Topili smo se pred Sigetom. U tri prva dana borbe pade nam 5000 vojske, dok smo samo kukavni novi varoš upalili. Tebi poginuše junaci Radovan i Dando, a krst je dobro znao, da su pred sultanovim šatorom ugljavljena dva kolca, a na njima glave tvojih izabranih junaka. Poginuše njih dva na nasipih, što ustavljaju Almaš, ali ukinuše sa života 500 janičara. I krst niti se poče micati, da ti pomogne, a bilo ga već 50.000 kod Ovara.

Za deset dana izgubio si i stari varoš, ali mi izgubismo u njegovih jamah 7500 ljudi. Provalismo obkope oko Almaša, osušismo močvare pred Sigetom, a tebi pade junak Sečenj s 250 najboljih junaka. Ne bi li tako kneže Zrinoviću? — Ne bijasmo li i vi i mi umorni i klonuli? Nije li onda pomoć mogla doći, a imala je i odkud, jer kod Gjura skupilo se 90.000 snažne vojske. Sulejman se je bojao te vojske. Htjede već otići do Gjura, da razprši tu gjaursku gospodu, što se niese mogla tobož dogovoriti, kuda bi, pa da se onda povrati na te. Ali ljudi, koji su poznali tebe, odvratise ga od toga, dok si god živ u Sigetu ti Zrinoviću.

No silnomu Sulejmanu posluži dobra sreća. Ti posla glasnika iz Sigeta, da javi tvoju nevolju. Mi propustismo njega, prem smo ga vidjeli, i Antun Mletčanin pojuri za njim, te se sastade s njim već daleko od Sigeta. Slaga Antun, da je pošao iz kršćanskoga tabora u Siget, ali da ne može u nutra; izpita sve vojnika, kako je u Sigetu, pa kad je sve saznao, smaknu tvoga poslanika, i sam podje u Gjur. Tamo

se sastade s raznom gospodom, i uvidje, da je u taboru gjurskom više dušmana tvojih, nego u turskom kod Sigeta. Vрати se natrag i uvjeri čestitoga padišu, da gjurska vojska i ne misli na Siget i Turke. Ante Vrančić, zemljak tvoj, a vladika po zvanju, plakao je pred tobožnjim tvojim poslanikom Antunom Mletčaninom. Žalio je tebe, žalio sebe, žalio jadnu vašu zemlju. I kaza mu, da i što je prijatelja tvojih u taboru, da su redom sinje kukavice, koje se i u snu Sulejmana boje.

Sulejman naredi, da podižemo bedeme, koji bi nadvisili zidove tvoga grada. I napravismo ih, ali u njih je više rajina mesa, nego li zemlje. Ti si tukao rajnu, pohvatao 200 janičara i odsjekao im glave, pa izložio na zidine vanjske tvrđe.

— Htio sam vam se osvetiti, što gonite rajnu iz Bosne, Hercegovine, Srbije i okolnih zemalja, da gradi bedeme proti svojoj braći.

— I mi se tebi zato osvetiti htjedosmo. 28. kolovoza zakleše se janičari svetcem Muhamedom, da će i tvojom glavom nakriti zidove vanjske tvrđe, i tim osvetiti svoju braću. I pade njih samih hiljada, pade Ali-aga, vodja njihov, junak, komu premca ne bi u carevoj vojsci. Kako li si ljuto toga dana cara čestitoga razcvilio. — Ali tješio ga dan, koji je imao svanuti. 29. kolovoza uništi Sulejman Ljudevita na polju muhačkom. Na taj dan pade mu u šake Biograd, pa isti taj dan Budim. Nije li se mogao nadati da će na 29. kolovoza i opet bljesnut zviezda slave njegove? Ali ti odbi i taj dan sve silne navale careve sile, i pogubi nam 6000 ljudi. Ti si se branio kano lav, nadajući se kršćanske pomoći. Turci su navaljivali kao biesni u strahu, jer su se ipak bojali, da se osvieste oni kod Gjura, pa su strepili s pomisli, što bi bilo, da ti onolikoj vojsci na čelo staneš. Je li čudo, što se i Sulejman pred tobom prepade! — On naredi, da se neprestano navaljuje. To ne pomože. Naloži, da se bacaju listovi u tvrđu, kojimi ti je htio vojsku pobuniti, ali uzalud. Zagrozi ti se, da će ti sina Gjuru pogubiti, koga je na Dravi

zarobio, a ti mu ni ne odgovori. — Obeća ti krunu nad svimi Hrvati, a ti si se smijao. I tako su prošla tri teška dana, palo je 9000 Sulejmanovih junaka, a med njimi i Aliportug. Sulejman proplaka, ali ga utješi Antun Mletčanin, da kršćani niti ne smjeraju k Sigetu.

Počesmo kopati lagume. — Kopali smo ih tri dana, i tri si puta pogušio nam ljude, ali mi smo bili ipak gotovi, te na 5. rujna digosmo zidove na iztočnoj strani tvrđje. Kroz te provale navališe naše čete. Na zapadu zapalismo grad, ali ti si svemu odolievao. Žene, djeca, starci gasili su vatru, a tvoji junaci suzbijali su naše navale. Ali u taboru gjurskom ne maknu od 90,000 ljudi ni jedan samo uhom. I opet padoše hiljade naših, a Sulejman od toga dana ne pokaza svoga sjajnoga lica. Ojadi ga Zrinoviću, kao što ga nitko ojadio nije.

— Ojadi i on mene. Pogubi mi Novakovića Ivana.

— I eto tekar danas pognasmo te iz vanjske tvrđje, a u sve to doba pomoći ti od kršćana nije. —

— Pa čemu mi sve to pripoviedaš beže?

— Da ti dokažem, kako se ni sad pomoći ne mariš nadati, kada ti do sada došla nije, a još više, da saznaš i uvidiš, kakovi su ti prijatelji u kršćanskoj vojsci. — Sultan ti se čudi, on promišlja, što bi ti njemu vriedio, pa ti zato nudja svoju ruku, i zove te, da sada kreneš s njim na Gjur, i satreš zajedničkoga vam dušmanina.

— Ne bih beže, da mi sultan poda sjajnu krunu svoju, i još više, da mi sav sviet poda.

— E pa dobro, ne ćeš toga, a ti pusti, da ti sultan glavu spasi, izadji sutra mirno iz Sigeta, pa ti eno svega kraljevstva hrvatskoga, i kraljevat ćeš nad svimi nami, koji jednim govorom govorimo, a sve ti to daje, samo mu obećaj, da ne ćeš ti ni tvoji Hrvati više ratovati proti njemu.

— Ne mogu beže!

— Ne ćeš ni to! — A ti uzmi svoj život, izadji sutra čitav iz Sigeta, ne ćeš ništa obećati, ne ćeš ništa dobiti, samo obećaj, da ti sam više proti Sulejmanu ratovati ne ćeš.

— Pa kakova korist od toga caru čestitomu?

— Dvoja korist: Prva je, što bi ti s vremenom uvidio, tko ti je prijatelj, tebi i tvomu narodu, a druga je, što bi se reklo: Sulejman, komu je Nikola Zrinjski uništio vojsku, spasio je Zrinovića, kad ga kršćanska gospoda spasit ne htjedoše.

— Ne mogu ni to!

— Zašto barem to ne možeš?

— Jer bi mnogi kršćanski junak povjerovao, da je u Sulejmana više vjere i poštenja, nego u kršćana.

— Zrinoviću na sve misliš više, nego li na Hrvatsku. Kako lako mogao bi joj priskrbiti mir i sreću, a ti to odbijaš! — Ne činiš dobro, vjeru ti zadajem, i tvoj narod ne će imat zašto, da te spominje, jer onda, kada si mogao najviše, da mu pokoristiš, a ti niesi htio. — Misliš, da mi, koji se klanjamo Muhamedu, a govorimo istim govorom, kojim i vi, rado s vami vojujemo. Vjeruj mi ne! — Uzmi Zrinoviću sreću za svoj narod, uzmi mir za svoju djecu.

— Možda beže dobro smjeraš, ali si slabo smislio. Sulejman bi recimo i držao vjeru zadanu, ali što bi bilo poslie Sulejmana? — Hrvati bi zločest primjer dali drugim kršćanom. Kršćani bi se i dalje ciepali, a Turci bi nadvladali pleme za plemenom, pa kada već ne bi bilo straha od nikuda, onda bi i na Hrvate red došao, i na njih bi Turčin navalio, a kuda on navalio, i što on posvoji, to više nije kršćansko, nego tursko. — Dok bi Hrvati po mojoj volji mirovali, dotle bi Turčin lako vojevao s ostalimi kršćani, pa kada bi već kršćani klonuli, ne bi li se Turčin sjetio na Hrvate, pobrao ih i povukao u borbu proti braći njihovoj. — A to sve zlo imao bih ja na duši svojoj. — Ne bi li me morala sad već duša boljeti s tolikoga zla!

Nije li bolje, pa bilo već sutra, slavno u Sigetu poginuti, te izmučiti još jače silu tursku? Pa kada već padnem, hoćete li vi moći dalje prama sjeveru, da se ogledate sa silnom i čilom kršćanskom vojskom? — Ne ćete, nego ćete

morati uzmicati prama jugu, a tim ćete se odati, da ste slabi, da vas je skršio Nikola Zrinjski i njegovi Hrvati. Ne će li barem onda, ako ne prvo, pomaknuti se kršćanska vojska i dotući ono, što ja nisam dospio? Ne će li ju na to siliti zahvalnost, da oslobodi zemlju onih ljudi, koji su ovdje izginuli? — Hoće moj beže. Kršćani, koji i sad strepe pred Sulejmanom, jer ga smatraju za nepobjediva, osokolit će se, i Turčinu ne će biti traga u naših krajevih. — Bi li dakle vriedno bilo, da predajom pokvarimo naše slavno djelo? — Ne bi li tim radili proti samim sebi i proti svojoj otačbini, jer do sada smo se borili za sve kršćane, a od sad evo biti će red kršćanom boriti se za Hrvatsku. Dakako ova borba bit će mnogo lakša od one naše. Borbom, krvlju i pomoćju božjom izvojštit ćemo slobodu zemlji našoj, zato će ta sloboda biti trajna i sretna.

— Vidim Zrinoviću, da ne vjeruješ mojoj rieči, ali kad već njoj ne vjeruješ, mogao bi vjerovati onomu, što je već bilo. Je li da si Krupu i Novi predao Švabi, da u njih zapovieda i da ih čuva? Čuvao ih Švaba, dok ne dodje Mehmed Sokolović, i ne ponudi dvie tri kese dukata, a onda ih dade Mehmedu. — Dao si Kostajnicu Lustholtaru, a ti si išao na bojište, pa dok si se ti i tvoji Hrvati krvarili s nevjernim Turčinom, dotle je vjerni Lustholtar prodao Turčinu Kostajnicu. Pa i danas evo ti se boriš, a oni se smiju; ti ćeš poginuti, a oni će se smijati, a Turčin će, da se osveti tebi i tvojim Hrvatom, navaliti na tu jadnu zemlju, i dok bude kamen na kamenu ne će Turčin iz Hrvatske izaći. Svaki Turčin, što ih je na svijetu, oplakat će nekoga kod Sigeta, ali svaki gledat će da se osveti, pa ne će biti dosta za tu osvetu Hrvata, što sad gmižu po zemlji, nego će ih Turci vadit iz utroba materinskih, i na začetcih, koji još sunca ne vidješe, oni će se osvećivat.

To je plaća što Hrvatsku čeka! — Zrinjski je sve više bliedio na te rieči, no nabrzo mu opet sjevnu oko.

— Bog nas doista zapustiti ne će, a uz koga je on, tomu ne će ni vražja sila nahuditi, izreče Zrinjski uzvišenim glasom, a zbornički beg gledaše udivljeno u junačko njegovo lice.

Pod težkim dojmom rieči oba umukoše. Poslie duljega mućanja podiže se poslanik turski i spremi se na odlazak. Dulje je vremena gledao u zamišljeno lice Zrinjskoga, pa kad je vidio, da se ovaj iz misli prenuti ne će, progovori:

— Dakle si rekao zadnju svoju kneže Zrinoviću?

— Zadnju, beže od Zbornika.

Poslanik se turski spremi, da ode i već pristupi k vratima, kad ga upita Zrinjski.

— Je li mi sin živ? uzkliknu i podje prama Turčinu.

— Jest živ, i ništa mu biti ne će. Ime tvoje jest preveliko, da bi se smjela čija ruka ubojstvom okaljati na tielu, koje to ime nosi. — Odpremismo ga izpod Sigeta.

I ode zbornički beg, poslanik cara Sulejmana.

* * *

Za turskim poslanikom bila su već vrata zatvorena, kad u dvorište stupi i Nikola Zrinjski. Bila je vedra ljetna noć. Nebo se osulo zviezdami. Na krovovih i po zidinah opažao se sjaj mjeseca, ali dvorište bilo je sasvim u sjeni. Na nekih mjestih gorjele su baklje, te su vojnici posve dobro razabirali lice svoga vojvode. Iz lica htjeli su odgonetati, kakove li je glase donio turski poslanik. — Malo prvo, kada je on prolazio, bacali su i na njega svoje pitajuće poglede. pa im sad bilo zagonetno. Lice turskoga poslanika, dakle pobjeditelja, bilo je pečalno, a evo Nikola Zrinjski pobjedjenik, komu je red za nekoliko sata poginuti, sjaji se sav nekim uzvišenim zadovoljstvom. Zrinjski upita za Juranića, pa kad ovaj dodje, dade mu nekoje naloge. Juranić ode, a Zrinjski upita, da koliko ima u tvrđji vode. Črnko, sluga njegov, odgovori, da ima jedan napitak, i taj da je spremljen za njega, i nabrzo donese vrč, komu je dno s vodom bilo pokriveno. Zrinjski prinese vrč k ustima.

— Meni vode! — Oglasi se iz nugla slab djetinji glasić.

— Tko je to? upita Zrinjski i razabirao je jecanje djetinje. Svi, koji su stajali na okolo, umiriše se i prisluškivahu to jecanje. Bilo im neobično u uzkoj tvrđji, opasanoj neprijateljem, čuti glas nevinoga djeteta, koje se ni braniti ne može. A u takova mjesta zalaze samo oni, koji su prikladni za navalu i obranu.

— Tko je to? — upita Zrinjski još jednom, kad jecanje nije prestalo. Čuo se uz to mužki glas, koji kano da je htio umiriti i utješiti diete.

— Dječacić jedan, odgovori vojnik, što je najbliže bio. Biti će mu tako oko šest godina. Donio jutros otcu ručak na sjeverne utvrde nutarnjega grada, gdje mu je otac stajao za obranom. Mali je došao iz vanjske tvrđje, pa se zabavio ovdje kod otca, dok ne moradosmo dignuti most. Sad dakako ne može van.

— Pa i što će vani? — rekoše dva tri vojnika, a Zrinjski podje na onaj kraj, odakle je glas dopirao. Nadje tamo čovjeka, gdje sjedi na zemlji, a u naramku mu bilo diete razzarenih obražčića, a ustne je držalo otvorene. Zrinjski se sagnu k djetetu i podiže vrč.

Da li si žedan? upita, a diete pruži željno ručice za vrčem, no onda se preplasi i skriva glavicu na otčeve prsi, te počme stenjati. Zrinjski pogladi diete po glavi i reče: Ne boj se. Na što diete okrenu glavu, i on prinese pomno vrč k ustima djeteta.

— Gospodaru! — Kneže! — poče mucati vojnik što je držao diete, i podizaše se na laktih sa zemlje.

— Miruj! — prolit će diete vodu, odgovori Zrinjski, i zadovoljno je motrio, kako diete pohlepno pije.

— Ali to je moje diete, sirota, a ovo je voda zadnja u svoj tvrđji.

— Ne smeta ništa. Nas vojnika je 500, a jedan je napitak. Taj je bio moj, dok se nije javilo diete. Ono jedno

ne mora biti žedno, dok je samo kap vode, a nas 500 moramo. Ovo mu je nagrada, što je vojniku nosio hranu.

— Oyo je Zrinjski! — prošapta diete otcu u prsa, kad je već vodu popilo.

— Da Zrinjski. sine moj! — uzviknu vojnik, i u hip ležao je na zemlji obujimljuć i ljubeć teške vojničke čizme, što su bile na nogu Zrinjskoga.

— To je nedostojno vojnika, tako žene rade, reče Zrinjski, i izvi noge iz vojnikova zagrljaja. Dok je on bio zabavljen s djetetom, sakupi Juranić sve još žive častnike i

vojnike, koji nisu stražili. Zrinjski stupi med njih, i kaza im, kakove poruke je donio turski poslanik. On da je sa svoje strane odbio milost cara Sulejmana, i da je odlučio ne izići živ iz Sigeta.

— Znam, nastavi, da je svaka daljna borba uzaludna, i da mi Sigeta već spasiti ne možemo. Tko se dalje bori, taj se bori jedino da pogine. No ako je moja dužnost ovdje umrieti, nije vaša. Siguran sam, da će Turci one vojnike,

koje ovdje zarobe, drage volje zamieniti sa svojimi, koji čame u krćšanskih tamnicah. Zato vas svjetujem, da se pričuvate kod zadnje navale, i dadete se zarobiti. Ponajprvo vi vojnici, što imate obitelji svoje, gledajte da na životu ostanete, jer tko će vam se dalje brinuti za djecu.

— Kneže! — uzkliknu jedan vojnik, i protura se malo napred. Kneže! — Mene zovu Ivan Pribjeg, jer sam pribjegao od Turaka. A pribjegao sam k tebi, na tvoje vladanje već punih deset godina. Ti si mi dao zemlje, dao si mi krov, i da ne bi tebe, bio bih i ja i moja djeca skapali. A takovih je nas evo ovdje mnogo, malo ne svi, kojim si ti život već jednom spasio. Pa ni mi ne ćemo uvijek živjeti, osirotjet će i tako jednom naša djeca, ako li se danas i spasimo. — Naša djeca i naše sirote, živjet će oko tvoje djece, pa im mi ne možemo ništa boljega učiniti, nego da s tobom izginemo. Jer kad si nam ti bio toliko milostiv, a da niesi imao radšta biti, još će više smilovati se tvoja djeca, kad se sjete, da smo mi s tobom izginuli. Uz to kneže, mi smo do sad sve muke s tobom podielili, ne bi pravo bilo, da i zadnje slave s tobom ne dielimo i učinimo zadušbinu pred Bogom i ljudmi. Ako i jesmo prosti vojnici, mila nam je slava!

Tako je gospodaru! — govorili vojnici i odobravali svomu drugu Ivanu Pribjegu. Zrinjski im se zahvali, i reče još jednom, da učine po svojoj volji, a onda se okrenu častnikom. — Bili su to većinom mladi ljudi iz uglednih obitelji hrvatskih, a med njimi nekoliko Madjara. I njim spomenu, da se mogu spasiti, da su još mladi, i da će imati vremena izginuti, a dotle da još mogu dosta svojoj domovini pokoristiti. — No i oni ne pristadoše.

— Dobro dakle djeco! — završi Zrinjski. — Sutra je doba Bogu dušu dati, zato noćas s Bogom obračunajte; i on ganut podje u svoju kuću.

— Milost kneže! — začuje za sobom, kad je već dva tri koraka učinio. On se okrenu i opazi istoga onog vojnika, što mu je nekoliko časa prvo sina napojio.

— Što zeliš?

— U vanjskoj tvrđji ostala je majka ovoga djeteta, moja žena s dvie djevojčice. Pusti me van, da sastavim djecu.

— A gdje ti je sad žena, gdje li djeca?

— U robstvu turskom, kao i druge.

— Pa što ćeš?

— Odvesti i diete tamo! — Možda se smiluje tko i na njih, pa ih odkupi iz robstva, ili ako ih i ne odkupi, bit će barem svi skupa. A ovako skapat će mi žena bez djeteta. Što ću ja opet s njim ovdje? — Mogu li ga pustiti, da mi pred očima pogine? Mogu li opet, da pane u robstvo, pa da ga ovako malena odvuku, i da se nitko zanj ne brine, da ga odkupi. Ne će li ga oni odgojiti na svoju, te se može kasnije namjeriti upravo na mater svoju, da joj kao i drugi Turčin jade zadaje. Pa ako sve to i ne bude, koliko će majka jadovati za svega svoga života neznajući, što joj je s djetetom. A pustiš li mene van, ja ću gledati, da ih sastavim, pa će im barem lakše svim biti.

— A ti?

— Meni znam, što bude. Reći će, da sam uhoda ili teklíč tvoj, pa će mi glavu odrubiti.

— Vidiš, a moja dužnost kao zapovjednika jest: ne dozvoliti, da tko umire, kada je njega volja, i kako ga je volja. Na taj način mogli smo izginuti namah prvi dan, kada Turci navališe, pa ne bi bili pretrpjeli ovoliko muke, i najzad nam evo red umrieti. To je jedno. A drugo vojni propisi zabranjuju otvarati vrata tvrđje, kada je nepijatelj pred vratu, jer ti možeš imati i zle namjere; ili ako ih i nemaš mogao bi neprijatelj upotrebiti priliku. Eto vidiš, da to nije do mene sve, kada bih te i htio pustiti, jer kolika je odgovornost na meni za taj čin!

— A ti me kneže ubij, ili pusti, da namah poginem, a nemoj me ostavljati u ovih mukah, jer ja ih ne mogu podnositi više. — Drugovi moji, ostali vojnici, eno se mole

Bogu i preporučuju svoju dušu. Sjećaju se svojih milih i dragih, opraštaju se s njimi i mirno se spremaju na smrt. A ja ne mogu ništa. Meni ne da ovo diete, pa ne znam, niti sam još pomislio, kako ću umrijeti, i što će biti s menom, kada umrem. A tako ljudi ne umiru, nego životinje. Zato kneže, kad već sve znaš, i sve možeš, kada si savladao Sulejmana, pred kim sviet drhće, kada si svakomu milost udielio do koga si dopro, daj ju udieli i meni!

Zrinjski se zamisli malo, a onda se okrene k djetetu i upita ga, što bi ono rada.

— Ja bih rada majku! odgovori diete.

— Ali majka je daleko, ne ćeš je naći, našali se tužno jedan vojnik.

— Naći će ju Nikola Zrinjski! odgovori malić pro-
stodušno.

— Ne ću vremena imati kukavče moj, reče ganuto Zrinjski. Ali učinit ću, što mogu. Onda naloži Juraniću, da napiše list na seraskera Sokolića, u kom neka ga umoli u ime njegovog, da sastavi to diete s materom, i neka ga gleda odkupiti iz robstva. To pismo neka se dade djetetu, a uz to neka se dade pet dukata za Turčina, koji će diete k seraskeru odvesti. Otcu pako označi mjesto, kuda će diete odvesti, kada bude velika pogibelj.

— Jesi li smiren sad? upita na svršetku.

— Da smiren i sretan podpuno! — reče vojnik, a suze mu curile niz obraze. I drugim vojnikom sjajile su suze u očima, te je sve jedan po jedan uzimao diete, ljubio ga i šaptao mu, neka dobro zapamti, što mu je učinio Nikola Zrinjski.

Zrinjski pogleda još jednom redom po vojsci, a njegov pogled je pitao: Ima li još tko stogod reći. Neko vrijeme je mučao, kano da promišlja, a onda reče promuklo, ukočenim i težkim glasom: Sutra! — te podje žurno u kuću. Uzilazeći uz stepenice maši se očiju, i vidje, da su sbilja mokre. Nikoli Zrinjskomu odtiskoše se nekolike suze. On je

bio tronut, i ne navikao tomu, nije mogao progovoriti nekolike rieči. Što je htio, nego pobježe. Što ga je tako ganulo? — Razstanak s vojnicima, za koje je bio siguran, da će sutra redom izginuti. A ono i nisu bili njegovi vojnici, nego djeca, prijatelji, šticenici, većina ljudi s njegovih imanja, kojim je on poznavao i roditelje i djecu. To je bila u Sigetu neka obitelj, kojoj je on bio otcem, pa mu je moralo biti veoma teško, kad se je sjetio, da tu svoju djecu gleda za zadnji put. A oni su njega ljubili bezsvjestno, bez mjere. On je za njih mislio i osjećao.

Med častnici, što su stajali okolo Nikole Zrinjskoga, bio je i jedan slab, malen čovjek, a uz to dosta grbav. Kad je Zrinjski otišao, dade on nekoje naloge, a onda udje za njim u kuću. Bio je to Gašo Alapić, nećak Nikole Zrinjskoga i podzapovjednik sigetske tvrđje. Udje u istu sobu, u kojoj je Zrinjski bio s turskim poslanikom.

— Zapoviedaj rjače! — reče, kad je stupio u sobu, i nakloni se.

— Sjedi Gašo! — reče mu Zrinjski, te sjede uza stol, a Gašo napram njemu. Je li sve u redu?

— Koliko može biti kneže! — Vojnici su dobili svoj obrok, ali ne smjedoše jesti sbog žedje.

— Jesi li ti večerao?

— Može se reći, da jesam. A ti ujače?

— Ne mogu. Možda kasnije. Obadva umukoše, a poslie duge stanke progovori opet Zrinjski: Gjuro naš je zdrav i živ. Sulejman nije učinio, kako se je zagrozio.

Taj Sulejman kano da ima još jednoga gazdu osim svetca Muhameda, a taj je moj ujak Nikola, našali se Gašo. No Zrinjski i ne ču te šale, nego nastavi dalje:

— Zvao sam te k sebi, da ti izkažem želju, a nužno je to, jer sutra je red poginuti.

— Vidim to. — Turkom nisu vrane očiju izkopale, kano našim slavnim vojvodam kod Gjura.

— Meni je red poginuti, a tebi ne Gašo.

— Da, kada bi Turci htjeli propuštati.

— Pričuvaj se. — Dok bude navala, zakloni se, a kasnije se preodjeni u kakove sirotinjske odjeće, nakrivi se još bolje, — nasmieši se Zrinjski, pa budi siguran, da ne će nitko prepoznati Gašu Alapića, koji je pomagao Nikoli Zrinjskomu satrti Sulejmanovu vojsku.

— Ali ujače ne znam, kako bi se pristojalo, da podzapojednik živ uteče, gdje će sva ostala vojska izginuti. Pa još što: Meni je ova moja grba na leđjih dotežčala, te ne bih žalio, da ju stresem pred sigetskom tvrđjom.

— Ja te molim, pače zahtievam od tebe, da si sutra sačuvaš život. Drugi vojnici moraju umrieti s menom, jer bi se reklo, da je vojska napustila vodju. Svojim životom pako ti ćeš mi veću uslugu učiniti, nego da u Sigetu umreš. Učinit ćeš takodjer dobro i narodu svomu. Zato se ne protivi, nego me poslušaj, a ako ti je već toliko do toga, da te ošine turska sablja, biti će prilike i kasnije. Zato me poslušaj:

— Prvo što ćeš učiniti jest to, da ćeš nastojati, čim prvo izkopati se iz turskoga tabora, i otići med našu vojsku u Gjur, te nastojati, da čim prvo navale na ove ostanke turske vojske. — Protumači im, da smo mi tursku silu slomili.

— To su i sami već mogli uvidjeti, ako imaju mozga.

— Ne protivi se, ne prigovaraj. — Pravo imaju, što ne nagle, nego se nastoje spremiti što bolje, tim sigurniji uspjeh. Drugo je, što te molim, da pozdraviš gospodu hrvatsku, a osobito velikaše. Sada pred smrt svoju usvajam si pravo, da ih svjetujem, ali još više da ih molim. — Neka složni budu, jer samo nesloga njihova unesrećit će Hrvatsku. Neka se ne kolju med sobom, neka ne dozvole, da im treći sudi i pravicu im kroji, jer taj će ih tekar zavaditi. Gospoda hrvatska veoma nemilo postupaju s hrvatskim pukom, a to ne valja, jer evo si u Sigetu vidio, što je hrvatski pučanin i koliko vriedi. Neka uvijek misle, da su svi skupa Hrvati, i da oni moraju biti najbolji Hrvati.

Treće je ovo: Turčin goni pred sobom hrpe našega naroda s iztočnih strana. Taj se narod seli većinom u naše zemlje. Istina, druge je vjere, nego mi, ali hrvatska gospoda moraju tomu narodu dati zaklona, jer on je naš, kršćanin je. Ne smijemo biti gori od Turaka.

Svoju oporuku, koja je u sigurnih ruku, ne mienjam. S njom dajem Tahomu Frani, svomu zetu i njegovoj ženi, mojoj sestri, dva imanja. Ali dajem pravo svomu sinu Gjuri, da ako se budu podanici, koji su u vladanju tih imanja, tužili na Taha, da ih zlostavlja i progoni, moj sin Gjuro ima pravo odćerati Taha i ženu mu s tih imanja, kao što sam ih i ja s tih razloga proćerao iz Božjakovine. Kažem ti to, da znaš, pa ako bi došlo do pravde, izkaži moju zadnju želju i ti.

Pazi na Črnka, moga viernoga slugu. Neka i on nastoji iznieti živu glavu iz Sigeta. Gledajte mi spasiti konja Prvana, da Turčin na njem po Carigradu ne jaše. Ono diete, što si ga večeras vidio svakako spasi! I to ti je sve. Sutra se još, ako Bog da, vidimo, samo dobro pripazite, da nas ne bi Turčin, kako iznenadio preko noći. Alapić uze kacigu i podiže se. Njegovo lice, uvijek na smieh i šalu spremno, uozbilji se sasvim, i on popostade, kano da je u neprilici, što da učini.

— A ti ujače, što bi ti htio, ako već pogineš?

— Rekao sam ti eto!

— Da za drugoga, ali za sebe! Šta nema ban hrvatski i velikaš Nikola Zrinjski kakovu želju, koja bi se po njegovoj smrti, upravo za njega izvršila?

— Sinko moj! — Živio sam 58 godina, i od svega toga prvih 18 nešto sam o sebi mislio. Ovih pako 40 godina nije bilo nikada vremena, da na sebe pomišljam, pa niesam na to ni naučan. Neka se sve izvrši, što ja za drugoga želim i snujem, pa sam tim i za sebe i svoju porodicu veoma mnogo učinio. — Alapić poslie tih rieči pozdravi na vojničku i izadje iz sobe. — Prolazeć hodnikom mrmljao je

nešto sam sobom, pa završi: Moj ujak je sad već svetac, prvo nego je umro. Ali nije ni čudo, ovakov je bio za celoga života.

* * *

Kada je Alapić izišao iz sobe, unese Črnko večeru i stavi pred Zrinjskoga, te podje van.

— Jesi mi priredio ruho? — upita Zrinjski momka.

— Jesam, evo ga, odgovori ovaj i pristupi škrinji, što je u kutu sobe stajala. Zrinjski naloži, da izvadi, i Črnko izvadi bielu sjajnu dolamu izvezenu zlatom, pa jačermu sa sjajnim puceti i tokami. Toke i puceta bile su od suhoga zlata, a vez se zlatan širio po svoj jačermi. Na posljedku iznese i kalpak. Čelenka na njem bila je sastavljena od bisera i dragoga kamenja, a iz čelenke izvijalo se ponosno bijelo čapljinno pero. — Zrinjski je gledao sjajnu odjeću, a lice mu sjalo srećom. Gledajući tu odjeću sjećao se svojih sretnih dana. Sjeti se Jelisave Frankopanke, svoje žene i dana, kada je s njom stupio k oltaru u istoj toj odjeći; sjećao se dana, kada primi žezlo bana hrvatskoga, i mnogih još sretnih dana sjeti se, a svako sjećanje dozivalo mu u pamet znameniti neki događaj.

I Črnko je razmatrao tu odjeću, a ponos ovlada svim njim.

— Vidiš, da smo pravo imali, što ponemosmo to sobom. Trebatí će, reče Zrinjski. Črnko ga pogleda u čudu. Pomisli, da će im možda car Sulejman doći u pohode, ili se Zrinjski sprema k njemu poći, ali mu se sve to učini nevjerovatno poslie svega onoga, što je te večeri u dvorištu čuo i vidio. Brzo mu pomože gospodar dovití se prave misli.

— U ovoj odjeći želio sam od uvijek da me sahrane, i eto bit će mi želja izvršena, reče Zrinjski gledajuć još uvijek svoju odjeću. Evo ti kesa dukata, ušij ih u dolamu, neka budu Turčinu, koji se prvi dočepa Nikole Zrinjskoga.

— Dakle ne ćemo živi od ovud izići?

— Ti da, a ja ne. Turci će te zarobiti, pa te već poslie odkupi ukogod od mojih.

— Ali što ću ja bez tebe svietli kneže?! — Kuda ću ja? — Eto odkad sebe pamtim, pa do sada, niesam se od tebe odmakao. Pa kako bih sad mogao drugačije živjeti. Ja ne znam ni ići, ako ti pred menom ne ideš, pa moram dakle umrieti.

— Ne moraš! — Još ima Zrinjskih. Eno ti Gjure. Kad panem, gledaj sahraniti moje tielo, da ga psi po sigetskom polju ne raznose. Eto gledaj, da iza mene ostati moraš. Prvan je živ u turskih šakah, i za njega se skrbi. Znam, da će vam biti mila uspomena. — Pripovjedi kod kuće djeci, kako im je otac poginuo. Vidiš li, da koji od mojih nasljednika zlo postupa s kmetovi, sjeti ga na me, a kmetove uči ljubiti djecu moju i neka jedni drugim budu u nevolji od pomoći. I na uskoke neka pripaze. Poštene neka priklone k sebi, a zle protjeraju i skončaju. Neka kmetovi starosjedioci u slozi živu. — One jabuke, što smo ih dobili iz Ugarske od moje kćeri, čuvajte, pa putite i seljane, da i oni svoje oplemene.

Ja idem na počinak; začuješ li što, probudi me. Zrinjski izadje, a Črnko uze dolamu, i dulje je vremena omjerao, gdje da prišije kesu s dukati. Kad je našao prikladno mjesto, počeo šiti. Mir, kojim je do tada obavljao svoj posao, ostavi ga, i on počeo gorko plakati, a suze su tekle na dolamu gospodarevu.

Drugi dan.

Razdanjivalo se. Iztočna polovica neba sjajila se, osobito na onom mjestu, gdje je imalo sunce izaći. I zapadni dio se sjajio, ali nekako bliedo. Sjaj ovaj dolazio je od mjeseca, što upravo zadje, te se je sve više gubio. U vanjskoj sigetskoj tvrđji dimile se razvaline, a u nutarnjoj bilo sve tiho i mirno. Svetčani sjaj neba, mir, koji je naokolo vladao, ulievao u dušu neko milje i sklad, i teško je pomisliti, da je bilo jutro dne 7. rujna 1566. tako liepo, t. j. jutro dana, u

kom se je završilo krvavo djelo, započeto još u srpnju. — Takovo sjajno i svetčano nebo, prikladnije se savija nad sretnim i mirnim krajem, nego li nad pušećom se krvi ljudskom.

Turska vojska probudila se iza sna. Mrka crna lica, izmučena teškim naporom, a još više zastrašena silnim gubitei, niesu se takodjer slagala sa sjajem nastajućega dana. Jadnoj raji, stisnutoj po sredini turskoga tabora, i roblju, što je svezano u lancih čamilo, pristajala bolje mrka noć.

Drugač je bilo u sigetskoj tvrđji. Uz toranj visjelo je zvonce poduprto na dvie hvoje. Vojnik jedan zavezane lieve ruke zvonio je na pozdrav Gospi. Vojnici stojeći na bedemih, klečeć po dvorištu, molili skrušeno Boga i nikakov strah ili nemir nije se odavao iz njihova ponašanja.

Odavno već bilo je umuklo kršćansko zvonce, a Turci se ne primakoše bedemom sigetskim. Vojnikom je to čudno bilo, jer navikoše borbi od zore do mraka. Vidjelo se jedino, da se nešto sprema u turskih utvrdah, što su bile podignute oko Sigeta. — Kada je sunce prve trake svoje prosulo po okolici, zagrmi prvi top, a za njim drugi i treći. I tim bi započeta borba zadnjega dana. Nad sigetskom tvrđjom počese se vijati sjajni kolobari i svietle kugle. Vojnici stojeći na bedemih pratili su okom let njihov; brzo uvidješe, da je to predteča propasti njihove. I sbilja nabrzo planu sjeverna kula. — Vojnik pohrli pred toranj, da javi. — Tamo nadje Zrinjskoga. Goruća kugla, što ju je on motrio, pade na njegovu kuću, i za čas opazio se dim, što je sukljao iz kuće.

— Kneže, na nas bacaju oganj, javi mu vojnik, a i s drugih strana se skupiše vojnici poslani po zapovied.

— Vidim junače moj! — odgovori Zrinjski.

— Kula sjeverna gori.

— Sve gori! — reče jedan vojnik.

— A mi? — Izgorjeti ne bi ipak dobro bilo, primjeti jedan.

— Mi ćemo se spasiti nabrzo. Da li se Turci primiču gradu.

— Ne! — Opasali su ga samo svega naokolo.

— Dobro! Neka se svira na skup. I svi mi se skupite ovdje.

Zrinjski ode natrag u kuću, a trublja zaječa u zbor. Svih 500 junaka skupi se nabrzo oko tornja.

Sa strane uz vrata tornja razgovarao je Gašo Alapić s dva vojnika. Njih dva su mu nešto tumačili, dapače kano da su ga nešto molili. On se je neko vrijeme otezao, no na posljedku pristade. Molili su ga ključ od barutane, koja je bila u tornju. Oni udjoše u nutra, sadjoše dvie, tri stube niz brdo, te jedan od njih — Ivan Prebjeg otvori željezna vrata, i oni udjoše u nizak presvodjen prostor. Prostor taj bijaše pun puščanoga i topovskoga praha.

— Tu smo! — reče zadovoljno Ivan Prebjeg. Nije li prikladno za naš naum Jure Lukšiću?

— Podpunoma prikladno. Imaš čim vatru zanietiti.

— Svega imam. Mislio sam na ovaj čin prvo, nego li ti spomenuh.

— A kad si se dosjetio?

— Sjetio sam se na ovo namah, dok uljegosmo u Siget.

Rekoh si: Ivane Prebježe, ako li ti je sudjeno svršiti u Sigetu, svakako bi najbolje bilo, da svršiš zadnji, kad se ovaj toranj natrpa Turaka. I evo što sam želio, to sam i doželio. Zapamtit će Turci, kako umire Nikola Zrinjski. Ovo je osveta za njegovu smrt. Ja sam se za se osvetio.

— I ja podpuno. Počeo sam brojiti, koliko će Turaka poljubiti ledinu, no zameo sam se u broju toliko ih je.

— Odakle si ti Jure Lukšiću?

— Iz Like. Jednom me ne bilo kod kuće, a kad sam se vraćao kazaše, da mi je Turčin odveo ženu. Otišao sam tada iz Like, pa se više i ne vratih. Milo mi je, da si se danas sjetio mene.

— Znao sam, da ćeš veselo pristati. Biti će ti posao paziti, kada će se najviše Turaka natrpati u toranj. Upamti, dok vidiš, da se jedan vraća natrag, namah mi javi, jer u

taj čas njih će biti u nutra najviše. Opaze li nas, ili da podju ovamo, moraš se braniti, dok ne podžežem. Razumiješ li?

— Posvema. — A gdje si ti učio taj zanat Ivane?

— Imao sam vremena. Već je tomu preko dvadeset godina, što sam morao pobjeći iz Jajca. Od to doba sav mi je posao ratovati s Turci. Sam Bog kano da me je čuvao kroz sve to vrieme za ovaj dan. Ali čuj! — U dvorištu sve je mirno; valjda je došao knez. Hodi, da ga još jednom vidimo. Oba podjoše do vrata tornja, koja su bila pritvorena. Zaklonjeni za vrata gledali su u dvorište.

* * *

Kad se je Nikola povratio iz kuće, gorjelo je već sa sviju strana. Javiše mu, da su Turci opasali sasvim blizu tvrđju, a da su se pred vrati nagnjeli janičari s mnogimi odličnici. — Mjesto oklopa i kacige sjajila se na Zrinjskom svetčana odora. Kalpak je nadigao, pa mu se vidjelo visoko čelo. Pola lica sakrivala muževna brada mješajući se s brci. O boku imao je sablju, a za pasom dvie kubure.

Za njim stupi Juranić s barjakom obitelji Zrinovića. Na vrhu barjaka sjajio se krst. Zrinjski progovori nekoliko rieči, a završi ovim: Kao vojnici učinili smo svoju dužnost, sada što učinimo, učinit ćemo kao junaci. Braća naša, koja padoše pred nami, zovu nas k sebi, jer se zaklesmo, živi iz Sigeta ne izići, nego uz pobjedu. Pobjede nije, zato i život prestaje. Pokazat ćemo Hrvatom, što će reći boriti se do zadnje kapi. Ovako neka se bore proti svakomu, tko im namjeri domovinu oteti. — Pozva još, da se Bogu pomole, pa stupi na čelo četi, koja je bila s desna od vrata zaklonjena. Tri koraka ravno pred vrati bio je naperen najveći top, što su ga u Sigetu imali. — Marko Serečen, jedini još živi topčija napuni top. Ne metnu običnoga zrnja, nego komade željeza, i kada je top bio već posve pun, nadje Alapić prikladan komad zvona, te i taj komad metnu.

— Možda Turčin bude htio slušati zvono, kada ga dohvati po glavi, kad ne će drugač, reče on mećući komad u top.

Serečen stade gorućom šibom uz top. Vojnik, što je stajao uz lanac od mosta, otvori naglo vrata. Topčija htjede upravo primaknuti šibu k topu, ali ga raznesoše zrna iz turskih pušaka. Iza vratnica priskoči Juraj Horvat Radmanović, i pritače šibu uz top. Oganj siknu, pa kako su god vrata široka klonuše Turci.

Zrinjski se pokaza na vratih. Lievo uz njega stupao je Juranić s barjakom, a iza njih ostali vojnici. On stupi, a Turci uzkliknuše: Alah! — te prvi redovi povuku se natrag. Iz turske vojske čuli se uzkllici udivljenja. Zrinjski stupi preko mosta, a njegovi vojnici dospješe već nasrnuti s lieva i desna. Nekoliko časa kano da su Turci zaboravili na obranu, gledahu okamenjeni junaka. Začuše se povici, da se preda, da ne gubi glave zaman, no on na te glasove odgovori kuburom, što je u lievoj ruci imao, i primaknu se na dohvata primom redovom. Snažna desnica mahala je sabljom i kosila Turke. Nasta zvižduk taneta. Zrno jedno pogodi ga u prsa. Toj rani odolievao je braneć se od nasrtaja, dok ga i drugo zrno ne pogodi u čelo. Klonu na zemlju, a Turci, što su najbliže bili, sliepo nasrnuše na tielo, ali ti padoše. Uz tielo zametnu se očajan boj i tek preko lešina Vuka Paprotića, Kobača, Patačića, Oršića, Czaki-a, Istvanfy-a, Juranića mogoše doprieti do njega.

Pred truplom Zrinjskoga ležale su hrpe najodličnijih turskih junaka. Svaki je htio donieti dragocjeno uzdarje sultanu Sulejmanu, no platiše to glavom.

I zadnja vrata sigetska bila su Turkom otvorena.

* * *

Iz bojne stiske, koja je još neko vrieme trajala oko gradskih vrata, iznesoše Turci tielo Nikole Zrinjskoga, i položise ga na ledinu pred taborom. S tielom povratise se od-

ličnici turski, jer su smatrali, da je borba svršena, a vojnici pohrlise u nutarnju tvrđju, da pliene i hvataju roblje. Oko tiela Nikole Zrinjskoga, koje su postavili na bogati čilim, sakupi se velika množina. Blizu nogu, naprotiv licu stajaše Mehmed Sokolović, serasker carstva turskoga i glavni vojvoda. Stiskao je čvrsto ustne i gledao neprestano u lice Zrinjskoga. Po tom licu osulo se smrtno bljedilo, te na časove podrhtavale žilice oko vrata i očiju, kano da bi oči htjele silom se otvoriti. — Dugo je motrio serasker umirućega, kano da očekuje čas, da bi Zrinjski progledao. — Želio je taj pogled samo, da uvidi Nikola Zrinjski premoć svoga dušmanina Mehmeda Sokolovića. Nadao se, da bi barem u tom času Zrinjski oćutio pobjedu tursku. Ali toga časa ne bi. Zato se i miešala u duši Mehmedovoj tuga s oćajanjem, silna skrb s udivljenjem nad junaćkom smrću, koje si on poturica i plaćenik turski nije protumaćiti mogao. Ali sva ta ćustva savlada mržnja, jer on oćuti, da se to truplo, koje nemoćno leži na zemlji, i sad visoko nad njim uzdiže.

Iz tih teških misli probudi ga aga janićarski. I on je od prvoga časa stajao uz tielo Zrinjskoga i na svaki trepet žilica potreslo se cielo agino tielo. On pristupi bliže k Sokoloviću.

— Seraskeru! — progovori on, daj mi milost, da od siećem ovu glavu. Evo vidiš još živi, još se mući, i smrt teško ga savladava, rada bih, da joj pomognem. Imam na to pravo, veliki seraskere. Pod ovim Sigetom, palo je 3000 mojih drugova, janićara, a s njimi alem Sulejmanove vojske, Alija aga janićarski. Na mutnoj vodi Rinji, upravo pred deset godina pogibe mi otac suzbijajuć ćetu biesnih Hrvata, koje je vodio Nikola Zrinjski, a kod Bobovca ubi mi brata. Bilo je to isti onaj dan, kada nas Zrinjski nemilo razagna, pa Alija ga upita: Tko si, što me biješ? — a iz kaurskih redova dodje mu odgovor: Nikola sam Zrinjski. Od tada mi ne izidje to ime iz glave, i molio sam Muhameda, da mi dade vidjeti

lice Nikolino. Muhamed je uslišao moju molitvu. Daj me sad i ti uslišaj!

— Neka ti bude pravo to, reče Sokolović i okrenu se. Aga potegnu krivu svoju sablju, koja zasja na suncu, i u isti malo ne hip začuše se tri razna glasa nejednake naravi, a nejednak im i uzrok. Prvi glas bio je sdvojni uzklik Črnka, koga su upravo s ostalimi zarobljenici vodili u tabor. Drugi glas bio je udarac gvoždja po junačkom vratu. Treći glas bio je silan, bila je to neka vrst podzemne tutnjave, s koje se je zemlja tresla. Rika ta, silna lomljava dolazila je od Sigeta. Uzdrhtaše Turci kano prutovi, a pred očima se u jednom hipu podiže strašna utvora. Na mjestu, gdje je bio toranj nutarnjega grada, digao se silni stupac sastavljen od plamena, dima, praha, a iz njega padalo kamenje, drvlje, ljudske glave, noge, ciela tjelesa. Pojedini komadi vrcali još više stupca i povraćali se natrag. Nemilo zadesi to tursku vojsku, i svaki oćuti još žešće udes, koji ih progoni, odkad dodjoše pod Siget, a završi evo najstrašnije.

— Zrinoviću! — uzkliknu sdvojno Sokolović, i pruži šaku prama trupu Zrinjskoga. Zrinoviću! — zašto ti nije tvoj Bog dao dva života, da ti drugi na časove iz tiela izgonim. Plamen, što je sad već čist lizao iz temelja gradskoga tornja, zablješćivaše Sokolovića više, nego li samo sunce. On je ćutio vatru po sebi, kano da ga taj plamen liže, i zaželi biti mrtav. Oćuti moć Zrinjskoga, kada je već ovaj mrtav, a on mu živ, okružen turskom vojskom, ne može ništa.

Turski vojnici, koji su mogli uteći iz grada, dojavivše u taboru, da je toranj u zrak prsnuo, i da je smrvio 3000 Turaka.

Turci niesu slutili, da su s tornjem otišle i dvie kršćanske glave: Lukšića Jure i Prebjega Ivana.

* * *

U taboru zavlada tišina. Sokolović se prepade toga mira, što je u vojsci zavladao. — Već tri dana da je umro car

Sulejman, i on je uspio sakriti tu smrt vojsci njegovoj. Volja je to bila samoga Sulejmana, koji je vidio, da udarci, što biju pod Sigetom, tresu u Stambulu prestol cara turskoga. On je čutio, da ga ubija Nikola Zrinjski. Pa da bi strelicom, sabljom, zrnom, ali ničim nego slavom svojom, koju sultan nije mogao podnieti, jer je bila sjajnija od njegove. A da li bi ju sad podnieti mogao? — sinu u glavi Sokoloviću. Sretan ti, koji si umro, a teško nam, koji i ovo doživjesmo. Da osokoli voj-sku, da joj barem u nekoliko izbije strašni prizor iz glave, naredi da se glava Zrinjskoga natakne na kolac, a tielo neka se baci u vatru.

Brzo ovršiše zapovied njegovu, i za nekoliko časa već bila je glava pred čadorom sultanovim. Ali to ne smiri Sokolovića. Nemir mu zadavaše ogorčenost, koja je mogla nastati svakim časom u turskom taboru, pa on je čutio, da za sve čine, što se ovo tri zadnja dana događaju pod Sigetom, pada odgovornost nanj, znao je, da će za Siget, i za ono što se sbiva oko Sigeta, saznati sav sviet, pa mu žao bilo, što će sviet reći. Ali ponajviše ga mućilo, što je svakoga čuo diviti se Nikoli Zrinjskomu. Turci, raja, Čerkezi, Arapi, ma sav turski tabor dolazio i divio se njemu. Oko Črnka i Alapića sakupili se begovi bosanski i hercegovački, raja iz svih naših krajeva, pa svi pitali, svi željno slušali kazivanja o Nikoli Zrinjskomu.

— Njemu se evo divi i sav turski tabor pomisli Sokolović, i bi mu teško pri duši. A ljubi ga njegov vojnik, ljubi ga raja, ljubi ga beg bosanski, svi mi ga ljubimo, koji govorimo jednim jezikom. A zašto? To pitanje neprestano mu kopalo po umu, i on ga ne mogao odgonetati. — U tom času pristupi k njemu dječaćić od pet, šest godina.

— Gdje je Nikola Zrinjski? — upita on Sokolovića, koji je još ovik stajao na ledini blizu trupla.

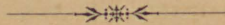
— Što će ti!

— Da mi dade majku! — reče diete sasvim sigurno.

— To diete dovede Sokolovića do prave misli. Diete mu dade list, u kom Zrinjski upravo njega Sokolovića moli, da se zauzme za sirotu. Spominje mu još, neka se sjeti, da su svi sinovi jednoga naroda, pa ga to možda takne u dušu. Pozdravlja ga i žali, što je život donio sobom, da se njih dva bore jedan proti drugomu. Sokoloviću bijaše teško pri duši!

U to pristupi Mustafa Vilić Banjalučanin s hrpom begova, i umoliše seraskera, neka njim Hrvatom poda tielo Zrinjskoga. Mnogi begova znao je kazivati dobra, što je užio od Zrinjskoga. Iza begova stajala skućena raja, i potajice šaptala molitve.

— On je živio za drugoga, on je činio dobro svima i svakomu, zato ga svi ljube. Pa je i pravo, da mu je dosudjena ova slava. — Tom mišlju izmiri se Sokolović sa sjajnom uspomenom Nikole Zrinjskoga. On očuti u sebi ponos, da pripada plemenu istomu, iz kojega je potekao Nikola, i dade Hrvatom tielo njegovo.

Andrija Kačić-Miošić.

I.

ko malenoga dalmatinskoga sela Brista nižu se brdašca jedno za drugim, a i selo samo prosulo se po brežuljcih i glavicach.

Nekoga jesenskoga dana god. 1698. uhvatili se sivi oblaci za te brežuljke, pa sipali tihu uvijek jednaku jesensku kišu. Sve je bilo nekako sivo, promočeno, pa kano da je od silne močvari sva narav teška, ništa se ne gibalo u obzorju, nego svim obladao mir. I sam dim, što bi sukljao iz kuća, ne uzpinjao se veselo u visine, nego se razpuzivao po zemlji i miešao maglom. I zrak mirovao, ne bilo vjetra u svem dalmatinskom primorju.

Posred sela Brista pružila se starinska kuća Kačić-Miošića, od davnine knezova brišćanskih. Na pragu sjedila liepa žena šijuć mužku djetinju košuljicu, a do nje na stolčiću maličak jedan. Pa omjeriš li rukaviće košulje o njegovu ruku, uvidjet ćeš, da će miljenac majčin čim prvo zaodjeti se njezinim rukodjeljem. Šušti kiša jednozvučno po krovu, padaju strije u jarčiče izpod krovova i to je jedino, čim se narav odaje da živi. Pričinja se, da onim tihim, jednozvučnim šuštanjem nebo pripovieda priču zemlji. A zemlja se smirila, ukočila pa pobožno sluša.

I onaj djetić, što je pred kućom sio na tronožni stolac, sasvim se smirio. Pognuo se napred, glavu naslonio o ruke,

sjajnim crnim očicama upiljio se u usta materina, s kojih su romonile jednostavne, uvijek jednako zvučeće riječi. Jedino što kadkad zazuji na pol pjevana, na pol kazivana junačka pjesma, razlježuć se tužno po mutnom zraku.

Dan se primiće kraju, i košuljica već je složena, ali kiša još nikad ne prestade, a ni majka nije prestajala pričati svomu Andriji. Možda bi ona i prestala, ali on ne da. Jedva se strpi, da što omjeri, ili uvuče konac u iglu, ili zapovjedi družini štogod, a kamo li da sasvim prestane. Osobito danas milo je slušao pripoviedanje majčino, jer ga ne smetao ni cvrkut ptica, ni vriska djece, ni svirka čobanska.

— Još jednu, reče pohlepno Andrija, pogledjuć na sive oblake, koje već noć bješe počela ovijati.

— Hoću još jednu, odgovori mu mati. Sutra odlaziš iz roditeljske kuće. Ideš u škole, bit ćeš gospodin, možda velik gospodin, a u gospodstvu se lako na svoje zaboravi, pa gdjejoga je pače sram svojega, jer tobože niese mu otcu ni djedi slavna gospoda bili. Ne valja na svoje zaboravljati sine moj! — Odbiješ li se od svoga, onda si kao ovca, koja stado svoje izgubi. No tvoj rod Kačića slavan je, junačan, i ti se možeš ponositi koljenom, od koga si potekao.

Sad poče ona spominjati junake, koji su slavno vojevali, koji su bili zarobljeni i junački podnieli muke, a da se rodu i božjemu zakonu ne iznevjeriše, spomenu mnoge, koji su na mejdanu s Turčinom izginuli, pa nekoje opet, koji mladi Turčinu padoše u šake, te se poturčiše. Diete je slušalo majčine riječi otvorenih ustiju, pa mu suza dostizala suzu.

Kad se je suton uhvatio, bila je pripoviest dovršena, a i košulja gotova. U toj košuljici i s mnogo priča i pjesama u glavi imao je Andrija početi na nauke. Liepo ga je majka obskrbila za tudji svijet!

Jutrom drugoga dana krenuše iz dvorišta Kačićeve kuće dva konjanika. — Mladji, diete Andrija, komu je prošlo upravo osam godina, jahao je sigurno uz svoga otea, čovjeka ponosita i jaka. Neravnim putem, što je čas presiecao do-

linice, čas opet brdašcem se vijao, udariše na Zaostrug. Nebo vedro, čisto modro, zasjajilo se na iztoku, a što dalje pram zapadu, to je sve tamnije. — Vrhovi udaljenih planina zakrvarili se zrakami izlazećega sunca, a po zemlji uhvatila se tanka prozirna maglica, koja se je jedva vidjela, a propuštala kroza se pogled i u daljinu. Iz sela, što jašiocima za ledji ostade, dopiralo kukurikanje pievaca, a drugač sve tiho, mirno. Sva narav je sretna, upočiva na liepom jesenskom danu, i ne zahtieva ništa od Boga.

Andrija uzjahav na konja očuti u sebi neku neodoljivu slast. Jedva dočeka, da je mati spremila i popravila oko njega raznu prtljagu, pa da poleti na vrata dvorišta. Izvan sela letile mu oči na primorske krši, na brežuljke oko kuće, pa se opet svraćale na grivu njegova konja. Gledaš je, kako se glava i griva ponosito tresu, nasluškiuao topot konja, pa mu sve to napunjivalo dušu nekim neizrecivim ponosom, komu uzroka nije znao naći. Otac je njegov mućao, a njegove misli, ničim nesmetane letile po glavi i ćerale jedna drugu. Ovako je jahao Kraljević Marko sa svojim pobratimom, mislio on, pa kako ih vila sastala, i opet Musa Kesedžija, te bilo boja žestokoga. Ili se sjetio ženitbe koga junaka, i kako Turci na svatove iz busije navalise. Njemu se učinilo, da sad iz grma poskakaše Turci, i zametnu se ljuto kreševo, u kom on svaljuje sve jednoga po jednoga dušmanina. Vidi dalje ljuto kreševo, i bratsku nevjeru, pa kako on usred boja ljuta upravo ondje, gdje je najviše koplje polomljeno, a mrtvaci na hrpe složeni, pada i umire mlad. Njemu nije žao, što će umrieti tako, jer eto, jedva što je umro, već se pjesma pjeva o njegovu junaćtvu i sjajnoj smrti.

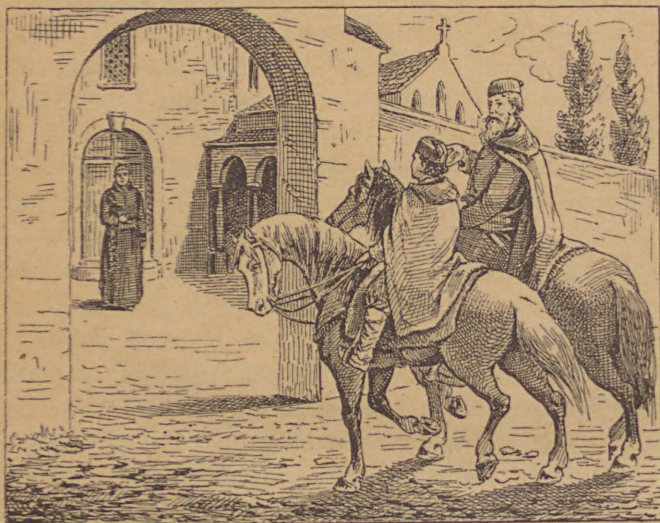
Riedko kada prekinuo otac bujne misli Andrijine kakovim pitanjem, te naš mladi junak sve se bijući i glave odsjecajuć dojaše i do Zaostruga. Kada je opazio zidine samostana i zvonik, te zatvorena vrata, odletiše sve misli junačke, i on očuti, da je daleko od svoga sela, da je u tuđem mjestu, da matere nije s njim, pa i otac će otići, te mu bi težko.

Vrata se otvoriše i konjanici dodjoše u kamenito dvorište. Pred njih izadje častan svećenik.

— Pomozi Bog, fra. Luka! — reče stari Kačić i poljubi samostanca u ruku.

— Bog Ti pomagao zete! — Dovede li Andriju?

— Evo, ovo je moj Andrija. Diete pristupi i poljubi ujaka takodjer u ruku.

— Bog ti blagoslovio dolazak sine moj! — reče svećenik, i povede ih sobom.

Na razstanku s otcem proplaka Andrija, i dugo je vremena gledao na vrata dvorišta, za kojimi izniknu otac. Sad oćuti, da je sam, pa mu jedina utjeha bila brat materin, vredni poglavar samostanski fra. Luka.

II.

Sutra dan, još prvo zore, probudi se Andrija. Ležeć nije čuo nikakova glasa, pa zato podiže glavicu, ali ni tad ne začu ničijega dihanja. To ga iznenadi. Mislio je, da mora

čuti svoju braću, pa roditelje, jer oni su svi u jednoj odaji spali, a eto nikoga ne čuje.

— Ta gdje sam ja? — upita se, kada je napram sebi opazic dug, uzak, s gornje strane zaobljen prozor. Češkajuć se po glavi, razbudi se posvema i dosjeti, da je u Zaostrugu.

Najprvo se razžalosti, i očuti nekako zapušten, pa mu čudno bilo, pošto upravo on ode od svoje kuće, što li će on tu u samostanu. Sjeti se na to raznih bajka o mrtvacih, što obilaze samostan, o svetcih, zlih duhovih, i misleć sve više o tom hvataše ga strah. Brzo obuče nešto na sebe, napipa vrata, te uskoči na hodnik. Zora je pucala, a po hodnicih bilo još tamno, jedva se razabiralo na dva — tri koraka. On se obazrie lievo i desno, pa okrenu na jedan kraj u nadi, da će sresti bilo kojigod živi stvor, ili izaći na polje. O, na polju se on već ne bi ničesa bojao. Hrlio je jednim hodnikom, pa drugim, pa trećim, dok ne spazi svjetlo za jednimi vrati, te bez ikakova promišljanja ne suknu unutra. — Kada se je razabrao, spazi, da je u crkvi, a samostanci obavljali su svoju jutarnju pobožnost. I on kleče u kutić, i nevidjen od nikoga prisluškiavaše tajinstveni mrmor molitve, što je dopirao s kora i izmjenivao se s pjesmom. Dim tamjana, što se u polu-tamni svod vijao, pričinjaše mu se čudnim, i on, kano da je nekud prenesen, motrio začudjen i udivljen zidine crkve.

Od tada bivalo tako jutro na jutro. Njemu omili crkva. Često zašao bi, da dvori pri misi ujaka, a njega ne bi bilo, te on sav razblažen slušao cvrkut ptica, što se naganjale uz prozore crkve, ili bi prisluškiavao šum vjetra, grmljavinu, oluju, pa mu se sve to u crkvi činilo mnogo čudnije, veličanstvenije, nego li gdje drugdje. Pod visokim svodovljem, med slikami i kipovi svetaca čutio se on siguran, pa u toj sigurnosti, nesmetan strahom, motrio veličanstvo groma, bljeska i oluje. Kasnije kad mu dadoše u ruke bajne i božanske priče biblije, utopi se njegova duša u taj život. Mnogo put stao bi kod oltara, i obrnut napram koru prisluškiavao,

hoće li čuti glas Gospoda, hoće li barem vidjeti znak, koji bi mu odao, da je njegov andjeo čuvar s njim zadovoljan. Srđce mu se kidaše nad nepravdom, što ju kršćani za svetu i pravednu stvar pretrpješe, pa što je više rasao, to se je stalnije odlučivao biti svećenik i sluga božji. Molit ću Boga, i Bog će me uslišati, jer ću biti pravednik, činit ću dobro živjet ću po svetih propisih, činit ću djela, s kojih su i drugi slavni, pa ću biti slavan i sam, a uz to sretan i blažen, kao što su i ostali svećenici, smišljao Andrija. Kad navrší šestnaestu godinu, izkaza ujaku svomu fra. Luki želju, da će biti svećenik. Nauke, što ih je mogao naučiti u Zaostrugu, izučio je, pa ga poslaše u Budim, gdje su bile na glasu svećeničke škole, jer su htjeli da se Andrija, kada mu je Bog dao veliki um, što bolje pripravi za svoj stališ. Ali Andrija, daleko od oka ujakova, nešto se razljuti, te natrag doma po-bježe. Po nagovoru ujakovu vrati se međjutim opet u Budim, te tu ostade, dok sve nauke ne dovrši podpuno. Svake je godine radi napredka u nauku bio pohvaljen i nagrađen. Njegovi ga učitelji jošte ljubljahu i radi liepa ponašanja. Nikad on nije osramotio svoga obraza, niti okaljao redovničku odjeću svoju.

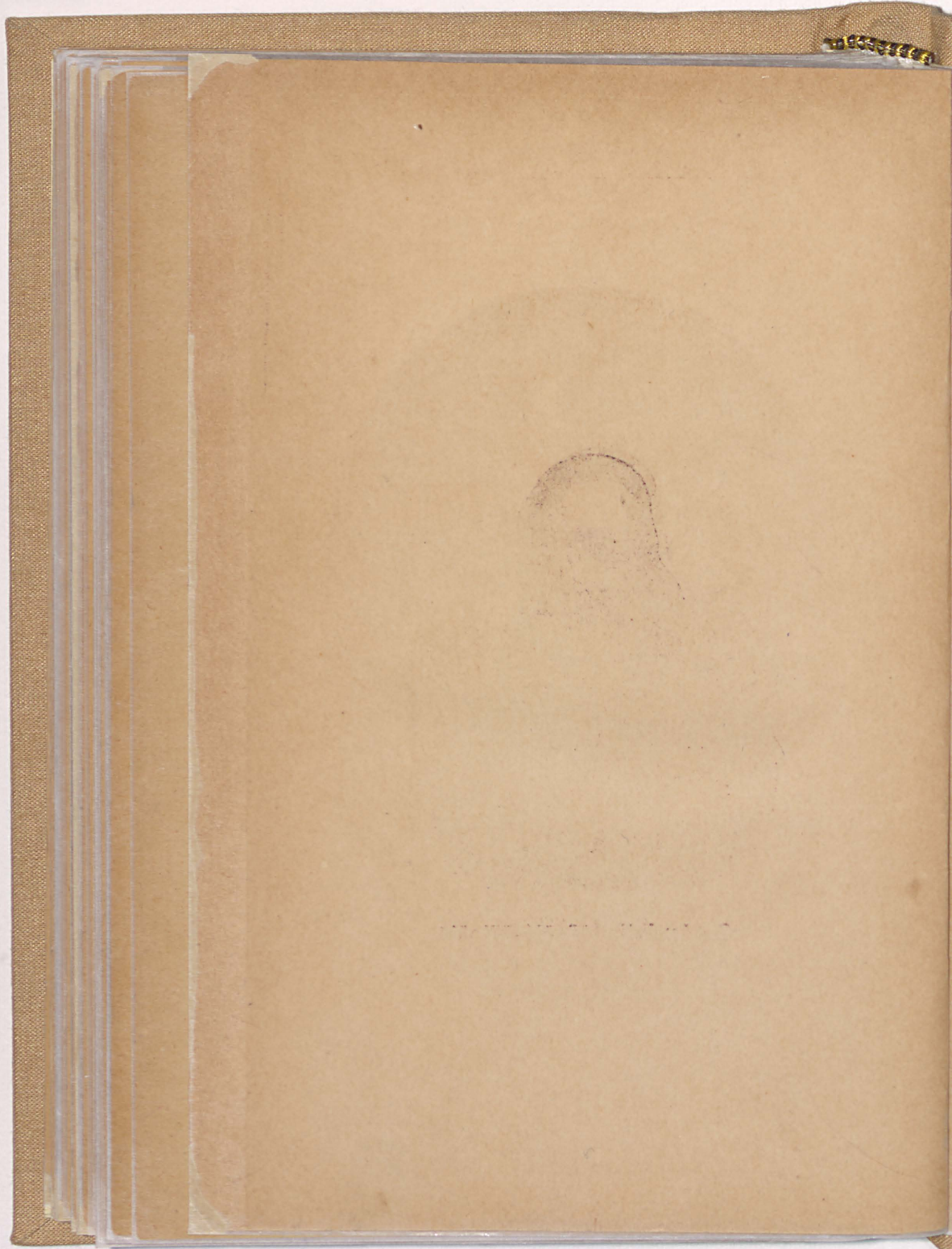
III.

Dne 15. prosinca 1760. godine umro je fra. Andrija Kačić-Miošić svećenik od 70 godina. — Prošlo je tomu dakle već preko stoljeća, i sada su odlučili svi Hrvati, da mu sa-grade spomenik u rodnom njegovu mjestu Bristu. Imamo mi Hrvati jednoga umnoga čovjeka Ivana Rendića, i on umje iz mramora kipove klesati, pa će takov kip izklesati, koji će biti podpuno sličan fra. Andriji. Taj kip postavít će se na mjesto, gdje će ga svaki vidjeti, tko u Brist dodje. Da se sve to može sagraditi, kupe se po svoj Hrvatskoj novci, i tkogod zna, što je Andrija, daje drage volje onoliko, koliko može.

Mnogi bogati ljudi prvo, nego će umrieti, odrede velike svote novaca za to, da im se na njihovu grobu napravi liep

O. Andrija Kačić-Miošić.

spomenik. Njih još za života veseli misao, kako će svaki čovjek, koji dodje na groblje, pogledati na spomenik, pročitati njihovo ime, koje je zlatnimi slovi u mramoru zabilježeno, i čuditi se bogatstvu onoga, koji leži pod tim spomenikom.

Drugim ljudem podižu spomenike njihovi rodjaci, koji iza njih ostanu, i to tim ljepši spomenik naprave, čim je više pokojnik imetka ostavio. Tim spomenikom hoće oni, da pokažu, kako niesu zaboravili na svoga pokojnika i dobročinitelja. Ima dakako rodjene djece, koja namah na svoga oca zaborave, dok im umre i ne podignu nikakova spomenika, ali to su nezahvalna djeca, pa po svoj prilici da takovi svojim potomkom ne će ništa prištediti, jer će im biti na misli, da će ovi biti isto tako nezahvalni. Za takovu djecu niesu dobri roditelji i skrbitelji.

Fra. Andrija Kačić-Miošić nije bio bogat, pa nije ostavio novaca, da mu se pravi spomenik. I njegov rod već je odavno pomro, a nije mu spomenika postavio, niti ga postavlja. Taj spomenik postavlja sav hrvatski narod, kano da je Andrija svemu narodu bio dobročinitelj, i ostavio mu kakovu baštinu. Ili ako nije baš ostavio baštine, a on je morao nekakovo veliko dobro učiniti, jer sav narod ne bi bez razloga trošio za njegov spomenik. Pa i ne troši narod bez razloga!

Što je Andrija Kačić-Miošić imao veliki um, to nije njegova zasluga bila, nego božja, koji mu je taj um darovao. Ali njegova je zasluga, što se je on od prve mladosti trudio, da se što više nauči, da svoj um razvije, a srdce okrene za svako dobro.

Kada je došao iz Budima, namjeste ga kao učitelja bogoslovnih znanosti, i on je tamo učio svoje djake, što je bolje mogao. I njegovi djaci bili su umni i čestiti ljudi. Tim je on učinio svoju dužnost, i mogao je ostalo vrijeme, što mu je iza teškoga učiteljskoga posla ostajalo, šetati, veseliti se, razgovarati i drugačije se zabavljati. Ali kada je on uvidio, kako ga njegovi djaci rado slušaju, i kako je toga mnogo u nje-

govoju glavi i srdcu, što bi i onim koristilo, koji niesu njegovi djaci, napisala mnogo liepih, učenih i bogoljubnih knjiga. Teško je napisati zadaću od jednoga maloga lista, ali napisati hiljade takovih listova bez ičije zapoviedi i mnogo mozgajuć, to je još teže. Nitko mu nije platio taj trud, nitko nagradio one mnoge noći, što ih je izgubio smišljajuć i mozgajuć, a mnogi su čitali te njegove knjige, i to im je koristilo. Pa mu zato dižu spomenik.

Fra. Andrija bio je uvijek zabavljen umnim poslom, nikad mu zlo nikakovo nije u glavu dolazilo, te je vodio svet život, i bio radi toga veoma poštovan, a glas o njegovu životu pronosio se na daleko i široko, te doprie i u Rim do st lica sv. oca pape. — Sv. otcu je to milo bilo, i kada još začu, da fra. Andrija ljubi veoma svoj narod, poručii mu, neka krene po Bosni, Hercegovini i Dalmaciji, pa neka vjernike sjeti na Boga i vjeru kršćansku, da ih tako ustali u vjeri. Fra. Andrija primi to poslanstvo, a bilo mu je mučno, jer je počela starost prevladjivati, te je teško bilo njemu nemoćniku putovati pješice. Voziti se ili jahati bilo je u to doba veoma teško, sbog zlih puteva, a po svih bilo nesigurno siromaku i bogatašu, te kud si se god makao, bila je glava u torbi.

Ipak je on sve to radio draga srdeca, a nikad mu na misli ne bile muke i trud. Bila je u njega lagana blagoslovljena kost, pa nikad nije mogao mirovati. Izaberu ga glavarom svih samostanaca dalmatinskih njegova reda, no on se zahvali na toj časti, kano da se je plašio lakšega života.

Jednom na putu oboli fra. Andrija živo. Bilo s proljećem a on obilazio Hercegovinu. Neke večeri primičući se selu, u kom je odlučio noćiti, sreće stara siromaka, malo ne sasvim go a. Drhtao je jadnik, a vjetar ga sa strane kišom šibao. Andrija ga ustavi, obazrie se, da li tko gleda, pa zadje u grm. Za neko vrijeme povrati se noseć u ruci odjeću svoju, što ju je imao izpod svećeničke mantije.

— Na ti pa se odjeni! — reče siromaku, te podje dalje. Ovaj mu nije mogao ni zahvaliti, nego kad se je Andrija odmakao, poče premetati odjeću, nadje, da je sasvim dobra, a onda zaviri u žepove, nije li što ostalo, i nadje u jednom nekoliko groša. — Kakova je ovo bena! — promrsi siromak sladko se smijuć. Njemu se preludo učinilo, gdje čovjek sam siromak, svlači sa sebe odjeću, pa ju daje drugomu.

A zašto je to radio fra. Andrija? Jedino zato, što mu je bilo žao, da drugi trpi. Njemu se činili jadi bližnjega ogromni, a na svoje se nije sjećao. Koliko bi manje muke bilo na svijetu, kad samo ljudi ne bi radili jedan drugomu zla, a na taman im, što ne rade jedan drugomu dobra!

Podje on dalje, a vjetar i studen, što bliže noć, to sve jači, te fra. Andrija prozebe do kosti, i pade u ljutu bolest. Čudo božje, da se spasi, a malo je manjkalo, da on, svećenik, učenjak na glasu, poslanik crkve, ne poginu za jednu staru sirotu. Ali ne samo tada, nego takò je on za cieloga života radio o dobru bližnjega svoga, a nikad nije upitao, komu što radi, i da li ga tko vidi. — Eto njemu je dakle vriedno podići spomenik, da nas sjeća, što nam je dužnost prama bližnjemu. — Dakako ne može svaki dati ono, što njemu treba, to i nije naša dužnost. Dru i ne će dati ni ono, što njemu ne treba, a drugomu bi trebalo. Pa neka ne da, akoprem bi morao. Ali nitko ne mora drugoga žalostiti, drugomu zlo željeti i činiti. Takov dakako mrzi fra. Andriju, a mrziti će i njegov spomenik.

Kako je fra. Andrija živio, onako i umrie.

Bila je kasna jesen g. 1760. U samostanu sv. Martina na otoku Braču sjedio je starac fra. Andrija, poglavar samostanski. Taj samostan zasnovao je on sam i sagradio ga, pa su se unj kupili svi nemoćni svećenici njegova reda, da se od trudna života oporave i priprave na smrt. I on je tamo došao utrudjen težkim i dugim poslom. Sjedio je tako mirno, dok ga iz misli ne probudi glasan razgovor, što je izvana dopirao.

Vani nadje ženu u crno zavitu, s njom troje djece i još dva čovjeka.

— Što želite djeco moja?

— Dodjosmo se Bogu pomoliti za pokojnika, reče jedan od ljudi.

— A tko ste?

— Ovo četvero, žena ova i troje djece jesu sirote Šimuna Rabušića brata moga. — Ja sam Ivan Rabušić, a ovo je naš drug Jure Levrić. Pred desetak dana podjosmo u Neretvu, da naprosimo štogod žita. Dobri ljudi udieleše, te nabrzo nabereмо punu ladjicu sirka, a nešto i žita. Pred dva dana htjedosmo natrag, ali nas uhvati nevjera kod Bačine na širokoj punti. Otimali smo se, hrvali, vapili Boga za pomoć, ali ovaj put ni Bog nam ne htjede pomoći, — hvala mu i slava budi! Ladja se prevrnu, ode naprošen žitak, zahvati i Šimuna, te i on potonu, a ostavi ove kukavice, ženu i troje djece.

— Hodite, pa se pomolite, reče im fra. Andrija, i gledaše tužna srca za sirotinjom. Brzo za njimi stupi i on k oltaru u crnom crkvenom ruhu. Molio je za pokoj duše Šimunove i za utjehu njegove sirotčadi.

Po dovršenoj molitvi uvede svih šestero u samostan, te ih nahrani. Dok su oni jeli, ode on u svoju ćeliju, i spremi se na put, pa svi skupa podjoše iz samostana. U selu ostave one sirote, a njih tri prevezu se u Neretvu. Fra. Andrija zareda od kuće do kuće, i nabrzo sabra za sirotinju pokojnoga Šimuna triput onoliko žita, koliko im bijaše potonulo.

Kako je bila već kasna jesen, okrenu ružno vrijeme, te fra. Andriju, prokislila i prozebla, uhvati nahlada. Jedva se dočepa Zaostruga, gdje na 15. prosinca 1760. preminu.

*
*
*

Dok je fra. Andrija boravio u Budimu, pa kasnije opet kao učitelj, bavio se je samo bogoslovskom naukom, te odieľjen od puka, — kako je to i njegovo samostansko zvanje iskalo, — malo se je sjećao života svoga naroda. Zaboravi

on čud svog naroda i pravi njegov domaći život, pa kada se je kasnije kao poslanik crkveni, opet umiešao med puk, čudno mu se toga mnogo učinilo. Ali samo na kratko vrijeme. Slušajući kako narod svakom prilikom pjeva u radosti i žalosti, sjeti se svoga djetinstva, i u njegovoj duši počese se buditi čustva, koja su bila zamrla. Sve radje je slušao priče narodnje i njihovo pjevanje, jer ga je to prenosilo u krilo majčino, iz koga je već odavna prhnuo. — Uvidi nabrzo, da narodna pjesma puk u nevolji sokoli, tješi i obećaje narodu bolju budućnost. A trebalo je narodu hrvatskomu u to doba silne utjehe, jer gdje ga je god bilo, svagdje je patio. To uvidi i fra. Andrija, pa odluči, da će i na taj način pomoći narodu, koliko bude mogao. Malo po malo dodje mu u pamet, što je u djetinstvu čuo, sabra još mnogo toga iduć od sela do sela, čitajući razne starinske knjige, te sve skupa složi u jednu kitu, izpjeva od toga mnogo pjesama, kako ih i narod pjeva, i to je: »Razgovor ugodni naroda slovinskoga.« Ta je knjiga nedavno izašla u akademjskoj knjizari Hartmana (Kugli i Deutsch) u Zagrebu, i to već u trećem izdanju s trideset i osam slika, te se može dobiti uvezana u liepe platnene korice samo za 1 for.

Narod hrvatski zvao je fra. Andrija i slovinskim, jer i to se je ime bilo uobičajilo, buduć su nas tako zvali tudji narodi često puta.

U tih pjesmah daje fra. Andrija svakom prilikom slavu Bogu, te je i mnogu pjesmu izpjevao božjim ugodnikom, a osobito onim, koji su u staro doba živjeli u naših pokrajinah.

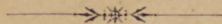
U njih izpriповjedi on mnoga junačka djela, što su ih Hrvati počinili, da pokaže narodu, koliko je u njem snage i junačke vrline. On je bio zahvalan tim junakom za njihove junačke čine, pa je htio, da sav narod sazna za te plemenite ljude, i da se njihova imena nikad ne zaborave. To im je bio spomenik, jer drugoga im narod nije mogao ni podići.

Sve je to htio Andrija svojom pjesmaricom postići, pa je i postigao. Jer svi oni, koji čitaju njegove pjesme, ljube

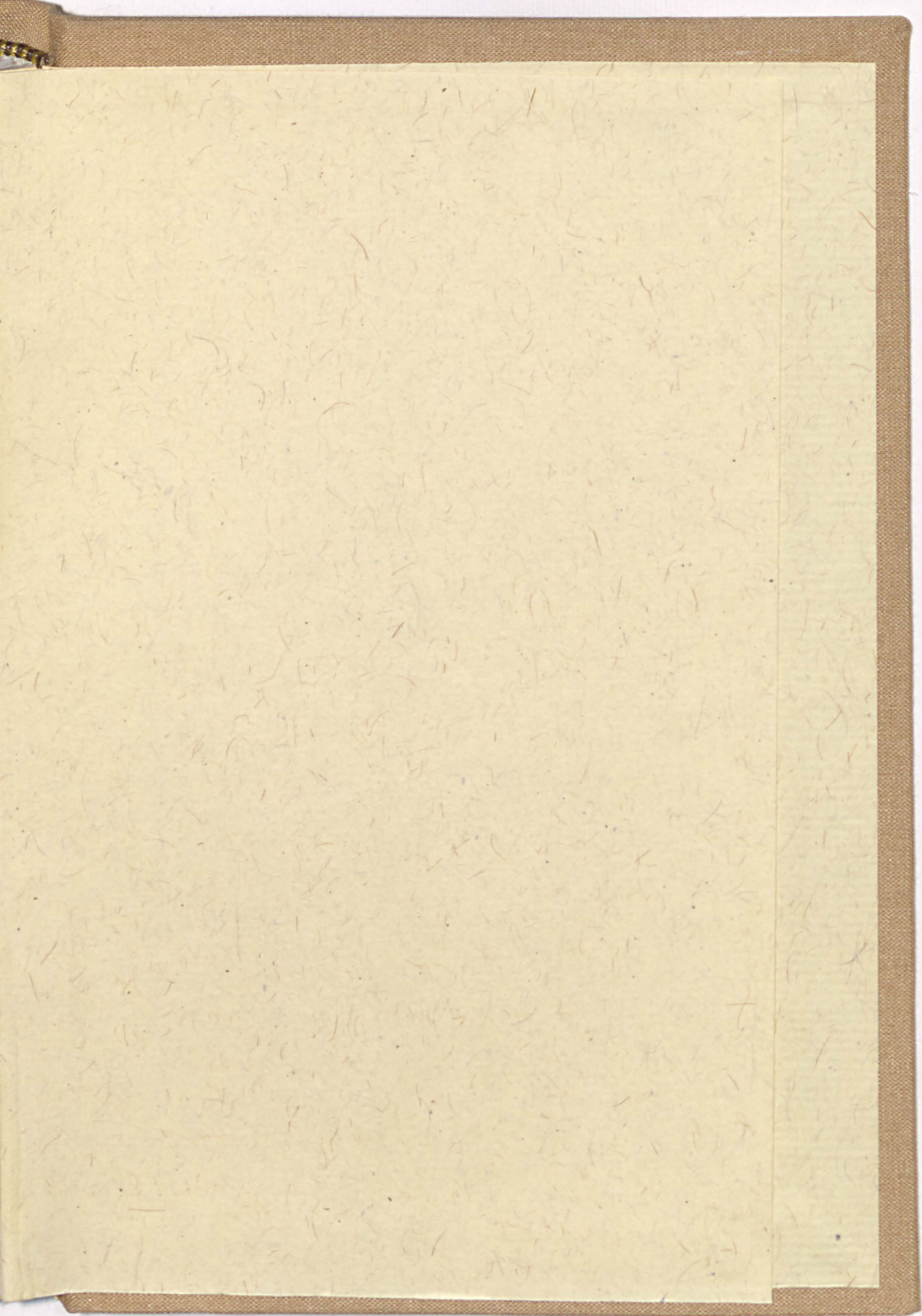
i štiju junake svoga naroda, pa su i oni spremi pomoći narodu u nevolji i osvjetlati si lice junačkim djelom.

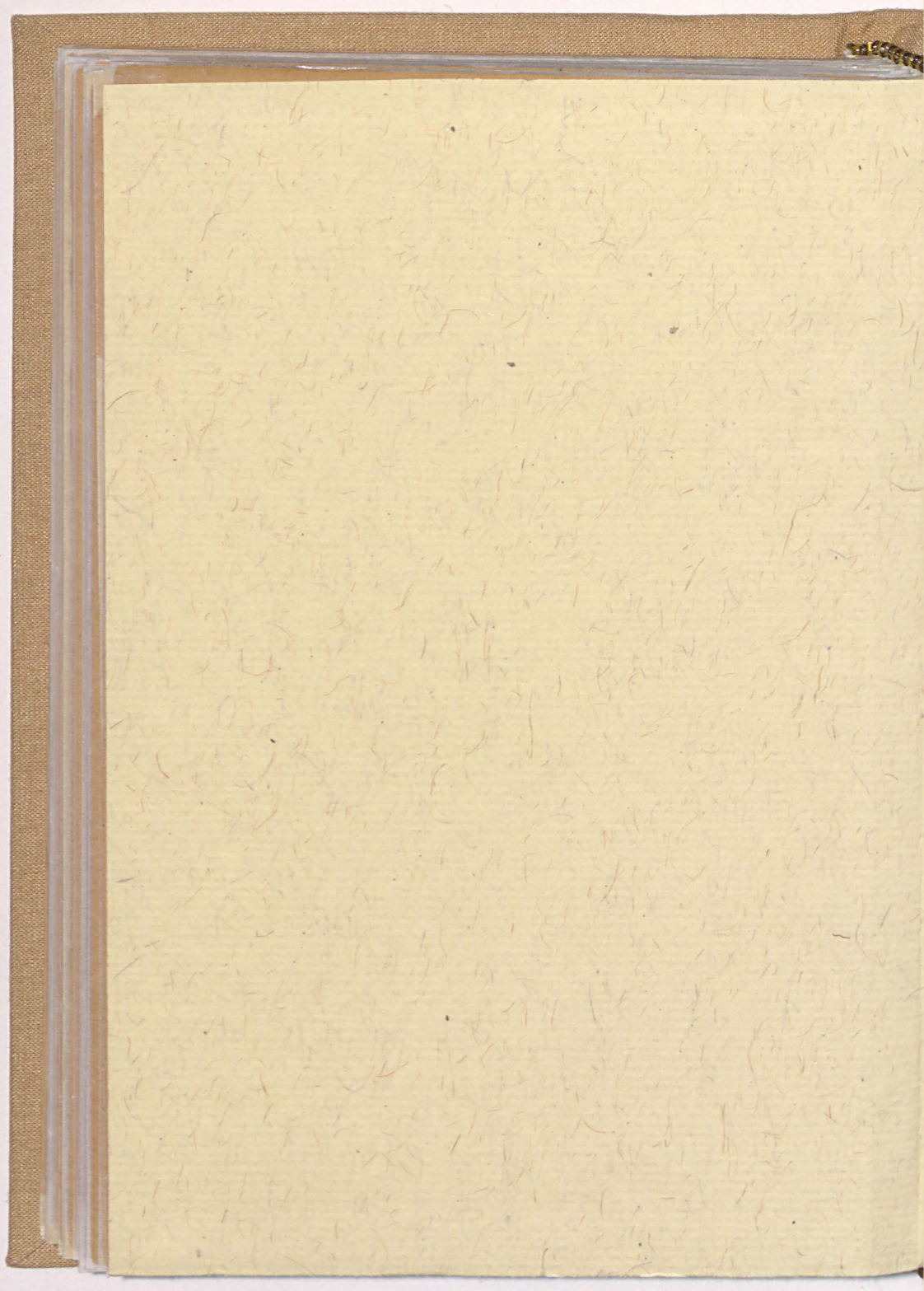
Svojom pjesmaricom on je Hrvatskoj odgojio mnogoga junaka, a starijim je postavio spomenik, koji će nas djecu njihovu vekom na njih spominjati.

Otcu Andriji smo mi zato zahvalni, ljubimo ga, pa da pokažemo tu ljubav, dižemo mu u rodnom mjestu spomenik. To mu je mala nagrada za velike trude, što ih je za nas užio!

R2020/11961

874421

64851

NACIONALNA I SVEUČILIŠNA
KNJIŽNICA U ZAGREBU

177969

NACIONALNA I SVEUČILIŠNA BIBLIOTEKA ZAGREB

990448175